

Діти - громадяни

Сценарії освітніх проектів, що
розвивають соціально-громадянські
компетентності та вміння вчитися у
1-3 класах

Львів, 2017 рік

Головний редактор: Ельжбета Толвінська-Круліковська

Радакція змісту: Ольга Напюнтек, Йоанна Петрасік

Методична редакція: Ізабела Вітчак, Катажина Кошевська

Рецензенти: д-р наук Малгожата Житко, д-р наук Марта Захорська-Бугай,
д-р Гражина Четвертинська

Публікація: Федерація освітніх ініціатив, Варшава, 2013

Матеріали були розроблені та опубліковані у томі „Діти - громадяни” у рамках проекту „З малої школи у великий світ”, реалізованого у 2009-2013 роках Федерацією освітніх ініціатив у рамках Операційної програми „Людський капітал” 3.3.4, співфінансованої Європейським Союзом з коштів Європейського соціального фонду.

Переклад українською мовою: Олена Шинаровська

Адаптація змісту до українських умов: Андрій Залужний, Олена Шинаровська

Публікація: Федерація освітніх ініціатив, БО „Центр освітніх ініціатив”, Львів 2017

Матеріали перекладені українською мовою, адаптовані до українських умов та опубліковані в рамках проекту «Демократія у школі – демократія в громаді», реалізованого у 2017 році Федерацією освітніх ініціатив (Польща) та БО «Центр освітніх ініціатив» (Україна). Проект співфінансується Польсько-Американським Фондом Свободи в рамках програми RITA – «Зміни в регіоні», яку реалізує Фонд «Освіта для демократії».

CC BY-SA 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.uk>

ЗМІСТ

1. Вступ	3
2. Що таке освітні проекти?	7
3. Реалізація проектів – вказівки для вчителя	17
А. Портрети	21
Б. Кампанія для майбутнього	39
В. Важливі розмови про важливі справи	59
Г. З візитом до сусідів	81
Д. Дитяча громада	101

Умовні позначення

З малої школи у великий світ

- співпраця

- пошук інформації

- планування

- самооцінка

ВСТУП

Дорогі вчителі і директори шкіл,

перед Вами набір сценаріїв проектних занять для учнів 1-3 класів. Спільною метою усіх цих занять є розвиток соціальних і громадянських компетентностей. Специфіка цих матеріалів у тому, що вони в основному призначені для шкіл із сільських місцевостей.

Чому ми вирішили, що слід підготувати матеріали саме для сільських шкіл? Тому що вважаємо, що вони відіграють особливу роль у своєму середовищі і повинні реалізувати багато завдань, які у містах виконують інші інституції чи організації. Вони також мають щастя працювати там, де їхня праця цінується більше, ніж у містах, а їхній вплив на місцеву громаду є значно більшим, ніж у міській школі. У цьому сильна сторона сільських шкіл, яку слід використовувати для освіти не тільки учнів, але і їхніх батьків та мешканців.

Ці матеріали були розроблені у Польщі, в рамках масштабного проекту «3 малої школи у великий світ», що фінансувався Європейським соціальним фондом. У рамках цього проекту у 119 початкових школах протягом трьох навчальних років (2010-2013 роки) реалізовувались проекти, що розвивали три ключові компетентності: математично-природничі, соціально-громадянські та вміння вчитися. Ми досліджували ріст цих компетентностей в учнів, а також зміни, які відбулися у школах і їхніх місцевих середовищах. Знаємо, що вони досягли успіху, тому цілком впевнено вирішили (разом з нашим українським партнером - Центром освітніх ініціатив зі Львова - перекласти частину матеріалів та запропонувати проведення проектних занять у школах Львівської області.

Коли ми вирішили подати проект Програми RITA - «Зміни в регіоні», то обрали сценарії занять, що розвивають соціально-громадянські компетентності, оскільки саме вони особливо потрібні учням і дорослим під час процесу створення нових органів місцевого самоврядування, який триває в Україні. Його концепція передбачає збільшення активності мешканців і зростання їхнього впливу на рішення, що стосуються їх та їхньої малої батьківщини. Активне громадянство вимагає вміння висловлювати свою думку, дискутувати, співпрацювати, але теж і знання методів впливу на місцеву владу та вміння їх застосовувати. Вимагає також вміння і бажання налагоджувати контакти з іншими, побудови мережі співпраці для реалізації спільних цілей. Знаємо, що проведення занять відповідно до пропонованих сценаріїв розвиває ці компетентності в учнів та залучає до діяльності батьків та інших мешканців села.

Особливо важливим нам здається факт, що під час кожного із цих занять розвивається також вміння вчитися, оскільки ми пропонуємо застосовувати оцінювання, що формує. Це дидактичний інструмент, який дає змогу передати самим учням відповідальність за їхнє навчання. Завдяки спільному формулюванню цілей, плануванню роботи, узгодженню критеріїв добре виконаного завдання та рефлексії, що містить самооцінку, товариську оцінку та зворотну інформацію від вчителя, процес набуття соціально-громадянських компетентностей стає важливим завданням самих учнів.

Ми сподіваємося, що українські учні і вчителі також досягнуть значних результатів завдяки реалізації запропонованих нами проектних занять - як особистих, так і результатів для усієї шкільної громади та мешканців села. Щиро їм цього бажаємо.

Ельжбета Толвінська-Круліковська,
координаторка проектів „Демократія у школі - демократія в громаді”
(Програма RITA - «Зміни в регіоні»)
та „З малої школи у великий світ» (POKL.3.3.4)

Що таке освітні проекти?

2

Яцек Круліковскі

Поняття „проект” поширилося у нашій мові, воно не є вже такою новинкою, як ще кільканадцять років тому. Публічні інституції, але також і приватні фірми прагнуть отримати дофінансування для своїх „проектів” з європейських фондів, школи реалізують „проекти” в рамках програми ЄС „Socrates”, малі громадські організації можуть подаватись на дофінансування своїх „проектів” в рамках програми „Дій локально” Польсько-Американського фонду свободи чи програми ЄС Leader+. Чим відрізняється „проект” від інших, поточних дій різних інституцій та організацій? Проект є діяльністю, яка має принести визначені результати (привести до реалізації запланованих цілей) у визначений час (зазвичай від кількох тижнів до двох, трьох років), для реалізації якої визначена група осіб, що очолена лідером, яким не обов’язково має бути формальний лідер даної організації чи інституції (президент, директор, керівник і т.п.). Після закінчення проекту проводиться його оцінка (евалюація), щоб визначити, якою мірою були досягнуті його цілі, а також, щоб узгодити, які покращення можна зробити при плануванні та реалізації наступних проектів.

Освітній проект має риси, подібні до вище описаних, а основна різниця полягає у тому, що важливим результатом проекту є компетенції, які здобувають учениці/учні під час його планування і реалізації, а також певні ставлення, які школа хоче формувати. Це не означає, що матеріальні результати освітніх проектів (звіти, презентації, наслідки діяльності в місцевому середовищі) не мають значення. Йдеться про те, що вони мають менше значення, ніж у ситуації з проектом, для прикладу, що полягає у доставці до шкіл комп’ютерів та під’єднанні їх до Інтернету. Фірма, що реалізує проект такого типу, теж при цій нагоді може багато чого навчитися, але важливим є те, щоб вона добре виконала своє завдання. Натомість вдалим освітнім проектом можемо вважати проект, в рамках якого ученицям і учням не вдається повністю виконати якесь завдання, натомість вони навчаються, як його краще реалізувати наступного разу.

Підсумовуючи: освітній проект – це таке завдання, що виконується ученицями і учнями, та:

- Має визначені цілі, заплановані діяльності та їх результати.
- Зазвичай реалізується в командах, які відповідають за окремі завдання, а очолює їх лідер.
- Має визначений час реалізації (зазвичай від кількох днів до кількох тижнів).

- Вимагає від учениць і учнів пошуку інформації, її критичного аналізу, представлення результатів та оцінки своєї діяльності.
- Має запланований характер, а це означає, що як вчителька/вчитель, так і учениці /учні спочатку планують цілі, завдання, спосіб оцінки результатів проекту, а потім починають діяти (під час реалізації проекту цей план може бути модифікований).

Суттю освітнього проекту є трохи інший розподіл ролей між вчителькою/вчителем і ученицями/учнями, ніж це відбувається під час типових шкільних занять (можна їх порівняти з поточною діяльністю інституції чи організації, згадуваною вище). Вчителька/вчитель більшою мірою ділиться з ученицями і учнями відповідальністю за перебіг процесу навчання: її/його завданням є організація цього процесу (визначення рамок проекту, його цілей, завдань, форм представлення результатів, системи оцінки), натомість учениці і учні беруть на себе більшу відповідальність за його перебіг, є більш самостійними, приймають рішення про те, як реалізувати визначені завдання. Звичайно, рівень цієї самостійності, а разом з тим і відповідальності залежить від віку учениць/учнів, їх компетенцій (дослідницьких, соціальних) і досвіду самостійної роботи. При такому розподілі ролей вчителька/вчитель має більше можливостей спостерігати за ученицями та учнями, допомагати їм у складних ситуаціях чи надавати зворотній зв'язок. Такий розподіл ролей (учениці і учні, що самостійно реалізують заплановані завдання, – вчителька/вчитель, що підтримує у складних ситуаціях) може викликати занепокоєння у деяких вчительок/вчителів: чи учениці/учні зможуть виконати завдання, чи дозволяти їм помилятися? Таке занепокоєння, особливо на початках роботи за методом проекту здається природним, але немає іншого способу на те, щоб учениці та учні навчилися брати відповідальність за своє навчання. Окрім того, відсутність постійного нагляду (контролю) тут компенсується тим, що вчителька/вчитель має більше, ніж зазвичай можливість спостерігати за ученицями та учнями під час роботи, а тим самим і більше підстав надавати ученицям та учням зворотній зв'язок щодо того, як вони навчаються, як планують свою діяльність, як поведуться під час роботи в групі.

Освітні проекти можна поділити на такі типи:

- Командні проекти, тобто такі, під час яких учениці та учні працюють в командах, розвиваючи при цьому багато соціальних вмінь (співпраці у групі, ведення дискусії і участі в ній, колективного прийняття рішення тощо).
- Індивідуальні проекти, які учениці та учні виконують індивідуально, тим самим розвиваючи компетенції, пов'язані з самостійним плануванням та реалізацією завдань.
- Дослідницькі проекти, під час яких учениці та учні розвивають компетенції, пов'язані з використанням різних джерел інформації, їх критичним аналізом, підготовкою звітів тощо. Ці проекти можна поділити на такі, які концентруються на соціологічних дослідженнях, та на такі, що базуються на дослідницьких методах, які застосовуються у природничих науках.
- Проекти місцевих дій, під час яких учениці та учні визначають та досліджують певну проблему у місцевому середовищі, а потім працюють на її вирішенням.

1. Користь від реалізації проектів

Освітній проект вимагає зусиль, пов'язаних з його підготовкою, його реалізація теж є набагато складнішою, ніж проведення звичайних уроків. Тому варто задуматися над тим, яку користь він може принести ученицям та учням, що отримує школа, вчителька/вчитель, батьки, місцева громада.

Метод проекту є однією з відповідей на виклики, які стоять перед сучасною системою освіти, які коротко можна описати як підготовка учениць та учнів до функціонування у суспільстві знань, тобто у такому суспільстві, де успіх залежить від вміння використовувати різні джерела знань, до яких – завдяки сучасним інформаційним та комунікаційним технологіям є загальний доступ, – а навчання не закінчується у школі чи університеті, а триває протягом усього життя. Наші учні, щоб давати собі раду у такому суспільстві, повинні:

- Вміти критично використовувати загально доступні ресурси знань, не затримуючись на їхніх пошуках тільки у Вікіпедії.
- Вміло користуватися сучасними інформаційними та комунікаційними технологіями.
- Вміти планувати та реалізовувати проекти, які стають щоразу більш звичною формою функціонування інституцій та організацій, де учениці та учні будуть у майбутньому працювати.
- Вміти співпрацювати в командах, приймати рішення, виконувати різні ролі в групі, в тому числі лідерські, ефективно спілкуватися з іншими.
- Постійно вдосконалювати свої компетенції, пов'язані з „навчанням протягом усього життя”.

Серед інших методів навчання освітній проект здається особливо ефективним, якщо йдеться про підготовку учениць і учнів до функціонування у суспільстві знань. Завдяки проектам учениці та учні можуть розвивати – серед інших – такі компетенції:

- постановка гіпотез для дослідження,
- ідентифікація соціальних проблем,
- використання різних джерел знань, їх критичний аналіз,
- використання інформаційних та комунікаційних технологій,
- оформлення результатів досліджень у звіти,
- представлення результатів досліджень (ефектів проекту),
- співпраця у групі,
- ефективна комунікація в групі,
- виконання у групі різних ролей, в тому числі лідерських,
- прийняття рішень,
- вирішення конфліктів,
- оцінка результатів своєї роботи (індивідуальна – самооцінка, командна).

Окрім того, проекти дають можливість формувати ставлення, важливі з точки зору функціонування у суспільстві знань, в тому числі:

- приймати самостійні рішення,
- брати відповідальність за своє навчання,
- відчувати відповідальність за успіх команди.

Тому реалізація проектів дозволяє вчителькам/вчителям підготувати учениць і учнів до функціонування у суспільстві знань, а тим самим допомагає школам виконувати завдання, яким є забезпечення освіти високої якості і сприяння освітнім прагненням батьків, а також розвитку місцевої громади.

Описані вище компетенції і ставлення також прописані в державному стандарті загальної початкової освіти. Тому реалізація проектів дозволяє також успішно реалізовувати державний стандарт, що є важливим завданням школи. У державному стандарті для початкової школи серед іншого вказано:

„До найважливіших вмінь, які отримують учні під час навчання у початковій школі, належать (...):

- наукове мислення – вміння формулювати висновки, що базуються на емпіричному спостереженні за природою і суспільством;
- вміння користуватися сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, в тому числі для пошуку та використання інформації;
- вміння вчитися як спосіб задоволення природної цікавості до світу;
- відкривання своїх зацікавлень та підготовка до подальшої освіти;
- вміння працювати в команді.

Важливим завданням початкової школи є підготовка учениць та учнів до життя в інформаційному суспільстві. Вчительки/вчителі повинні створювати ученицям і учням умови для набуття вмінь пошуку, впорядкування та використання інформації з різних джерел, із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, на заняттях з різних предметів. Реалізацію зазначених вище цілей повинна підтримувати добре укомплектована шкільна бібліотека, що має сучасні фонди, як книжкові, так і мультимедійна. Вчительки/вчителі усіх предметів повинні посилатися на ресурси шкільної бібліотеки та співпрацювати з бібліотекарями з метою усесторонньої підготовки учениць і учнів до самоосвіти і свідомого пошуку, відбору та використання інформації.”

Освітні проекти також дозволяють комплексно розвивати ключові компетенції, описані в „Рекомендаціях Європейського Парламенту і Ради щодо ключових компетенцій у процесі навчання протягом усього життя ”, особливо такі:

- знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки,
- навички роботи з цифровими носіями,
- навчання заради здобуття знань,
- соціальні та громадянські навички.

2. Етапи реалізації проекту

Роботу методом освітнього проекту можна поділити на кілька етапів, під час яких вчителька/вчитель та учениці/учні діляться відповідальністю за визначені завдання.

Пропоную поділ проекту на такі етапи:

1. Формулювання проблеми і цілей проекту. На цьому етапі відбувається ідентифікація проблеми, яку допоможе вирішити діяльність в рамках проекту. Учениці та учні повинні знати, для чого вони працюють і що має бути їхнім результатом.
2. Планування діяльності. Перед конкретними діями їх спершу треба запланувати. Вчителька/вчитель разом з ученицями/учнями планує дії, завдяки яким буде вирішена проблема, яку визначили раніше, та будуть досягнуті поставлені цілі проекту.
3. Діяльність учениць і учнів. На цьому етапі відбувається виконання запланованих дій, а учениці та учні, що зазвичай працюють в командах, дотримуються правил, описаних у сценарії та інструкції проекту.
4. Представлення. Учениці та учні представляють результати своєї роботи.
5. Рефлексія. Учениці та учні і вчителька/вчитель задумуються про те, якою мірою їм вдалося досягнути заплановані цілі проекту, чого вони навчилися і що можна зробити краще, реалізуючи наступні проекти.

Формулювання проблеми і цілей проекту

На цьому етапі учениці і учні повинні більше дізнатися про проблему, якою будуть займатися, а також про заплановані результати проекту.

Завдання вчительки/вчителя - це:

1. Здійснення діяльності, описаної в сценарії, метою якої є донести ученицям і учням проблему, якою вони повинні зайнятися, те, яким чином ця проблема проявляється у їхньому найближчому оточенні і чому заслуговує на їхню увагу та зусилля.
2. Пояснення ученицям та учням, якими будуть результати проекту, що з'явиться внаслідок їхньої роботи (продукти), як і чого вони навчаться і для чого їм знадобляться ці знання зараз та у майбутньому. Результати варто записати на великому аркуші паперу та повісити в класі так, щоб - особливо у довгих проектах - учениці та учні постійно пам'ятали про те, для чого виконують окремі завдання у рамках проекту. Тим паче, що до результатів проекту вони повернуться на етапі рефлексії, оцінюючи, чого вдалося досягнути, а чого - ні і чому.

Планування діяльності

Розуміючи, у чому полягає проблема, якою вони повинні займатися, і якими мають бути результати проекту, учениці та учні при допомозі вчительки/вчителя повинні запланувати відповідні дії. Завдання вчительки/вчителя на цьому етапі - це:

1. Пояснити ученицям та учням, яка користь від самого планування, особливо у випадку довгих проектів, в рамках яких реалізуються цілі послідовності дій.
2. Запропонувати ученицям і учням допомогу в організації процесу планування (залежно від віку учениць/учнів, їхніх знань і досвіду вчителька/вчитель повинна/повинен якнайбільше дозволити учням самостійно приймати рішення і відповідати за пов'язані з ними ризики). Одна з форм допомоги - запропонувати ученицям і учням певну процедуру планування (що по черзі повинні робити, щоб у результаті з'явився план дій), правила, яких слід дотримуватися в процесі планування, що здійснюється командами (принципи хорошої співпраці у групі) або конкретних інструментів, призначених для планування (вони часто описані в сценаріях проектів).
3. Допомога ученицям і учням в оформленні результатів процесу планування, напр., у формі плану дій, який визначає що має бути зроблено, ким і коли.

Діяльність учениць і учнів

На цьому етапі учениці та учні беруть більшу відповідальність за діяльність в рамках проекту. Натомість типові завдання вчительки/вчителя - це:

1. Організація консультацій для учениць і учнів, що реалізують проект відповідно до узгоджених в інструкції проекту правил. Це стосується як допомоги з боку вчительки/вчителя, що опікується реалізацією проекту, інших вчителів цієї школи, шкільного бібліотекаря, так і усіх організацій/інституцій та зовнішніх експертів, співпраця з якими погоджена на попередньому етапі. Вчитель, що опікується проектом, міг би організувати зустріч усіх бібліотекарів, поінформувати їх про тематику проекту, попросити про огляд ресурсів знань, якими володіють бібліотеки та про надання допомоги ученицям та учням, які шукатимуть допомоги у бібліотеках. Зважаючи на те, що бібліотеки зазвичай мають обладнання, що може допомогти як у пошуках ученицями та учнями знань, так і в підготовці презентації (комп'ютери з доступом до Інтернету, друкарки) слід подбати про хорошу співпрацю з цими установами.
2. Приймати від учениць та учнів звітів про поступ у виконанні командами завдань, можливі труднощі, запізнення тощо (особливо у випадку довгих проектів).
3. Модерування можливих конфліктів, які можуть виникнути у командах або між командами, якщо учениці та учні самі не зможуть їх вирішити.

4. Мотивування учениць і учнів, особливо під час довгих проектів, коли складно утримати початковий запал. Мотивуванню може сприяти:
- Детальне пояснення ученицям та учням ідеї проекту та користі, яку отримають як вони самі, так і школа і місцева громада.
 - Залучення учениць і учнів до розробки карти ресурсів знань.
 - Постановка ученицям та учням викликів, пропонування дій, визначення очікуваних результатів, які вимагають зусиль, але є реальними для досягнення.
 - Регулярна перевірка прогресу у виконанні командами завдань та способів використання ними консультацій. Це може відбуватися під час безпосередніх зустрічей та/або за допомогою електронної пошти, форуму чи блогу. У випадку зворотної інформації слід починати з успіхів, яких досягли окремі діти і команди.
 - Оцінювання окремих етапів реалізації командами завдань, введення елементів індивідуальної та командної самооцінки, а також запрошення до участі в процесі оцінювання зовнішніх експертів.
 - Надання ученицям та учням справжньої самостійності – рівень якої залежить від етапу їхнього розвитку – якщо йдеться про способи виконання завдань, при усвідомленні ризику, що припустяться якихось помилок і не усі результати будуть досягнуті. Це повинно супроводжуватися рефлексією про причини цих помилок і способи їх уникнення в майбутньому.
 - Запрошення на презентацію батьків, дітей з інших класів, представників організацій/інституцій та зовнішніх експертів, що підтримували учениць та учнів в процесі виконання завдань. Така публіка повинна діяти мотивуюче.

Представлення результатів проекту

На цьому етапі учениці та учні представляють результати роботи, виконаної окремими командами у формі, визначеній на етапі планування та описаній в інструкції проекту. Підготовка презентації вимагає від учениць та учнів компетенцій, пов'язаних із вибором найбільш істотних результатів (синтез проведених досліджень та підсумок найважливіших результатів роботи у місцевому середовищі) та їх стислим і цікавим представленням. Найважливіші завдання вчительки/вчителя - це:

1. Надання ученицям і учням допомоги у виборі найбільш істотних результатів проведених досліджень/дій і підготовці цікавої презентації. Допомогти тут можуть – окрім вчителя – бібліотекарі зі шкільної та сільської бібліотеки. Якщо вимагається презентація з використанням інформаційних технологій, бібліотека зазвичай можуть надати доступ до комп'ютерів, програмного забезпечення та Інтернету.
2. Підготовка спільно з ученицями і учнями місця презентації та потрібного обладнання (напр., комп'ютера, мультимедійного проектора, екрану тощо). Презентація може відбуватися у класі, а також у сільській чи шкільній бібліотеці, залі будинку культури чи виконкомі громади. Якщо у презентація братиме участь „публіка”

(батьки, діти і вчителі, місцева влада, представники інституцій/організацій та зовнішні експерти, що підтримували учениць та учнів тощо), то при виборі залу слід врахувати кількість запрошених осіб.

3. Якщо у презентації беруть участь перелічені вище гості – підготовка з ученицями та учнями запрошень та програми. Якщо деякі гості повинні взяти участь в оцінці презентації, слід ознайомити їх з критеріями, інструментами та перебігом процесу оцінювання. Варто – особливо у випадку довготривалих проектів, що вимагають особливих зусиль – перетворити презентацію на своєрідну подію місцевого масштабу так, щоб діти відчували мотивацію до роботи, а запрошені гості змогли відчути гордість за свою школу.
4. Модерування презентації: дотримання визначеного часу і послідовності, запрошення гостей до висловлення своєї думки тощо.
5. Проведення процесу оцінки презентації відповідно до узгоджених форм та критеріїв. Підготовка інструментів оцінки.

Рефлексія щодо перебігу і результатів проекту

На цьому етапі учениці і учні задумуються про те, якою мірою їм вдалося досягнути заплановані результати та як проходила робота під час описаних вище етапів: Що вдалося? Що не вдалося? Що у майбутньому можна зробити краще? Чого вони навчилися? Як можна використати те, чого вони навчилися, зараз і у майбутньому? Завдання вчительки/вчителя – це:

1. Модерування процесу рефлексії з використанням процедур та інструментів, підготовлених на етапі підготовки вчительки/вчителя до реалізації проекту. Ці процедури повинні враховувати рефлексію на індивідуальному рівні (авторефлексія), командному і всьому класу (усіх команд): Чого я навчився/-лася? Чого навчилася наша команда? Чого навчилися ми усі? Вчителька/вчитель може представити ученицям і учням результати власної рефлексії, пов'язаної з ходом проекту.
2. Турбота про те, щоб результати рефлексії були записані і вивішені у класі – чи доступні ученицям та учням в інший спосіб, напр., на Інтернет-сторінці школи (класу) і були використані під час реалізації наступних проектів.

3. Підготовка вчительки/вчителя до реалізації проекту

Учасники проекту „3 малої школи – у великий світ” отримують готові сценарії проектів. Тому їм не потрібно виконувати багато роботи, пов’язаної з вибором тематики проекту та розробкою правил його реалізації. Попри це все ж слід дещо зробити:

1. Уважно прочитати сценарій проекту і подумати про його реалізацію (з чим можуть виникнути труднощі, як цьому протидіяти тощо). Цілком можливо, що з різних причин (відсутність відповідних ресурсів, специфічний досвід учениць і учнів, умови місцевого середовища тощо) які елементи сценарію слід буде дещо модифікувати.
2. Підготувати перелік ресурсів, необхідних для реалізації проекту, якими володіє школа чи інституції, що діють у місцевому середовищі. Тут йдеться як про обладнання (комп’ютери, програмне забезпечення, мультимедійний проектор, цифрові фотоапарати, місця з доступом до Інтернету, мікроскопи та інші дидактичні матеріали тощо), так і про місця, в яких будуть зустрічатися учениці та учні (це не завжди повинен бути шкільний клас), та місце, де відбудеться презентація проектів (це може бути шкільна чи сільська бібліотека, зал у домі культури чи виконкомі громади тощо). Підсумовуючи: слід переконатися, що ми маємо все, що необхідно, щоб реалізувати проект відповідно до сценарію.
3. Підготувати інструкцію проекту для учениць та учнів на основі сценарію. Особливо у випадку довгих проектів інструкція повинна містити основну інформацію, яку діти повинні пам’ятати, а також правила, яких вони повинні дотримуватися.
4. Використовуючи інструкцію проекту (напр., у формі презентації PP, видрук якої отримує кожен учасник), представити ученицям та учням тему проекту, пояснити в загальних рисах у чому полягає проект і яку користь отримають вони самі, а також школа і місцеве середовище. Переконатися, що учениці та учні розуміють інструкцію, напр., попросити, щоб поговорили про можливі сумніви у малих групах, а потім проведи загальну дискусію.
5. Використовуючи інструкцію, проект також варто представити батькам та організаціям /інституціям і особам (зовнішнім експертам – дивись нижче), які можуть допомогти ученицям і учням у пошуку та критичному аналізі різних джерел знань. Чим більше вони знатимуть про сам проект, користь від нього для учениць/учнів і місцевого середовища, тим будуть більш схильні присвятити свій час, наявні матеріали чи обладнання, щоб допомогти ученицям та учням в його реалізації.
6. Підготувати (у 4-6 класах спільно з ученицями та учнями) карту ресурсів знань у місцевому середовищі, які можна використати під час реалізації проекту. Така карта повинна охоплювати усі інституції, організації чи особи, які можуть допомогти ученицям і учням. Серед іншого, вона може охоплювати: шкільну бібліотеку, сільські бібліотеки, виконком громади (відділ відповідно до тематики проекту),

громадські організації, будинки культури, центри соціальної допомоги, лісництва, а також особи, що володіють знаннями, яка може знадобитися ученицям та учням (зовнішні експерти) – не тільки мешканці цієї ж місцевості, адже контакт з ними може відбутися за допомогою електронної пошти чи Skype. Варто підготувати карту на великому аркуші паперу, позначаючи виявлені ресурси знань, і повісити її у класі так, щоб учениці і учні могли постійно нею користуватися.

7. Узгодити з організаціями/інституціями та експертами правила, відповідно до яких учениці та учні зможуть із ними контактувати тощо.

Реалізація проектів – вказівки для вчителя

3

Ельжбета Толвінська-Круліковська

Перед тим, як розпочати реалізацію проектів відповідно до отриманих сценаріїв:

- зорієнтуйся, чого вони стосуються, як їх тематика вписується у твій навчальний план, у навчальну програму для цього освітнього етапу;
- зорієнтуйся, який вони можуть мати зв'язок з діяльністю школи, її місією, навчально-виховною програмою;
- зорієнтуйся, які умови необхідні для реалізації окремих проектів (напр., пора року, дидактичні матеріали, співпраця з установами);
- перевір, можливо, освітній проект, що тебе цікавить, пов'язаний з іншим, який варто з ученицями і учнями реалізувати перед обраним проектом чи після нього, а можливо, він пов'язаний з проектом для іншого освітнього етапу, і результат буде кращим, якщо їх паралельно реалізувати у 1-3 та 4-6 класах;
- подумай, як запропоновані авторами способи представлення результатів роботи учениць і учнів співвідносяться з планом шкільних заходів, які презентації можна вписати в шкільні та місцеві традиції, а які можна об'єднати з представленням інших проектів, що реалізуються одночасно; а, можливо, ці пропозиції наштовхнуть вас на ще більш цікаве рішення для твоїх учениць та учнів, і більш відповідне до умов роботи твоєї школи.

Перед реалізацією першого проекту прочитай уважно його сценарій, і:

- подумай, які ресурси маєш у своєму оточенні – люди, місця, джерела знань, приміщення, обладнання, яке хочеш використати у проектній діяльності;
- подумай, що слід змінити у сценарії, щоб досягнути його цілей при якнайповнішому врахуванні потреб, можливостей та місцевої специфіки вашого середовища;
- заплануй часові рамки, щоб потім з ученицями та учнями мати змогу запланувати деталі роботи;
- приготуй чернетку інструкції для учениць та учнів, яку вручиш їм перед початком самостійної роботи – деталі впишеш після узгодження їх з дітьми.

Зверни увагу, що для реалізації цілей, поставлених авторами сценаріїв проектних занять, та розвитку компетенцій тобі слід пам'ятати, що при використанні запропонованого тобі методу дуже важливими є:

- самостійність та відповідальність учениці/учня – це дитина, не залежно від віку, має взяти на себе більшість відповідальності за своє навчання, тому важливо, щоб вона знала і розуміла цілі завдань, приймала рішення, планувала свою роботу, реалізувала наміри та самостійно представляла результати;
- попри те, що у кожному проекті запланований якийсь продукт/результат учнівської праці, найважливішим для процесу навчання – навчання під час реалізації проекту є сам процес (а не кінцевий результат); тому дай ученицям та учням право робити помилки, дозволь дійсно самостійно виконувати завдання, навіть якщо кінцевий продукт через це матиме гіршу якість;
- усвідомлене навчання – можливе тільки тоді, коли учениці та учні знають та розуміють цілі, свідомо проходять усі етапи проекту; допомагати у цьому їм повинні: плакати з записаними найдрібнішими домовленостями, інструкція до проекту, підготовлена вчителькою/вчителем для етапу самостійної роботи учениць і учнів, Оцінювання, що Формує, розвиває вміння навчатися;
- усі етапи проекту є однаково важливими: формулювання проблеми / потреби, збір інформації, планування, реалізація заходів, представлення їх результатів – тому не відмовляйся від жодного з них, заплановано і усвідомлено проводи через них учениць і учнів;
- співпраця з батьками є ключовою для реалізації проектів – вони можуть підтримати свою дитину у розвитку, тоді вони стануть важливими особами у процесі набуття компетенцій; тому вони повинні відчувати, що школа є важливим для них місцем, де вони потрібні і де до них ставляться як до партнерів;
- використання різноманітних методів навчання – учениці та учні мають різні стилі навчання, є різного віку, заняття мають бути скеровані на досягнення цілей проекту кожною дитиною і відбуватися інакше, ніж стандартні уроки;
- різновікова група – будеш працювати з такою групою – використай її переваги, не діли учениць та учнів на вікові підгрупи, намагайся свідомо використати її принади, важливі для процесу навчання і соціального розвитку учениць і учнів;
- врахування місцевих потреб і можливостей – немає універсального сценарію проекту, це ти знаєш, що важливе і можливе у твоїй школі та місцевості; пристосовуй сценарій до цих умов, збагачай їх своїми ідеями, використовуй ідеї дітей, іди за їхніми зацікавленнями;
- навчання в реальних життєвих ситуаціях – важливо, щоб проект не був черговим шкільним заходом „тільки” для реалізації цілей дорослих; учениці та учні повинні мати відчуття, що проект реалізується для того, щоб принести їм, школі, оточенню реальну користь;

- запрошені зовнішні експерти - важливо, щоб вчителька/вчитель не були єдиною особою, що володіє знаннями, необхідними дітям; пам'ятай, що розвиток ключових компетенцій повинен знадобитися ученицям та учням у житті: запрошуй до участі в проекті місцевих експертів - навчання буде опиратися на знання практиків, що підвищить важливість інформації, яка надається, посилить мотивацію до навчання і відкриє школу та світ довкола;
- зв'язок з місцевою спільнотою - дуже важливо, щоб діти поглибили свій зв'язок з місцевим середовищем, пізнали свої родинні місця і відчували за них гордість - тому використовуй при реалізації проектів усі ресурси середовища, залучай мешканців, старост, виконком громади, підприємців, місцеві інституції та організації;
- пошук інформації з різних джерел - учениці та учні повинні виробити навички та розвинути вміння пошуку необхідної інформації в найрізноманітніших джерелах, а не тільки шкільних підручниках і ресурсах шкільної бібліотеки, тому роби з дітьми огляди доступних джерел і заохочуй до їх використання - Інтернет, сільська бібліотека, будинок культури, члени родини, мешканці, інституції, організації;
- групова робота - проект є методом, у якому дуже важливою є співпраця у групі, тому дбай про те, щоб у групах діти планували, розподіляли ролі і завдання, звітували про їх реалізацію, здійснювали самооцінку і товариську оцінку; не впадай у відчай у разі невдач у її впровадженні, учениці та учні також повинні навчитися цього, ці зусилля дадуть результат у майбутньому.

Освітній проект не є навчальним методом, легким для використання, але він дає незабутній досвід і учням, і вчителів; може бути чудовою пригодою, чого я широк бажую усім читачам.

Портрети

Авторки: Анна Дерень, Ева Ташарек
Сценарій для 1-3 класу початкової школи
Час реалізації проекту: 16 годин

Обґрунтування реалізації проекту

Взаємопізнання дітей робить можливою реальну співпрацю у групі, побудову спільноти, відкритої на людську різноманітність. Завдяки ньому діти зможуть внести свій індивідуальний, відповідний до їх можливостей, вклад у розвиток групи, формування різноманітного бачення світу. Реалізація проекту дає дітям чудову нагоду порозмовляти про розмаїття людей, їхні захоплення, таланти, мрії, а також про те, як важливо ділитися своїми здібностями, щоб разом досягати важливих цілей. Діти будуть працювати у парах (проведення інтерв'ю); створять портрети у формі розбудованих колажів; спробують працювати у групах за завданнями (підготовка вернісажу); спільно визначать умови реалізації основного проектного завдання; опрацюють правила збору інформації. Вестимуть записи (рисовані і письмові); складуть списки запитань; підготують презентацію своєї подруги/свого товариша, а також спільно опрацюють карту проекту та графік реалізації завдань.

Головна мета проекту

- Відкриємо та оцінимо різноманіття інших людей.

Конкретні цілі

- Пізнаємо інших осіб.
- Зрозуміємо потреби, захоплення і зацікавлення інших людей.
- Сформулюємо запитання, що дозволяють пізнати інших людей.
- Проведемо інтерв'ю, розмови з ровесниками.
- Залучимося до реалізації узгоджених планів діяльності.

Кінцеві продукти проекту

- Портрети-колажі.
- Вернісаж робіт.

Основні ключові компетенції Європейського Союзу, що розвиваються під час реалізації проекту

- Соціальні та громадянські компетенції: схильність до емпатії, висловлювання власної думки, участь в процесах прийняття рішень, конструктивна участь у діяльності на благо місцевої громади.
- Вміння вчитися: співпраця у групі, пошук інформації, планування діяльності, адекватна самооцінка.

Відповідність до Державного стандарту початкової загальної середньої освіти

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Людина як особистість.	Мати уявлення про цінність моральних якостей; виявляти і оцінювати їх у життєвих ситуаціях, усвідомлювати людину як біологічну і соціальну істоту, її відмінності від інших живих істот, неповторність і самоцінність кожної людини.

Метою освітньої галузі «Мистецтво» є формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Твори образотворчого мистецтва. Мова образотворчого мистецтва, його види, жанри. Інструменти, матеріали та художні техніки. Практична художня діяльність. Взаємозв'язок образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва.	Мати уявлення про мову образотворчого мистецтва, його види і жанри; взаємозв'язок з іншими видами мистецтва; художні традиції рідного краю. Розуміти особливості виражальних засобів образотворчого мистецтва, його значення у житті людей, культурному середовищі. Уміти інтерпретувати зміст творів образотворчого мистецтва; висловлювати естетичне ставлення до них; втілювати власні почуття та думки у практичній художній діяльності. Застосовувати найпростіші поняття і терміни у процесі аналізу-інтерпретації та оцінювання художніх творів; основні виражальні засоби образотворчого мистецтва, специфічні інструменти, матеріали, художні техніки у практичній діяльності.

Примітки

Деякі проектні завдання, напр., опис товариша, можна виконати в рамках уроків (українська мова, інформатика, малювання, трудове навчання). Інші, напр., збір ілюстрованих матеріалів, завершення інтерв'ю, діти можуть виконати після уроків, вдома чи під час зустрічей з подругами і товаришами.

З малої школи у великий світ

ПЛАН ДІЙ У ПРОЕКТІ

Етап проекту	Опис діяльності	Час (год)	Термін (напиши дати)
Формулювання проблеми і цілей проекту	A1. Стартер: Вгадай, про кого йдеться? Діти беруть участь в іграх, які готують їх до збору інформації про подруг/товаришів. Будують асоціації, думають про те, яка інформація допомагає пізнавати інших осіб. Діти визнають мету проекту і визначають вимоги до портрету.	2	від _____ до _____
	A2. Готуємося до виконання портретів Участь в іграх допомагає дітям зібрати інформацію для опису подруги/товариша та портрету групи.	2	від _____ до _____
Планування діяльності	A3. Хороші питання – хороші відповіді Діти готуються до проведення інтерв'ю, готують перелік запитань, планують карту проекту. Записують імена осіб, що працюють в парі, завдання для виконання, терміни їх виконання і т.п.	2	від _____ до _____
	A4. Інтерв'ю з зіркою Діти дізнаються правила проведення інтерв'ю і в парах тренуються його проводити.	2	від _____ до _____
Діяльність	A5. Портрети в чудових рамках Діти насамперед виконують портрети своїх однокласників/однокласниць (вони повинні якнайкраще передати їхній вигляд, зацікавлення та інші особисті риси), а потім роблять колажі, що їх представляють.	2	від _____ до _____
	A6. Без плану ані руш Діти планують вернісаж своїх робіт. Визначають в т. ч. місце для виставки, спосіб представлення проектних робіт, список гостей та спосіб їх запрошення, хід вернісажу. Розподіляють виконання завдань (хто? що? коли?).	2	від _____ до _____
Презентація	A7. Вернісаж, тобто, урочиста зустріч знайомих Діти представляють результати своєї роботи іншим подругам та товаришам, а також запрошеним гостям.	3	від _____ до _____
Рефлексія	A8. Підсумок проекту: що нам вдалося, а про що ми забули? Діти оцінюють реалізацію проекту відповідно до критеріїв, прийнятих на етапі планування	1	від _____ до _____
Всього:		16	

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: визначення, які інформація допомагає пізнавати інших осіб.

МАТЕРІАЛИ: описи осіб (для читання дітям; особою з опису можеш бути, якась характерна особа з класу, директор/директорка школи, герой/героїня улюбленого фільму або відомого дітям літературного твору); олівці, аркуші для малювання формату А4, клей, дошка з магнітами або великі аркуші паперу типу фліпчарт; мішок або велика коробка, які стануть т. зв. «мішком різноманіття», різні предмети, які демонструють, хто що любить, чим може цікавитись, напр., кросівок, бо хтось любить бігати чи мандрувати (ці предмети слід покласти до «мішка різноманіття»).

A1

Стартер:
Вгадай, про кого йдеться

З малої школи у великий світ

1. Запроси дітей до участі в грі «Малюнок»

- 1.1. Попроси дітей послухати підготовлений тобою опис особи і спробувати відгадати, кого він стосується (опис має бути досить загальним, щоб не можна було відразу ж ідентифікувати описану особу).
- 1.2. Прочитай дітям опис особи і запитай, чи вони знають, про кого йдеться. Якщо відгадають, прочитай наступний підготовлений тобою опис. Якщо їм не вдасться відгадати, скажи, що кожна дитина може поставити три запитання, які допоможуть зібрати додаткову інформацію, до дозволить довідатися, про кого йдеться. Попроси дітей ставити запитання і відповідати на них.
- 1.3. Коли діти відгадають загадку, попроси їх на основі зібраної інформації намалювати портрет описаної особи. Роздай дітям чисті аркуші А4 та олівці.
- 1.4. Приклей малюнки дітей до великого аркуша паперу або причепи їх магнітами до дошки.
- 1.5. Обговори вправу, запитуючи:
 - Звідки ви знали, кого намалювати?
 - Яка інформація була вам необхідна?
 - Яка інформація найбільше вам допомогла?
 - Які запитання допомогли вам отримати цю інформацію?

2. Представ дітям гру «Мішок різноманіття» - вікторина.
 - 2.1. Скажи дітям, що пізнання інших осіб, напр., подруг, товаришів з класу, школи, двору, членів сім'ї, полягає не тільки в отриманні інформації, як ці особи виглядають. Важливим також є те, що ці особи люблять робити, чим цікавляться, що вони добре вміють робити. Запитай дітей, як отримати інформацію про це. Вислухай їхні відповіді і впорядкуй їх/підсумуй, кажучи, що для того, аби пізнати інших, варто:
 - спостерігати, напр., запитай: Що можна подумати про людину, яку бачиш з книжкою? Попроси дітей відповісти на це запитання (напр., може свідчити про те, що ця особа любить читати, що можливо пише книжки, збирає їх, колекціонує).
 - задаючи запитання, напр.:
 - Що ця особа любить?
 - Чим ця особа цікавиться?
 - Що ця особа добре вміє?

Запиши приклади запитань на аркуші/дошці (використаєш їх у подальшій роботі; якщо працюєш з дітьми, які не читають, до кожного запитання додай символічний малюнок (посмішка, лупа, чоловічок з піднятими руками – жест перемоги). Попроси дітей, щоб поставила запитання до таких відповідей: «Ця особа любить читати», «Ця особа цікавиться книжками».
 - 2.2. Запроси дітей до гри. Витягни будь-який предмет з «мішка різноманіття» і покажи його дітям. Попроси охочих по черзі задавати запитання та визначати особу, яка на нього відповідає.

Увага! Почни з предметів, що викликають прості асоціації: цукерка, книжка, кубик для гри, потім показуй предмети, які вимагають довгих роздумів та викликають різноманітні асоціації, напр., кросівок (прогулянки, пробіжки, гра у футбол, мандрівка, стрибки – важливо підкреслити різноманіття), морквина (овочі, годування хом'яка чи коня, робота на городі, допомога мамі в готуванні, морквяний сік), картоплина (картопля фрі, деруни, чіпси, картопляні чоловічки, допомога в садінні чи збиранні картоплі, приготування картоплі на багатті, виготовлення печаток – щоразу підкреслюй різноманіття). Інші можливості: горнятко, клей, циркуль, лупа, фотокартка, значок, глобус, квітка, поштівка, м'яка іграшка, пензлик, скакалка, викрутка, велосипедний насос.
 - 2.3. На завершення попроси, щоб діти розповіли про те, чим вони займалися, що дізналися і як можуть використати ці знання. Запитай, хто, коли і де використовує запитання (напр., журналісти в телевізійних чи газетних інтерв'ю).
3. Підсумуй виконану роботу, кажучи дітям: Ви вмієте ставити такі запитання, які ставлять журналісти під час справжніх інтерв'ю у газетах чи телевізійних програмах. Ви також вмієте намалювати портрет особи. Ми можемо використати ці вміння на практиці. Пропоную, щоб ви провели інтерв'ю зі своїми подругами чи товаришами, намалювали свої портрети, створюючи портрет всієї групи, і організували виставку. Запитай дітей, що вони думають про таку пропозицію проекту, заохоть їх до неї.

4. Оголоши дітям: Завдяки нашому проекту будемо відкривати різноманіття людей. Зробимо інтерв'ю з подругами та товаришами. Намалюємо портрети. Організуємо виставку. Запиши на плакаті (великому аркуші) назву проекту, його цілі та етапи, розташуй плакат так, щоб його було видно під час реалізації усього проекту (порівняй приклад у рамці).

Проект ПОРТРЕТИ

Мета: Пізнаємо один одного.

- Етапи: 1. Проведемо інтерв'ю з подругами та товаришами.
2. Намалюємо портрети.
3. Організуємо виставку.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: збір інформації для виконання опису подруги/товариша і підготовки портрету групи.

МАТЕРІАЛИ: опис, характеристика літературних героїв (напр., пана Клякси чи інших героїв/героїнь книжок для дітей, вирізки фото з газет, які підходять до ілюстрування представленої характеристики постаті, аркуші А4, великі аркуші паперу, клей.

A2

Готуємося до виконання портретів

Наступні кроки:

1. Скажи, що сьогодні будете готуватися до виконання портретів подруг і товаришів.
2. На початку цієї роботи визнач з дітьми два/три критерії оцінки портретів, напр.:
 - Портрет виразний, барвистий, виконаний певною технікою (напр., олівцями, акварельними фарбами, у формі дряпанки) або змішаною технікою.
 - Можна впізнати, хто зображений на портреті: містить характерні риси даної постаті – риси зовнішності, зацікавлення, вміння, інші риси особистості (щонайменше 3).
 - Портрет старанно виконаний.

Якщо діти придумують інші критерії, візьми їх до уваги. Виразно запишіть їх і розташуйте їх на видному місці в залі. Скажи, що після виконання портретів будете їх розглядати та оцінювати, беручи до уваги ці записи.

3. Нагадай дітям, що аби портрети вдало відображали риси портретованих осіб, слід здобути про цих осіб якнайбільше інформації. Запропонуй їм три описані нижче гри, які допоможуть зібрати необхідний матеріал.
4. Запроси дітей до гри «Накопичуємо фрази».
 - 4.1. Приготуй стільки аркушів, скільки у групі є 4-особових команд. На кожному аркуші напиши інший заголовок, напр.: очі, форма обличчя, волосся, вуста, тулуб. Групи витягують аркуші. Їхнє завдання: прослухати опис постаті, вибрати інформацію, що стосується вигляду даної частини її тіла і напрацювати фрази, потрібні для її опису.
 - 4.2. Повільно читай підготовлених опис постаті. Група, яка почує інформацію, що стосується вигляду частини тіла, записаної нагорі її аркуша, швидко піднімає руки. Діти записують те, що почули. Хто не вміє, той малює.
 - 4.3. Спільно прочитайте записи, вони можуть бути такими: колір очей: блакитні, сині... форма обличчя: овальна, округла... форма вуст: вузькі, усміхнені, підківкою... і т. п.
 - 4.4. Дай командам час на дописування ще інших своїх пропозицій.
 - 4.5. Наклейте спільні аркуші на великому аркуші паперу.
5. Запропонуй гру: «Хочу знати про тебе якнайбільше».
 - 5.1. Якщо це можливо, попроси дітей, щоб вони сіли в колі, напр., на килимі. Попроси їх послухати чергові фрагменти характеристики обраної літературної постаті, ілюструвати їх пантомімою і вирізками з газет.
 - 5.2. Прочитай характеристику вибраної літературної постаті, ділячи її на фрагменти. Після кожного фрагменту попроси охочих:
 - показати за допомогою пантоміми, що вони довідалися про представлену постать (напр.: діти показують риболовлю, лічбу веснянок тощо),
 - вибір газетної ілюстрації, що підходить до опису, і клеєння її в будь-якому місці на великому аркуші (на тому, на якому вже були приклеєні аркуші із зібраними фразами); клеїти можуть ті діти, які не мають відваги показувати пантоміму.
6. Створи «дослідницькі пари». Поінформуй дітей, що з цього моменту вони збиратимуть різну інформацію один про одного. Запропонуй утворити пари відповідно до заготовленої лотереї.
7. Попроси, щоб діти пригадали собі запитання, які допомагають пізнати якусь особу. Використай аркуш із запитаннями з вправи «Мішок різноманіття», допиши більше запитань відповідно до пропозицій дітей, напр.:
 - Як виглядає ця особа?
 - Що любить робити?
 - Чим цікавиться?
 - Що приносить їй найбільше задоволення?
 - Що їй вдається найкраще?

Увага! Керуючи розмовою дітей, подбай про те, щоб усі мали можливість висловитися, прийняти або відхилити пропозицію.

8. Підсумуй, нагадуючи дітям про вже підготовлені плакати: колаж із зібраними фразами для опису особи, плакат із запитаннями для інтерв'ю. Попроси дітей, щоб вони пригадали собі, над яким плакатом їм добре працювалося, і щоб сіли чи стали поруч із цим плакатом. Попроси кількох осіб обґрунтувати свій вибір. Порозмовляй дітьми про це:

- Що вже позаду? Звернись до плакатів, зроблених дітьми. Покажи, як багато роботи вони вже виконали і що є готовими до наступних етапів проекту.
- Що ще попереду? Скажи дітям, що під час наступних зустрічей вони дізнаються якнайбільше про свою подругу/свого товариша з дослідницької пари, опишуть її/його, намалюють, зберуть різні «докази» її/його зацікавлень, талантів, хобі. Завданням кожної дитини буде збір інформації про партнера/партнерку з пари, виконання портрету-колажу цієї особи (подібного до того, який діти виконали спільно) та надати їй інформацію про себе, щоб і вона могла зробити колаж.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: приготування переліку запитань для інтерв'ю, планування карти проекту.

МАТЕРІАЛИ: перелік запитань, підготовлений у грі «Мішок різноманіття», великий аркуш паперу, маркер.

А3 Хороші запитання – хороші відповіді

Наступні кроки:

1. Скажи, що люди часто розповідають одні про одних, часто переказують звістки, почуті від осіб, які люблять пліткувати. Не завжди ця інформація правдива. Найкраще збирати інформацію безпосередньо від особи, яка нас цікавить. Скажи, що метою цього етапу роботи є підготовка до проведення інтерв'ю.
2. Заохоть дітей до доповнення переліку запитань. Запитай їх про інформацію, яку варто отримати, проводячи інтерв'ю з кимось. Занотуй їхні пропозиції, створюючи перелік:
 - ім'я та прізвище,
 - брати і сестри,
 - вигляд/життєпис,
 - що любить робити?
 - чим цікавиться?
 - що їй/йому приносить найбільше задоволення?
 - що їй/йому вдається найкраще?
 - чого не любить?

Увага! Наведений вище список є тільки прикладом – це діти визначають його зміст. На основі списку буде створена карта інтерв'ю, яку отримає кожна дитина. Налагодь співпрацю з вчителем інформатики. Діти зі старших класів можуть зробити карти для дітей з 1-3 класів. Було б добре, якби біля запитань вони вставили малюнки – символи (кліпарту).

3. Заплануй з дітьми «Хто, що, коли і як?». Підготуй на великому аркуші паперу спільну карту проекту, таблицю планування (порівняй приклад нижче). Впиши імена дослідницьких пар, завдання, терміни їх виконання, можливо те, що буде потрібно для їх реалізації. Використай спрощені рисунки, дітям буде легше запам'ятати, розкодовуючи значення запису.

Пари дітей (вписуємо імена дітей, що працюють у парах)	Завдання (визначаємо їх спільно)	Термін	Що нам потрібно?
Назар і Оля Наталя і Зоряна Микола і Галина Сергій і Юліана Тарас і Ірина і т. д.	Проведення інтерв'ю	У середу вранці	Магнітофон, диктофон, фотоапарат, аркуш паперу, олівець
	Виконання портрету	Середа після полудня	Папір, фарби, клей, фотокартки
	Збір ілюстрацій, що стосуються талантів, зацікавлень, того, що діти роблять, люблять. Вибираємо приклади інших осіб, які теж роблять, люблять те, що портретована/-ий подруга/товариш	До понеділка	Різні речі, що ілюструють заці- кавлення, таланти подружки/то- вариша (ілюстровані тижневики, камінці, кубики до гри, CD-диски, шматок скакалки, відбиток собачої ла- пи, малюнки або пов'язані з ними ілюстрації
	Виконання колажів, тобто повних портретів	Вівторок	Блок кольорового паперу, портрети подруг/товаришів, папір для виготовлення рамок, фломастери, білі аркуші для підписів і описів, клей, ножиці, вибрані ілюстрації

4. Підсумуй, заохочуючи дітей до відповіді на запитання: Для чого нам потрібен план, який ми розробили?
5. Якщо маєш настінний календар, то виразно зазнач на ньому визначені терміни. Скажи дітям, що кожен з них отримає карту з визначеними питаннями (карту інтерв'ю). Завдяки ній вони зберуть повну інформацію про подругу/товариша з пари і легко виконають колажі, які представлять на виставці. Запроси дітей на наступну зустріч. Повідом, що під час неї вони навчатимуться проводити інтерв'ю.

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 2 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: проведення інтерв'ю.

МАТЕРІАЛИ: аркуші із запитаннями для інтерв'ю.

A4 Інтерв'ю із зіркою

З малолітньої школи у великий світ

Наступні кроки:

1. Скажи дітям, що сьогоднішня зустріч послужить тренуванню вміння проводити інтерв'ю. Поясни, що інтерв'ю – це не звичайна розмова. Запитай дітей, чи бачили вони якусь інтерв'ю на телебаченні? Попроси, щоб вони пригадали його собі і подумали про те, чим воно відрізнялося від розмови.
2. Заохоть дітей до вправи «Інтерв'ю із зіркою».
 - 2.1. На початку обговори з дітьми правила проведення інтерв'ю, напр., уважно слухаємо один одного, записуємо або малюємо те, про що ми довідалися, стараємося знайти відповіді на усі запитання.
 - 2.2. Дай дітям приклад проведення інтерв'ю. Підготуй місце для інтерв'ю (постав два крісла біля столика). Запроси до нього добровольця і проведи з нею/ним коротке інтерв'ю. Потім попроси охочу пару дітей представити інтерв'ю, яке вони проведуть. Допмагай, підказуй, показуй, як робити нотатки.
 - 2.3. Попроси, щоб діти у парах провели інтерв'ю один з одним. Визнач час на інтерв'ю. Створи умови, що сприятимуть розмові: зручне місце, де діти не перешкоджатимуть один одному. Контролюй час, дбай про те, щоб діти не відмовлялися надто швидко від розмови, заохочуй до перевірки, чи довідалися вони про те, що, на їхню думку, найважливіше.
 - 2.4. Після завершення інтерв'ю заохоть кожну дитину сказати, що вона дізналася про свою подругу/свого товариша. Задавай допоміжні запитання, напр.:
 - Яким ще чином можна підкреслити колір очей?
 - Які предмети, ілюстрації можуть розповісти про зацікавлення твоєї подруги/твого товариша так, щоб інші дізналися про неї/нього те, що ти вже знаєш?
 - Яка річ найкраще характеризує твою подругу/твого товариша?
 - Що принесе їй/йому найбільше задоволення, коли побачить свій портрет?
3. Скажи дітям, що завдяки інтерв'ю вони готові до наступного етапу проектної роботи, тобто до виконання портретів і колажів.

ДІЯЛЬНІСТЬ**ЧАС: 2 ГОД.****ДІЯЛЬНІСТЬ:** малювання портретів, виконання колажів.**МАТЕРІАЛИ:** пастельні воскові олівці, кольорові аркуші для дряпанки, фломастери і олівці, чорні або сині аркуші з блоку А3 для кожної дитини, кольорові тижневики, різні предмети, які можна приклеїти до колажу, кольорові аркуші паперу для кожної дитини, смужки кольорового паперу або гофрокартону для рамок портретів, вирізані з паперу зірки, місяці, хмаринки, клей.**A5** Портрети у чудових рамах**Наступні кроки:**

1. Скажи дітям, що зараз будуть використовувати те, що вони дізналися про подруг/товаришів, і приготують їхні портрети. Вони, наскільки можливо, повинні відтворювати риси їхнього вигляду, зацікавлення та інші особисті риси.
2. Анонсуй вправу «Намальований портрет». Попроси дітей намалювати портрети осіб, з якими вони провели інтерв'ю.

Увага! Малювання портретів найкраще розпочати відразу після проведення інтерв'ю. Діти повинні вирішити, яким чином представлять своїх подруг чи товаришів. Пам'ятай також про прийняті дітьми критерії, в т. ч. про техніку виконання робіт (напр., фарби, пастельні воскові олівці, дряпанка, фломастери і олівці).

3. Перейди до роботи над колажами. Попроси дітей, щоб наклеїли портрет на кольоровий папір і створили навколо нього колаж, що доповнює портрет (доклеювання характерних предметів, фотокарток, ілюстрацій, коротких написів та описів). Дай дітям повну свободу.

Увага! Залежно від характеру зацікавлень дітей, створи умови для пошуку «ілюстраційних матеріалів», напр., може виявитися, що слід буде вийти на вулицю, щоб зібрати патички, листя і квіти для засушування, плоскі камінці.

4. Заохоть дітей підсумувати і оцінити роботи. Попроси, щоб вони поглядом знавця розглянули їх і увійшли в роль меценатів мистецтва. Нагадай критерії, спільно розроблені на початку проекту. Скажи дітям, що це буде товариська оцінка. Діти зустрінуться у групах, по дві пари, і спільно розглянуть чотири портрети. Одна

пара розповість іншій парі, як оцінює окремі портрети, а також використає для них бали-«іконки» - тобто пара, яка оцінює, чіпляє поруч з обома портретами:

- зірочку, якщо критерій дотриманий,
- місяць, якщо критерій дотриманий частково,
- хмарку, якщо критерію не дотримано.

Рішення, що критерій не дотриманий, повинно бути обґрунтоване. Таким чином кожен портрет отримає три «іконки» - кожна до одного критерію.

Увага! Може статися, що діти захочуть виправити свої портрети. Дозволь їм це зробити. Це добра вправа, що демонструє процес навчання і створює можливість вдосконалення власної праці.

5. Після завершення робіт дай дітям ще 6 хвилин на розмову у парах. Нехай сядуть біля своїх портретів і розглянуть свої творіння. Заохоть їх до розмови, кажучи, напр.: А зараз ви маєте тільки для себе 6 найбільш таємничих і чудових хвилин. Ви сидите біля своїх портретів. Вони чудові, цікаво розповідають про те, що можна відкрити у іншій людині. Кожен з вас був дослідником своєї подруги, свого товариша. Кожен з вас розповів про себе, поділився своїми талантами, захопленнями, мудрістю. Ці 6 хвилин ви проведете разом, один з одним і вашими портретами. Нехай кожна пара знайде для себе зручне місце і розмовляє дуже тихо, щоб інші не почули цю розмову. Те, про що ви будете розмовляти, буде вашим секретом.
6. Після завершення розмов розвішайте колажі на стінах класу.
7. Зверни увагу на записи в таблиці планування. Перевірте, чи усе ви зробили відповідно до плану.

Увага! Дуже важливо, щоб діти відчули задоволення від зробленої роботи, щоб мали змогу розповісти, що їм вдалося найкраще, що вони знали і яким чином хотіли б розповісти про себе іншим особам.

8. Заохоть дітей зробити спільну виставку і зацікавити нею інших осіб. Запитай для початку:
 - Чи варто розповісти про себе іншим людям?
 - Що вони зможуть про нас довідатися?
 - Яким чином ми можемо запросити когось на виставку?
 - Де найкраще її провести?
 - Кого нам слід запросити?
9. Домовся, що на наступній зустрічі ви порозмовляєте про вернісаж, тобто урочисте відкриття виставки.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ**ЧАС: 2 ГОД.****ДІЯЛЬНІСТЬ:** розробка плану організації виставки.**МАТЕРІАЛИ:** CD-програвач, аудіозапис спокійної музики, що заохочує до повільних дій, великі аркуші паперу, фломастери.**A6** Без плану ані руш**Наступні кроки:**

1. Привітай дітей і скажи, що зараз, коли ми вже маємо чудові портрети, варто показати їх іншим. Тому нагадай, що вони підготують виставку.
2. Проведи вправу «Запрошую на виставку»: запропонуй дітям прогулянку під музику. Скажи: «Запрошую вас на виставку відомих портретистів. На стінах висять картини в чудових рамах. Можете спокійно розглянути ці відомі твори, повільно переходячи від одного до іншого, приглядаючись до них, їхніх деталей, техніки виконання, вибираючи улюблений». Ввімкни музику та дозволяй дітям роздивитись їх роботи ще раз.
3. Порозмовляй з дітьми про те, що вони знають про виставки. Запитай, хто і де їх влаштовує, як поводяться люди, що відвідують виставки, для чого вони ходять на виставки.
4. Заохоть дітей до роздумів про те, для чого вони роблять вернісаж своїх робіт. Відповіді (напр. «щоб інші про нас дізналися», «щоб показати нашу роботу», «щоб інші насолодились красою робіт») можуть бути записані на смужках сірого паперу, у формі т. зв. «телевізійного біжучого рядка» (стрічка з найновішою інформацією, яка часто з'являється внизу екрану). Запишіть усі відповіді і повісьте їх під колажами.
5. Перейди до вправи «Планування виставки». Запиши план дій у формі малюнків або поодиноких виразів. Обговори з дітьми справи, пов'язані з плануванням і організацією виставки. Запитай дітей:
 - Де у школі найкраще місце для вернісажу?
 - Як ми покажемо усю нашу роботу в проєкті?
 - Хто підпише портрети? (кожен може підписати свій)
 - Кого запросимо?

Записуй пропозиції, які подаватимуть діти.

6. Порозмовляй з дітьми про те, що слід зробити, щоб повідомити усіх про виставку. Збери відповіді (напр.: підготувати іменні запрошення, рекламки, інформаційні плакати про подію). Запитай також, хто може їм допомогти у підготовці інформаційних матеріалів.

Увага! Запропонуй дітям налагодити співпрацю зі старшокласниками (визначені учні можуть піти до вчителів/вчительок та учениць і учнів 4-6 класів, представити проект і попросити їх про співпрацю у підготовці запрошень. Варто, щоб діти робили їх спільно зі старшими товаришами і товаришками, навіть якщо вони тільки спостерігатимуть за їхньою роботою).

7. Попроси дітей подумати над розподілом наступних завдань:
- Хто впише у запрошення імена та прізвища запрошених осіб?
 - Хто доставить запрошення адресатам?
 - Хто принесе шкільну хроніку?
 - Що будемо робити під час виставки, коли прийдуть гості? (екскурсія, розповідь про портрети, про підготовчі роботи)

Заповніть разом таблицю розподілу завдань (порівняй таблицю нижче).

Хто?	Що?	Коли?
Аня, Ігор	Запросять до співпраці дітей з 4-6 класів	Вівторок/інформатика
Тарас, Микола, Іринка, Зоряна	Заповнять запрошення	Середа
Марко, Сергійко, Оля, Таня	Доставлять запрошення	Четвер
Усі	Зроблять картки з підписами	П'ятниця
Вчителька, Тарас, Михайло, Наталя	Розвісять портрети	П'ятниця
Катруся, Юля	Принесуть хроніку з кабінету директора	П'ятниця
	ВЕРНІСАЖ	ПОНЕДІЛОК

8. Підсумуй, попросивши дітей пригадати по черзі усе, що вони робили до цього часу. Допоможи їм пригадати усе від першої зустрічі.
9. Заохоть дітей подумати про те, що вони дізналися, навчилися, працюючи над проектом. Попроси їх закінчити фрази:
- Я дізнався/лася, що...
 - Я навчився/лася....

Наведи приклад: Я дізналась/вся, що треба уважно слухати опис, щоб намалювати портрет людини, який відповідав би опису. Визнач одну дитину і попроси її розпочати раунд (дитина може сказати, напр.: «Я навчився/лася проводити інтерв'ю», інші: «Я дізнався/лася, що портрети можуть бути виконані різними техніками»). Заохоть усіх дітей висловити свою думку. Допомагай у разі потреби.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ**ЧАС: 3 ГОД.****ДІЯЛЬНІСТЬ:** демонстрація робіт дітей зацікавленим особам.**МАТЕРІАЛИ:** фотоапарат, книга гостей чи хроніка класу/школи.**A7****Вернісаж, або
урочиста зустріч
знайомих****Наступні кроки:**

1. Розмісти на видному місці аркуш із назвою та метою проекту.
2. Заохоть дітей, щоб вони вітали гостей і показували їм виставку. Розмовляй з гостями, вказуй на мотивацію і роботу дітей.
3. Заохочуй гостей робити записи у шкільну хроніку чи книгу гостей.
4. Роби фото під час вернісажу. Можна буде розіслати їх батькам дітей, вибрані з них вклеїти у хроніку чи повісити в класі на пам'ять про виставку. Можна також роздати їх дітям на пам'ять про реалізацію проекту.

РЕФЛЕКСІЯ

ЧАС: 1 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: проведення фінальної евалюації проекту.

МАТЕРІАЛИ: аркуші, олівці, вирізані з паперу кола в кольорах світлофору.

A8

Підсумування проекту: що нам вдалося, а про що ми забули?

З малої школи у великий світ

- Проведи з дітьми розмову (форма підсумкової евалюації) на тему:
 - їхнього задоволення реалізацією проекту. Попроси дітей, щоб:
 - відповіли собі на запитання, скільки радості принесла їм виконана праця,
 - зробили - відповідно до рівня свого задоволення - малюнок усміхненої голови (кожна дитина малює індивідуально; малюнок діти можуть вклеїти у зошит);
 - труднощів, з якими вони зіткнулися під час реалізації проекту і способів їх уникнення в майбутньому.
- Нагадай про усі діяльності в проекті і використай самооцінку на індивідуальному рівні, щоб побачити самооцінку групи. Попроси дітей, щоб причепили кола кольорів світлофору у відповідному місці намальованої на дошці або на аркуші паперу таблиці:

	Багато навчився/лася і чудово почувався/лася (зелене кружальце)	Не завжди знав/ла, як це зробити і почувався/лася невпевнено (жовте кружальце)	Не знав/знала, у чому полягає завдання і погано почувався/лася (червоне кружальце)
Коли готувався/лася до інтерв'ю, ...			
Коли проводив/ла інтерв'ю, ...			
Коли малював/ла портрети, ...			
Коли ми планували виставку, ...			
Коли показував/ла гостям вернісаж, ...			
Кількість кружалець			

3. Підрахуй разом з дітьми кількість кольорових кружалець для всієї групи. Проаналізуйте цей результат. Якщо в якомусь блоці було багато червоних кружалець, подумайте з дітьми, чому так сталося і що зробити, щоб уникнути такої ситуації в майбутньому.
4. Щиро подякуйте один одному за чудову, творчу роботу, в результаті якої ви краще взнали один одного і заново відкрили. Подякою для усіх може бути спів улюбленої пісні.

Додаток 1. Додаткові пропозиції стартерів

Матеріал для вчительки/вчителя

Варіант 1. «Дзеркальце»

- А. Роздай дітям дзеркальця і попроси протягом хвилини:
- вдивлятися у них,
 - усміхнутися до свого відображення в дзеркалі,
 - розглянути очі, колір волосся, вуха, вуста.
- Б. Коли побачиш, що діти можуть спокійно дивитися у свої дзеркальця, попроси, щоб вони розповіли про себе:
- На що звертають увагу, що бачать насамперед?
 - Який мають колір очей, волосся, яку форму брів, носа, підборіддя? Може, хтось має ямочку на підборідді?
 - Як вони виглядають, коли морщать чоло, надувають щоки?
 - Яка у них усмішка?
- В. Проведи довільну розмову, задаючи дітям запитання, просячи про конкретизацію відповідей.

Варіант 2. «Що люблять Тигри?»

- А. Прочитай фрагмент із книги «Дім на Пуховому пагорбі» про те, що люблять Тигри.
- Б. Порозмовляй з дітьми, задаючи їм такі запитання:
- Чим керувалися герої, характеризуючи Тигру?
 - Чи ці описи були точними?
 - В який спосіб ми отримуємо інформацію про інших осіб, дізнаємося, що вони люблять?
 - Чи знаємо ми наших подруг/наших товаришів?
- В. Ініціюй коротку гру: кожен малює на аркуші те, що любить. Збери аркуші, перемішай їх і роздай дітям. Сядьте в коло, діти по черзі показують аркуш з малюнком і відгадують, хто був його автором/авторкою.

КАМПАНІЯ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО

F

Автори: Ельжбета Міхаляк, Войцех Папай
Сценарій для 1-3 класів
Час реалізації проекту: 16 годин.

Обґрунтування реалізації проекту

Зосереджені на власних потребах, які виникають у житті «тут і зараз», ми часто забуваємо про те, що глобалізація означає не тільки ущільнення мережі зв'язків і взаємин у просторі, але і в часі. Тому наша індивідуальна і групова поведінка впливає не тільки на зміни у місцевому та глобальному середовищі сьогодні, а й детермінують також перспективи розвитку якості життя майбутніх поколінь. Використання міжпоколінневих категорій у роботі з дітьми молодшого шкільного віку було б надто абстрактним, проте можна використати дитячу цікавість до пізнання та уяву, щоб полегшити їм сприйняття такої складної теми.

Переломним моментом для концепції сталого розвитку був Всесвітній саміт Організації об'єднаних націй, що відбувся навесні 1992 року в Ріо-де-Жанейро. Тоді була схвалена Декларація про навколишнє середовище і розвиток. Вона містить найважливіші вказівки для національних політик, що враховують сталий розвиток, тобто розвиток, за якого потреби теперішнього покоління можуть бути задоволені без зменшення шансів майбутніх поколінь на їх задоволення. Багато з цих вказівок безпосередньо стосуються суспільного ладу як найважливішого контексту, в якому відбувається захист або деградація природного середовища. Наведені нижче принципи дуже виразно демонструють **громадський вимір сталого розвитку**:

- **турбота про спадок наступних поколінь** - предметом і бенефіціаром сталого розвитку є людина: як прагнення довготермінового економічного зростання, так і збереження природних ресурсів не тільки служать суспільству, але в суспільстві і через суспільство можуть стати реальністю,
- **залучення громадян** - умовою для успіху є загальне сприйняття прийнятих правил і їх активна підтримка членами суспільства - як у заходах щодо збереження середовища, так і в політичних процесах прийняття рішень,
- **роль молоді і освіта** - молоді люди природньо готові підтримати процеси, що служать сталому розвитку.

Цим проблемам варто приділити особливу увагу у цьому проекті. З огляду на організаційні можливості школи і пізнавальні можливості дітей, що реалізують проект, на практиці ми сконцентруємося на діяльності на благо місцевої громади (сучасної і майбутньої). Глобальну перспективу діти реально зможуть оцінити тільки в середній школі.

Головна мета проекту

- Зрозуміємо і поширимо ідею про те, що наша якість життя і якість життя наших сімей зараз та в майбутньому залежить від нашої теперішньої поведінки.

Конкретні цілі

- Зрозуміємо потребу охорони навколишнього середовища, культурної, соціальної та економічної спадщини.
- Вчинимо певні дії, завдяки яким вже зараз можна потурбуватися про краще майбутнє для нас і наступних поколінь.
- Організуємо інформаційну кампанію (акцію) в навколишньому середовищі.

Кінцеві продукти проекту

- Інформаційна кампанія задля сталого розвитку.

Основні ключові компетенції Європейського Союзу, що розвиваються під час реалізації проекту

- Соціальні та громадянські компетенції: зацікавленість минулим і майбутнім своєї околиці та її соціально-економічним розвитком, висловлювання власної думки, участь в процесах прийняття рішень, конструктивна участь у діяльності на благо місцевої громади.
- Вміння вчитися: співпраця у групі, пошук інформації, планування діяльності, адекватна самооцінка.

Відповідність до Державного стандарту початкової загальної середньої освіти

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Людина серед людей.	<p>Мати уявлення про правила співжиття та взаємодію людей у родині, колективі, суспільстві; про загальновизнані права людини та рівноправність, взаємні обов'язки батьків і дітей; про основні правопорушення, поширені серед дітей, юридичну відповідальність за них.</p> <p>Усвідомлювати відповідальність за свої вчинки; дотримуватися моральних вимог суспільства; застосовувати їх у спілкуванні з іншими людьми, узгоджувати власні потреби з потребами інших людей для розв'язання конфліктів.</p>
Людина в суспільстві.	<p>Виявляти повагу до громадянських цінностей та приватного життя інших людей; активно взаємодіяти з ними у громадській сфері, знати права споживача, виявляти інтерес до розв'язання проблем, які впливають на життя місцевих громад і країни в цілому, брати посильну участь у культуроохоронній діяльності краю.</p> <p>Бережливо і шанобливо ставитися до результатів людської праці; позитивно ставитися до себе, до інших, до життєвих перспектив; дотримуватися правил поведінки учня.</p>

Метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. Технології у початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Комп'ютер та його можливості.	Мати уявлення про можливості комп'ютерів, види діяльності, в яких використовується комп'ютер.
Інформація та інформаційні процеси.	Мати уявлення про те, як людина сприймає інформацію, збирає її, зберігає, опрацьовує, передає та використовує, а також про об'єкти та їх властивості, називає приклади властивостей конкретних об'єктів та значення таких властивостей.
Комунікаційні технології	Мати уявлення про Інтернет, основні послуги, уміти здійснювати простий пошук інформації.

Метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування.	Знати формули національного мовленнєвого етикету і використовувати їх під час спілкування; дотримуватися правил етикету під час спілкування з представниками різних вікових груп і статусів.
Соціальні ролі.	Уміти встановлювати елементарні комунікативні контакти під час виконання тих чи інших соціальних ролей у різних життєвих ситуаціях.

ПЛАН ДІЙ У ПРОЕКТІ

Етап проекту	Опис діяльності	Час (год)	Термін (напиши дати)
Формулювання проблеми і цілей проекту	F1. Стартер: Теренова гра (вступ)	6	Від _____ До _____
	F2. Формулювання проблеми F3. Пошук інформації F4. Збір інформації і визначення цілей проекту Теренова гра та артистичні вправи вводять дітей у тематику проекту. Після визначення проблеми діти збирають інформацію про потреби людей і способи їх задоволення. Після обговорення зібраної інформації відбувається формулювання цілей проекту.		
Планування діяльності	F5. Визначення заходів в рамках інформаційної кампанії/акції Діти думають над тим, що зробити, щоб усі мешканці села усвідомили, що про майбутнє наше та наступних поколінь ми повинні подбати вже сьогодні. Вони придумують заходи для реалізації в рамках інформаційної кампанії, діляться на підгрупи для реалізації окремих елементів кампанії.	2	Від _____ До _____
Діяльність	F6. Інформаційна кампанія Діти виконують заплановані дії; групи працюють самостійно, вчителька/вчитель спостерігає за їхньою роботою.	2	Від _____ До _____
Презентація	F7. Представлення проведення кампанії: інформація, розміщена в шкільній газеті або представлена під час шкільної лінійки Діти готують матеріали для публікації у шкільній газеті або організують шкільну лінійку, що завершить проект; редагують критерії оцінки. Публікація газети або проведення лінійки є завершенням проекту.	4	Від _____ До _____
Рефлексія	F8. Підведення підсумків проекту. Діти підсумовують презентацію з точки зору в т. ч. попередніх очікувань. Підсумовують також весь проект, а особливо реакцію громадськості на проведені ними заходи. Діти також визначають, що вони дізнались про своє місцеве середовище.	2	Від _____ До _____
Всього:		16	

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ**ЧАС: 0,5 ГОД.****ДІЯЛЬНІСТЬ:** проведення теренової гри, пов'язаної з тематикою проекту.**МАТЕРІАЛИ:** біноклі з трубок від туалетного паперу чи паперових рушників, виготовлені дітьми на уроці трудового навчання.**F1****Стартер.
Теренова гра
(вступ)****Наступні кроки:**

1. Запропонуй дітям теренову гру з біноклями, виготовленими з трубок від туалетного паперу. Вийди з дітьми у безпечний простір (околиці школи, луг тощо).
 - 1.1. Попроси дітей, щоб гуляли з прикладеними до очей біноклями. Попроси, щоб дивилися на землю під ногами, промовляючи при цьому, що вони бачать. Нехай пройдуть таким чином кілька кроків і не переймаються галасом (у цій грі важливо те, що видно, а не те, що чути).
 - 1.2. Попроси, щоб діти випростувались і розглянулися довкола, придивилися до найближчого оточення, будинків і один до одного – та знову, як минулого разу, одночасно промовляли, що вони бачать.
 - 1.3. Попроси дітей «відрегулювати» біноклі так сильно, щоб дозволили їм побачити далекі краї: попроси, щоб вони уявили собі якесь віддалене місце в далекому краї, це може бути місце, відоме їм з канікулярної подорожі або телепрограм. Запитай дітей, що вони бачать в уяві, і попроси, щоб розповіли про це голосно, усі одночасно.
 - 1.4. Попроси дітей знову «відрегулювати» біноклі і дивитись на те, що їх оточує.
 - 1.5. Скажи дітям, щоб відклали біноклі і сіли на траву чи лавку. Попроси як мінімум кількох дітей, щоб по черзі розповіли, що вони бачили насправді, і що - в уяві, які краєвиди чи спостереження були найцікавіші і чому.
 - 1.6. Коли побачиш, що активність дітей спадає, заверши гру.
2. Поверніться до школи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 1,5 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: проведення розмови щодо майбутнього села, формулювання проблеми.

МАТЕРІАЛИ: альбоми для малювання, великі аркуші пакувального паперу або папір типу flipchart, пастельні олівці, клей.

F2 Формулювання проблеми

Наступні кроки:

1. Після повернення до школи повідом дітей, що зараз знову будете використовувати біноклі, але тепер «відрегульовані» так сильно, щоб можна було побачити майбутнє!
2. Запропонуй дітям гру «**Дивимось у майбутнє**» (на неї надихнув сценарій «Графіті», вміщений у книзі K.Vopela. Zabawy intergacyjne, cz.I, Wydawnictwo Jedność, Kielce 1999).
 - 2.1. Поділи дітей на дві групи і дай кожній матеріали для виконання завдання: комплект пастельних олівців, аркуші з альбому для малювання та великий аркуш паперу з написаним раніше заголовком.
 - Група 1: аркуш №1 з назвою «*Коли наші діти будуть вже дорослими (і матимуть своїх дітей?), МИ ХОЧЕМО, щоб наше село виглядало ТАК:*»,
 - Група 2: аркуш №2 з назвою «*Коли наші діти будуть вже дорослими (і матимуть своїх дітей?), МИ НЕ ХОЧЕМО, щоб наше село виглядало ТАК:*»

Увага! Якщо група надто велика, поділи її на чотири підгрупи, що працюють за системою «2x2», тобто дві групи працюють - незалежно одна від одної - над аркушем №1, натомість дві інші опрацьовують свої версії аркуша №2. У незакінчених реченнях формулювання про майбутніх внуків наших підопічних закінчується знаком запитання виключно з дидактичних мотивів: виріши самостійно, чи додавання цього елемента спростить чи ускладнить дітям виконання завдання.
 - 2.2. Дай дітям інструкцію: Спільно намалюйте один великий або кілька малих малюнків, які були б «закінченням» вашого речення, тобто покажіть, як хочете та як не хочете, щоб виглядало ваше село, коли ви вже будете мати дорослих дітей. Коли малюнки будуть готові, я попрошу Вас розповісти про те, що ви намалювали і чому.
 - 2.3. Дай сигнал для початку роботи в групах, визнач час на виконання завдання (15 хвилин). Спостерігай за роботою дітей. Якщо в групах вони малюють на окремих аркушах, допоможи їм приклеїти готові малюнки до великого аркуша паперу.

З малої школи у великий світ

- 2.4. Запроси дітей до кола, запитай кількох дітей з обох команд про те, що вони намалювали, що у цих малюнках для них найважливіше та на чому їм найбільше залежить у майбутньому їхнього села.
- 2.5. У розмові, що підсумує висловлювання дітей, постарайся, звісна річ, використовуючи слова, зрозумілі дітям, сформувані переконання, що:
 - те, яким є наше життя, залежить від багатьох речей, напр., від того, як ми господарюємо, як дбаємо про середовище, що для нас є важливим,
 - світ, у якому житимуть наступні покоління, може бути чудовим, але може бути і понурим та бридким,
 - те, яким буде майбутнє, залежить насамперед від нас самих.

3. Скажи дітям, що пропонуєш їм реалізувати проект, в якому будете працювати над вирішенням проблеми, яку можна сформулювати так: *«Ми не успадкували Землю від наших предків, ми тільки позичили її у наших дітей»*. Запиши це висловлювання на аркуші паперу/дошці.

Увага! Можеш сформулювати проблему інакше, напр.: *«Оберігаймо нашу Землю, усе, що живе на ній; подбаймо, щоб наступні покоління могли їй радіти»*. Якщо Ти обереш це формулювання – пропусти пункт 4.

4. Запитай дітей, як вони розуміють висловлювання з пункту 3. Досить часто воно є девізом багатьох публікацій, програм чи акцій екологічного характеру, проте ймовірно, що більшість дітей його не знає. Допоможи їм – за допомогою дедукції – дійти до розуміння, що нашим обов’язком є збереження якнайбільшої кількості наявних природних ресурсів (напр., дерев, парків, лісів, озер), матеріальних благ (напр., пам’яток архітектури) чи соціальних (напр., мир у світі) для майбутніх поколінь, щоб і наші внуки могли ними користуватися.

Увага! Можеш спільно з дітьми провести простий аналіз:

- Визначте два найважливіші слова у цьому реченні (**«успадкували»** і **«позичили»**). Запиши їх на дошці.
- Скажіть, які інші слова асоціюються вам зі словом **«успадкувати»**? Записуй відповіді, заохочуй до ширших асоціацій (порівняй приклад в таблиці нижче).
- Скажіть, які інші слова асоціюються вам зі словом **«позичити»**? Записуй відповіді, заохочуй до ширших асоціацій (порівняй приклад у таблиці нижче).

Попроси дітей зробити висновок з такого протиставлення: **ЗЕМЛЯ - це НЕ наша власність, А тільки позика.**

Успадкувати	Позичити
- отримати,	- взяти,
- спадщина,	- віддати,
- дістати,	- повернення,
- власність,	- позика,
- багатство і т. п.	- борг і т. п.

5. Скажи дітям, що на заняттях спробуємо знайти відповідь на такі запитання:
 - *Як ми можемо подбати про майбутнє світу і дітей, які колись у ньому житимуть?*

- Що зробити, щоб жителі села усвідомили, що від нас залежить майбутнє не тільки наше, але й наступних поколінь – наших дітей і внуків?
- Що зробити, щоб жителі нашого села пам'ятали, що про завтра треба дбати вже сьогодні?

Поінформуй, що ви розпочинаєте реалізацію проекту, завдяки якому всі мешканці села повинні усвідомити, що наше майбутнє залежить насамперед від нас самих. Проте спочатку діти повинні зібрати і проаналізувати інформацію, яка пізніше дозволить їм залучитися до проекту.

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 1 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: визначення потреб людини і способів їх задоволення.

МАТЕРІАЛИ: інформаційний стенд, кольорові самоприліпні картки, стандартне шкільне приладдя.

F3 Пошук інформації

Наступні кроки:

1. Вибери один із двох варіантів дій.

Увага! Варіанти відрізняються рівнем складності. Виріши, яка вправа краще підійде для твоїх учнів і учениць. Перед проведенням вправи пригадай собі піраміду потреб А.Маслоу (**додаток 1**).

Варіант 1. «Що нам потрібно для життя і хорошого самопочуття?» - розмова

- А. Запитай дітей: «Що нам потрібно для того, щоб ми могли жити і добре почуватися?» Дозволь дітям хвилину подумати перед тим, як відповідати.
- Б. Попроси дітей відповісти на поставлене питання. Діти називатимуть такі потреби: їжа, пиття, дах над головою, укриття, одяг, навчання, гра, робота, відпочинок, товариство інших людей (сім'я, ровесники), любов тощо. Записуй усі пропозиції, відразу об'єднуючи їх у більші категорії (напр., базові потреби: повітря, укриття, харчування, пиття; потреби безпеки: порядок, опіка, право, здоров'я) залежно від пропозицій дітей.

Варіант 2. «Що нам потрібно для життя і хорошого самопочуття?» - аналіз малюнка.

- А. Підготуй великий плакат, книжку з малюнками для малих дітей або інформаційний стенд (можливо, знайдеш такий серед шкільних дидактичних матеріалів, якщо ж ні, можеш легко його виготовити самостійно), що зображають місцевість або

поселення з найбільш характерними її/його елементами (організація простору, будинки, інституції, об'єкти тощо) та силуетами людей, що займаються буденними справами (діти у школі, по дорозі до/зі школи, діти, що граються на ігровому майданчику, подружжя, що тримається за руки, поліцейський, листоноша, фермер, телефонна будка, зупинка автобуса, людина з ноутбуком тощо).

- Б.** Попроси дітей, щоб придивилися до стенду та подумали про те, що людям потрібно, щоб жити і мати хороше самопочуття.
- В.** Попроси дітей, щоб показали на стенді місця/ситуації, що дозволяють людям задовільнити їхні потреби, що дозволяють жити і добре почуватися. У місцях, вказаних дітьми, наклеюй кольорові аркушики. Порозмовляйте про те, що ви зазначили.

Увага! Зверни увагу дітей на ті потреби, які вони не зауважили на малюнку. Скерувуй їх до менш очевидних потреб, напр., чистота і естетика особиста та оточення, подорожі, почуття безпеки і т. п.

- 2. Запропонуй дітям виконання вправи «Завдяки КОМУ, ЧОМУ...?»

2.1. Поділи групу на дво- чи триособові команди.

2.2. Кожній команді дай аркуш (додаток 2) з інструкцією до завдання та записаним у рамці одним чи двома запитаннями (залежно від кількості дітей в команді):

- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ я маю що їсти?*
- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ я маю що пити?*
- *ДЕ я можу сховатись у різних ситуаціях?*
- *ДЕ я можу зустрічати інших людей?*
- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ я можу контактувати з іншими людьми, навіть якщо вони живуть далеко звідси?*
- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ я можу почуватися безпечно?*
- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ я можу відчувати себе потрібним/ою?*
- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ я можу відчувати, що мене поважають?*
- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ наше оточення може ставати красивішим і чистішим?*
- *Завдяки КОМУ/ЧОМУ я можу стати кращою людиною?*

2.3. Поясни дітям завдання відповідно до інструкції, поданої в додатку 2.

Увага! Приклади можливих відповідей на поставлені запитання:

- **ЇЖА** – місця, в яких ми купуємо продукти харчування – магазини, ринки тощо; ресторани/кафе, де можемо щось з'їсти; автомат, в якому можемо купити напій в банці чи пачці; сім'я, яка дбає, щоб дитина мала що їсти і т.п.
- **КОНТАКТИ З ЛЮДЬМИ** – школа як місце зустрічі з колегами; народний дім; стадіон; ринок; магазини; телефон як знаряддя для контактів; дороги і засоби пересування, які дають змогу контактувати з людьми, що живуть в інших місцевостях; дім, в якому ми вчимося жити з людьми тощо.

2.4. Узгодьте термін виконання роботи і наступної зустрічі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 3 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: визначення місць, інституцій, осіб, пристроїв, пов'язаних із задоволенням наших потреб; визначення цілей проекту.

МАТЕРІАЛИ: стандартне шкільне приладдя, карта/глобус, схема «Близько - Далі - Найбільш далеко» з додатку 2.

F4

Збір інформації та визначення цілей проекту

З малої школи у великий світ

Ініціую розмову про цілі. Запитай, напр.:

1. Попроси дітей представити висновки з вправи «Завдяки КОМУ, ЧОМУ...?». Запиши їх на великому плакаті, підготовленому відповідно до схеми «Близько - Далі - Найбільш далеко» (додаток 2). Можеш також використати фізичну карту світу чи глобус та карту вашої місцевості (можеш приготувати її самостійно) - йдеться про те, щоб діти самі змогли визначити, як багато потреб (особливо вищих, але також і основних) задовольняються завдяки людям і місцям з найближчого оточення.
2. Підсумуй дискусію. Скажи: Слід дбати про власну околицю і людей, що у ній живуть. Дбаючи про найближче оточення, ми дбаємо про майбутнє усього світу. Тому також слід:

- **Менше речей купувати, більше готувати самому**, напр., замість купівлі заводських «фруктових» напоїв (які часто містять шкідливі субстанції), можна самому готувати компоти зі справжніх фруктів, куплених у сусіда,
- **сортувати сміття** (таким чином не тільки продовжуємо «життя» місцевого сміттєзвалища, але у більш віддаленій перспективі зменшуємо виробництво нового сміття - напр., упаковок),
- **економити електрику у власному домі** - гасити світло,
- **економити воду**, напр., закручувати кран під час чищення зубів, воду після варіння картоплі використати для поливання квітів і т.п.

Увага! Виріши самостійно, чи діти зрозуміють залежність між щоденними рішеннями (напр., під час покупок) та правами людини. Для реалізації проекту важливо, щоб діти зауважили, що кожен з нас щодня може дбати про майбутнє світу, починаючи від найближчих до нас речей.

3. Заохоть дітей до розмови на такі теми:
 - *Які з перелічених місць, пристроїв чи інституцій ми «успадкували» від попередніх поколінь, тобто які існують щонайменше кілька десятків років? (напр., школа, церква, дорога, ліс, телефон тощо)*
 - *Які з них є новинкою, виникли останнім часом? (напр, дорога, шкільний стандіон, Інтернет тощо)*

- Чи якісь із них є під загрозою зникнення з певних причин? (напр., дерева, які масово вирубують)
- Як берегти те, що є під загрозою?

Очевидно, що у відповіді на останнє запитання діти звернуть увагу на необхідність інформування людей, усвідомлення їм, що від них самих значною мірою залежить їхня доля і благополуччя, а також доля і благополуччя людей у майбутньому. Посилаючись на ці думки, скажи дітям, що пропонуєш їм підготувати інформаційну кампанію/акцію для усіх мешканців села. Запропонуй дітям, щоб акція пройшла під одним із гасел:

- «Ми не успадкували Землю від наших предків, ми тільки позичили її у наших дітей».
- «Бережімо нашу Землю, все живе на ній; подбаймо, щоб наступні покоління дітей могли їй радіти».

Увага! Вибір гасла залежить від рішення, яке ти прийняв/прийняла у пункті 3, в частині «Формулювання проблеми».

4. Запропонуй такі цілі для досягнення у проєкті:
 - Організуємо у всьому селі інформаційну акцію, що покаже, яким чином сьогодні дбати про завтрашній день.
 - Ми у середовищі і в своїх будинках робитимемо різні дії, щоб вже сьогодні подбати про краще майбутнє.

Ініцією розмову про цілі. Запитай, напр.:

- Як ти розумієш / ви розумієте цю мету?
- Що, на твою/вашу думку, ми повинні робити, щоб інформаційна акція була вдалою?

Тут можна попередньо визначити, який зміст нестиме інформаційна акція, напр.:

- Дбаємо про чистоту довкілля, оточення будинків.
- Заощаджуємо енергію.
- Сортуємо сміття.
- Бережемо зелень, ліси, луки, поля, озера.
- Дбаємо про традиції і пам'ятки.
- Шануємо місцеву народну творчість.
- Спільно дбаємо про справи нашої громади.

Увага! Важливо, щоб заохотити дітей до розмови, мотивувати їх до рефлексії над цілями.

5. Зустріч можеш завершити вправою «Незвичайні перспективи» (K.Vopel. Zabawy intergacyjne, cz.I, Wydawnictwo Jedność, Kielce 1999)/
 - 5.1. Попроси, щоб діти кілька хвилин мовчки ходили по залу, кожне з них у довільно вибраний ним момент зупиняється, щоб подивитися на обрану особу з незвичайної точки зору (з нахиленою головою, лежачи, стоячи на кріслі і т. п.)
 - 5.2. Попроси, щоб діти поділилися враженнями:
 - Як я тепер відчуваюся?
 - Яка точка зору була найбільш кумедною? Найбільш незвичайною?

- Чи побачила/побачив/дізналася/дізнався щось нове?
- Яким чином нові точки зору можуть допомогти мені пізнавати світ?
І т.п.

Увага! Підсумуй, звертаючи увагу дітей на те, що завжди варто дивитися на речі з різних точок зору.

6. Під час цього етапу діти дізнаються багато незвичних, часто дивовижних для них речей. Варто звернутися до цих емоцій, щоб формувати нові «екологічні» навички. Тому запропонуй дітям, щоб закінчили речення: Коли ми збирали інформацію, я вирішив/вирішила, що відтепер буду, напр.,
- перевіряти, скільки води витрачаю,
 - сортувати вдома різне сміття,
 - роблячи покупки, користуватися еко-торбинками, приязними до середовища,
 - переконувати батьків купувати місцеві продукти,
 - перевіряти, що ми їмо, з думкою про правило «я є тим, що я їм»,
 - розмовляти з батьками про те, скільки в нашому будинку споживаємо електрики, газу і як можна зменшити їхнє споживання.

Попроси дітей обґрунтувати свою думку.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧАС: 2 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: розподіл завдань, визначення графіку діяльності у проекті.

МАТЕРІАЛИ: стандартне шкільне приладдя, аркуші паперу типу flipchart.

F5

Визначення заходів в рамках інформаційної кампанії/акції

Наступні кроки:

1. Організуй «Мозковий штурм» на одну із тем:
 - Як можемо сьогодні подбати про майбутнє світу і дітей, які колись у ньому житимуть?
 - Що зробити, аби мешканці нашого села пам'ятали, що про завтра треба дбати вже сьогодні?
 - Що зробити, аби усвідомити мешканцям села, що від нас залежить майбутнє не тільки наше, але і наступних поколінь – наших дітей і внуків?

Увага! Ось приклади діяльностей, які можуть назвати діти:

- **Інформаційні плакати**, розвішані у школі та визначених місцях у селі,
 - **Інформаційні листівки**, що роздаватимуться у школі, в сільраді, у ФАПх, громадському транспорті тощо,
 - **конкурс малюнків чи поетичний конкурс** для учениць і учнів молодших і старших класів,
 - **інсценізації на екологічну тематику** у широкому розумінні, представлені, напр., під час батьківських зборів,
 - **зацікавлення нашою акцією мас-медіа** – шкільної газети та/чи місцевих ЗМІ (газета, радіо, Інтернет-портал),
 - **прибирання території** школи і/чи подвір'я власних будинків учнів та учениць,
 - **організація збору відходів та вторсировини** для усього села,
 - **написання звернення до влади** з проханням про впорядкування/ремонт (напр., ігрового майданчика, стадіону, місця для купання тощо).
2. Подумайте, які завдання діти можуть реалізувати самостійно. Виберіть ці завдання.
 3. Поділи дітей на команди і розподіли завдання між командами або окремими членами команд.
 4. Повідом, що усі завдання будуть підсумовані у спеціальному випуску шкільної газети, або (якщо її немає у вашій школі) під час урочистої шкільної лінійки. Тому все, що діти робитимуть в рамках кампанії, має бути задокументоване. Попроси, щоб плакати, листівки та інші матеріали не були знищені, а події типу інсценізації, «прибирання світу» чи зустрічі з сільським головою були сфотографовані чи зняті на відео.

Увага! Маєш вирішити - залежно від чисельності проектної команди і кількості діяльностей в рамках кампанії, а також в залежності від доступності камер/цифрових фотоапаратів, - чи документуванням займеться окрема група дітей («Документалісти»), чи у кожній групі буде доступним фотоапарат або відеокамера, чи завдання документування ти візьмеш на себе.

5. Визначте також часові рамки реалізації завдання, у тому числі терміни зустрічей та консультацій.

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 2 ГОД.**+ ВЛАСНА ПРАЦЯ ДІТЕЙ****ДІЯЛЬНІСТЬ:** реалізація завдань, моніторинг роботи учениць і учнів, проведення консультацій.**МАТЕРІАЛИ:** залежно від домовленостей команди.

F6 Інформаційна кампанія

З малої школи у великий світ

Наступні кроки:

1. Діти виконують завдання відповідно до розробленого графіку. Спостерігай за їх роботою, надавай зворотній зв'язок, координуй проект в цілому.

Увага! Певні елементи інформаційної кампанії – залежно від того, які заходи ви обрали – можна робити у школі, напр., під час уроків (якщо на це погодяться вчителі і вчительки) чи групи продовженого дня. Проте, слід пам'ятати, що діти мають працювати самостійно. Вчителька/вчитель, звичайно, «завжди допоможе». Її/його особливим завданням є координація діяльності окремих команд з можливою діяльністю групи «Документалістів», йдеться про те, щоб жодна діяльність не відбулася без присутності фотографа чи оператора. Важливим завданням вчительки/вчителя є також нагадування про правила безпеки пересування по селу – особливо тим дітям, чиє завдання пов'язане, напр., з розклеюванням плакатів чи роздаванням листівок. Цих дітей також треба поінформувати про правила поширення таких матеріалів. З цією метою вчителька/вчитель повинна/повинен попередньо перевірити у сільраді, де розташовані дошки оголошень та інші місця, призначені для поширення публічної інформації. Варто також попросити про допомогу, напр., власників магазинів чи фірм, що відповідають за автобусні зупинки. Діти повинні знати, що плакати і листівки не можна залишати будь-де без згоди власника чи адміністратора об'єкту, та, звісно, за будь-яких обставин не можна прибивати їх до дерев чи стін будинків.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ**ЧАС: 4 ГОД.****+ ВЛАСНА ПРАЦЯ ДІТЕЙ****ДІЯЛЬНІСТЬ:** підготовка презентації, що завершує проект, і критеріїв її оцінки, презентація результатів проекту.**МАТЕРІАЛИ:** стандартне шкільне приладдя.**F7**

Презентація кампанії: інформація у шкільній газеті або на шкільній лінійці

Наступні кроки:

1. Зустрінься з дітьми для визначення форми презентації.

Увага! Якщо в школі є газета (Інтернет-сторінка):

- узгодь з відповідальними особами (як зі вчителькою/вчителем-опікуном, так і з молодшими редакторками/редакторами) правила і терміни публікації спецвипуску, повністю присвяченого проблемам, якими займався ваш проект, в т. ч. інформаційній кампанії, проведеній вашою командою,
- буде корисніше, якщо документація з акції буде насамперед фотографічна,
- заохоть редакторок/-рів газети, щоб у спецвипуску також надрукували статті, які висвітлюють ширший фон вашої акції, можете попросити про допомогу учениць та учнів старших класів, чи використати їхні роботи, виконані у подібному проекту.

Якщо у вашій школі газети (або Інтернет-сторінки) немає, або ви вирішите, що презентація під час шкільної лінійки для вас більш приваблива:

- визначте організаційні умови з дирекцією школи,
- корисніше, якщо акція буде насамперед задокументована на відео - фільм може стати елементом, що урізноманітнить цю урочистість,
- під час лінійки повинні бути представлені усі діяльності, виконані в рамках кампанії, а деякі з них, напр., інсценізація, можуть бути відтворені для усіх учениць та учнів.

2. Визначте критерії оцінки презентації. Використайте для цієї мети «Мозковий штурм». Запитай дітей: «Коли ми визнаємо, що наша лінійка або матеріали до шкільної газети відповідали нашим очікуванням?» Поінформуй, що ви повернетесь до критеріїв після презентації. Приклади рамкових критеріїв оцінки матеріалів для публікації та лінійки подано в таблиці нижче.

Рамкові критерії оцінки матеріалів до публікації (приклади)	Рамкові критерії оцінки шкільної лінійки (приклади)
<ul style="list-style-type: none"> показуємо усю діяльність в рамках інформаційної акції, представляємо коротку інформацію про інформаційну акцію, представляємо коротку інформацію про кожну діяльність, показуємо кольорові фото з кожної діяльності, вказуємо прізвища усіх дітей, задіяних у кампанії. 	<ul style="list-style-type: none"> показуємо усю діяльність в рамках інформаційної акції, представляємо коротку інформацію про інформаційну акцію, представляємо коротку інформацію про кожну діяльність, показуємо відеозаписи з деяких діяльностей, показуємо інсценізацію, підготовлену в рамках акції, організуємо виставку конкурсних робіт.

Увага! Записи вище – це тільки приклади, на практиці критерії можуть більш виразно стосуватися конкретних діяльностей, реалізованих у проекті і представлених під час презентації, проте кінцева форма критеріїв залежить – відповідно до принципів оцінювання, що формує – від самих дітей (тобто від того, яку відповідь вони дадуть на поставлене вище запитання).

- Заохоть дітей до діяльності, пов'язаної з представленням результатів проекту відповідно до прийнятих критеріїв. Координуй і монитор їхню працю.
- Презентація результатів – випуск газети або проведення шкільної лінійки.

РЕФЛЕКСІЯ

ЧАС: 2 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: оцінка досягнення поставлених цілей.

МАТЕРІАЛИ: стандартне шкільне приладдя, аркуші кольорів світлофору.

F8 Підсумок проекту

Наступні кроки:

- Зробіть оцінку презентації у довільній формі:
 - Чи відповідає вона визначеним нами самими критеріям?
 - Чи сподобалася вона школі?
 - Чи ми могли б покращити, змінити?

Увага! Окрім посилання на конкретні критерії, ця частина зустрічі повинна мати вільний характер. У цьому проекті головний акцент припадає на інформацію і громадянську освіту, тому рефлексія і евалюація повинні стосуватися ефективності інформаційної кампанії. Зрозуміло, що ми не можемо сподіватися ні на негайні результати (у формі зміни поведінки мешканців), ні на те, що молодші школярі в змозі такі зміни зауважити.

2. Постав дітям такі запитання:

- Чи ми організували інформаційну акцію на території всього села?
- Чи в середовищі та у власних будинках ми зробили щось, щоб вже сьогодні подбати про краще майбутнє?

До цих запитань можеш додати наступні – що стосуються реакції мешканців і власного досвіду дітей, у тому числі з процесу групової роботи:

- *Як відреагували мешканці, коли дізналися про нашу діяльність?*
- *Як вам працювалося у групі для виконання завдань? Чи вважаєте ви, що поділ завдань був справедливим? Чи ви могли розраховувати на товариську взаємодопомогу?*
- *Що ви дізналися про середовище, в якому живете?*

3. Попроси дітей про індивідуальну самооцінку.

3.1. Попроси дітей, щоб вони послушали речення, які ти їм прочитаєш, і подумали, чи вони погоджуються з ними. Діти повинні висловити свою думку, піднімаючи картки кольорів світлофора. Поясни значення кольорів:

- червона картка – не погоджуюся з цією думкою,
- жовта картка – маю сумніви щодо цієї думки, мені потрібно ще подумати про це,
- зелена картка – погоджуюся з цією думкою.

3.2. Розпочинаєш речення: Цей проект дозволив мені усвідомити, що, напр.:

- я є частиною світу,
- маю вплив на те, що відбувається навколо мене,
- діти, які народяться пізніше, можуть жити в здоровішому світі,
- можу насолоджуватися красою цього світу, напр., дивитися на гарні гори, купатися в чистих озерах, дихати чудовим повітрям,
- можу розмовляти з іншими, як берегти нашу планету, і організувати різні акції,
- можу просити про допомогу інших людей, якщо побачу щось тривожне у моєму оточенні і захочу діяти.

Щоразу запитуй дітей, чи погоджуються вони з висловленою думкою, і попроси їх про відповідь шляхом підняття картки відповідного кольору.

4. Підсумуй роботу над проектом і подякуй дітям за участь в ньому.

Додаток 1. Піраміда потреб А.Маслоу.

З малої школи у великий світ

Піраміда потреб А.Маслоу

З малої школи у великий світ

Додаток 2. Завдяки КОМУ, ЧОМУ...?

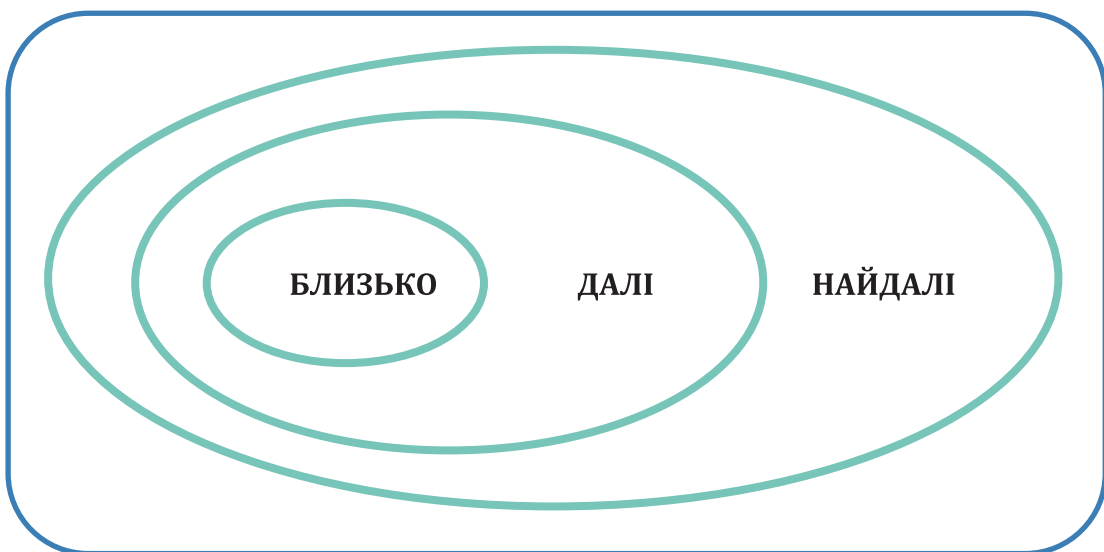
Прочитайте запитання:

Тут запиши питання для групи

A series of horizontal lines for writing, with a vertical pink line on the left side.

Пошукайте відповідь на запитання вище:

- Розгляньтеся по околиці, подумайте, порозмовляйте, запитайте батьків: які люди, інституції, установи, які товари, предмети чи матеріали, які місця чи пристрої допомагають нам задовольнити названу потребу.
- Якщо це «щось» можна купити - ідіть в магазин і подивіться, звідки походить цей товар (де він вироблений). Запишіть або запам'ятайте країни інші, ніж Україна.
- Висновки запишіть у схемі «Близько - Далі - Найбільш далеко». «Близько» означає найближчу околицю дітей: оточення будинку, школи, подвір'я, шкільний стадіон, «Далі» - місцевість, в якій живуть діти, «Найбільш далеко» - найближче місто, райцентр, віддалене озеро, ліс, інші країни...

Важливі розмови про важливі справи

Н

Авторки: Лідія Пасіч, Ева Ташарек
Сценарій для 1-3 класів початкової школи
Час реалізації проекту: 16 год.

Обґрунтування реалізації проекту

Консультації – це спосіб дізнатися думку, позицію, пропозиції осіб, яких – безпосередньо чи опосередковано – будуть стосуватися наслідки діяльності, яку пропонують зацікавлені сторони. Проект залучає дітей до співпраці з дирекцією школи, вчителями. Кожна співпраця починається з обміну інформацією. Потік інформації повинен бути двостороннім: дирекція школи, педагогічний колектив – учнівське самоврядування, учениці і учні.

У рамках реалізації проекту діти виберуть проблему, яку будуть консультувати, та відслідкують чергові кроки процесу консультації: 1) Представлення планів, ідей; 2) Збирання думок щодо цієї теми; 3) Пошук спільного рішення, узгодження позицій; 4) Інформування про кінцеве рішення. Діти утворять дорадчу команду, яка буде розробляти і пропонувати рішення, що стосуються обраної проблеми. Предметом консультації будуть два аспекти: запис у документації школи про впровадження принципу консультацій рішень, що стосуються подій у школі, з учнівським самоврядуванням (тобто усіма ученицями і учнями) та обрана проблема з Переліку важливих шкільних справ.

Цінність проекту полягає у побудові культури консультацій як необхідного елементу організації життя школи. Ми передбачаємо, що участь у проекті приготує дітей до активності у громадському житті та розвине у них вміння дискутувати та приймати рішення.

Загальна мета проекту

- Попрацюємо на благо шкільної громади, побудови культури громадських консультацій.

Завдання проекту

- Визначимо шкільні проблеми.
- Дізнаємося про правила проведення успішного діалогу.
- Проведемо шкільні консультації.
- Поінформуємо місцеву і шкільну громаду про наші домовленості.
- Впровадимо зміни відповідно до узгоджень за результатами консультацій.

Кінцеві продукти проекту

- Створений дітьми Список важливих шкільних справ (пропозиції змін у школі, що виникають з потреб учениць і учнів).

- Консультаційна зустріч за участю дирекції школи та представниць/представників учнівського самоврядування старших класів.
- Здійснення запису в шкільних документах, що враховує право дітей на участь у процесі шкільних консультацій.

Основні ключові компетенції Європейського Союзу, що розвиваються під час реалізації проекту

- Соціальні та громадянські компетенції: висловлювання власної думки, участь у процесах прийняття рішень, конструктивна участь у діяльності на благо шкільної громади.
- Вміння вчитися: співпраця у групі, пошук інформації, планування діяльності, адекватна самооцінка.

Відповідність до Державного стандарту початкової загальної середньої освіти

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Людина серед людей.	Мати уявлення про правила співжиття та взаємодію людей у родині, колективі, суспільстві; про загальновизнані права людини та рівноправність, взаємні обов'язки батьків і дітей; про основні правопорушення, поширені серед дітей, юридичну відповідальність за них. Усвідомлювати відповідальність за свої вчинки; дотримуватися моральних вимог суспільства; застосовувати їх у спілкуванні з іншими людьми, узгоджувати власні потреби з потребами інших людей для розв'язання конфліктів.

Метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування.	Знати формули національного мовленнєвого етикету і використовувати їх під час спілкування; дотримуватися правил етикету під час спілкування з представниками різних вікових груп і статусів.
Соціальні ролі.	Уміти встановлювати елементарні комунікативні контакти під час виконання тих чи інших соціальних ролей у різних життєвих ситуаціях.

З малої школи у великий світ

ПРИМІТКИ:

- Проект можна реалізувати у будь-який період навчального року. Години, зазначені біля окремих етапів, можна модифікувати відповідно до потреб і темпу роботи групи.
- Поінформуй дирекцію школи про проект. Отримай згоду на реалізацію проекту.

ПЛАН ДІЙ У ПРОЕКТІ

Етап проекту	Опис діяльності	Час (год)	Термін (напиши дати)
Формулювання проблеми і цілей проекту	<p>H1. Стартер: Маємо право вирішувати шкільні справи</p> <p>Діти ознайомляться з подіями, запланованими у «Календарі шкільних подій» і висловлять свою думку стосовно цього. Вони зрозуміють, що мають право брати участь у вирішенні шкільних справ. Готують плакат: Перелік важливих шкільних справ. Перевіряють, які зміни можна здійснити у школі, і вибирають найбільш термінові. Дізнаються про те, що будуть робити у проекті, - довідуються значення слова «консультації».</p>	3	від _____ до _____
Планування діяльності	<p>H2. Тем для діалогу є багато</p> <p>На основі спостереження і досвіду участі у сценках діти визначають принципи успішного діалогу. Вони беруть участь у «Фруктовому ярмарку - плідних консультаціях» і вчать, як знаходити порозуміння з ровесниками, які висловлюють інші думки. Діти формують послідовність дій у процесі консультацій, будують детальний план дій.</p>	4	від _____ до _____
Діяльність	<p>H3. Нічого про нас без нас (частина 1: мистецьке оформлення консультацій)</p> <p>Діти готують інформаційні матеріали про потребу розпочати консультації щодо важливих для них тем (мистецьке оформлення консультацій: «Плакат», «Дорога до порозуміння», «Значки», що пропагують ідею залучення до прийняття рішень про важливі шкільні події.</p>	2	від _____ до _____
	<p>H4. Нічого про нас без нас (частина 2: зустріч з представниками ради батьків та учнівського самоврядування)</p> <p>Діти зустрічаються з батьками та представниками учнівського самоврядування зі старших класів. Вибирають Дорадчу команду, яка допомагатиме у консультаціях з дирекцією школи. Визначають зв'язкових між класами.</p>	2	від _____ до _____

ПЛАН ДІЙ У ПРОЕКТІ (продовження)

Етап проекту	Опис діяльності	Час (год)	Термін (напиши дати)
Презентація	Н5. Мистецтво консультацій (частина 1: зустріч з дирекцією школи) Діти проводять консультаційну зустріч за участю дирекції школи. Приймають спільне рішення щодо записів, які враховують права дітей брати участь у формуванні «Календаря шкільних подій» і брати участь у змінах, зазначених у Переліку важливих шкільних справ.	2	від _____ до _____
	Н6. Мистецтво консультацій (частина 2: ділимося інформацією) Діти опрацьовують зміст листів, які інформують про їхнє право брати участь у шкільних консультаціях та організують лінійку, щоб поінформувати про це шкільну громаду.	2	від _____ до _____
Рефлексія	Н7. Підведення підсумків проекту – рефлексія проектної групи Діти проводять рефлексію на тему діяльностей, реалізованих у проекті.	1	від _____ до _____
Всього:		16	

З малої школи у великий світ

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 3 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: усвідомити дітям їхні права у процесі прийняття рішень, здійснити спостереження за шкільною дійсністю і розробити пропозиції змін у діяльності школи.

МАТЕРІАЛИ: плакат або аркуші паперу, фломастери, великі аркуші паперу; клей, великий плакат з розписаним планом одного місяця «Календаря шкільних подій»; Карта спостереження для кожної пари (або трійки/четвірки) спостерігачів (додаток 2); програвач CD, диск з радісною музикою.

Н1

Стартер: Маємо право вирішувати шкільні справи

Наступні кроки:

1. Спочатку запропонуй дітям гру «Привітання». Скажи: «Сьогодні привітаємося іншим чином, ніж зазвичай. Запрошую вас на прогулянку по класу. Коли скажу слово «лікть», доторкніться своїм ліктем ліктя особи, що знаходиться найближче до вас. Коли скажу слово «ступні», торкніться стопою стопи людини поруч. Робіть це делікатно та швидко. Щоразу вітайтеся з іншою людиною». Називай різні частини тіла, напр., коліна, плечі, голови, спина, долоні праві, ліві, обидві і т. д. Через кожні кілька слів повторюй гасло «долоні» і також ним заверши привітання.
2. Покажи дітям розроблений у вашій школі документ «Календар шкільних подій». Поясни, що це план, відповідно до якого у школі відбуваються різні заходи. Обговоріть коротко, хто визначає черговість та тематику шкільних урочистостей та від чого залежить їхній вибір.
3. Вивісь великий аркуш з читабельно розписаним планом заходів будь-якого місяця (порівняй приклад в додатку 1). Прочитай його голосно, попросивши дітей слідувати за текстом. Запитай дітей:
 - Чи знаєте ви про існування такого Календаря?
 - Які із заходів вам подобаються?
 - Що особливо ви в них любите?
 - Які події вам не відомі?
 - Які б ви хотіли вилучити?
 - Яку урочистість ви б хотіли додати?
 - Як думаєте, кого слід поінформувати, що ви хочете змінити «Календар»?

Підкресли, що виконання «Календаря шкільних подій» стосується дітей, вчителів, батьків, дирекції школи, і усі мають право вносити свої пропозиції та спільно його узгоджувати.

4. Постав дітям запитання: *Як ви можете використати ваше право впливати на те, що дирекція школи і вчителі записують у «Календарі шкільних подій»?* Заохоть дітей висловлювати різні ідеї. Запиши їх на аркуші паперу. Скажи дітям, що вони мають вплив на зміни не тільки в «Шкільному календарі подій», але також і на інші справи, пов'язані із життям у школі.
5. Запропонуй дітям гру «Бачу і хочу змін» (ця вправа підвищує енергію та скеровує мислення у потрібному напрямку). Попроси, щоб діти сіли у парах один навпроти одного, вільно, не за партами. Скажи, що гра полягає у швидкій зміні пар. Сигналом до зміни буде твоє плескання в долоні. Розпочни гру, зроби кілька раундів (кілька змін пар). Коли переконаєшся, що діти готові до роботи, попроси їх в парах порозмовляти про різні місця та приміщення у школі: про те, які з них затишні, гарні, безпечні, а в яких варто зробити зміни. Щонайменше тричі зміни пари співрозмовників.
6. Проведи вправу «Ми – спостерігачі». Діти можуть працювати у парах або в трійках/четвірках (виріши самостійно). Роздай групам Аркуші спостереження (додаток 2) і представ завдання для виконання: діти повинні піти в розвідку і придивитися до певних приміщень у школі, оцінити їхній стан (як є?) і визначити, що можна у них змінити (прикладні записів подано в таблиці нижче). Запропонуй дітям, щоб вони поділилися сферами спостереження, напр., школа, стадіон. Після узгодження правил безпеки визнач час повернення до класу і відправ спостерігачів на завдання.

Приклади записів в Аркуші спостереження

№ п/п	Місце у школі	Як є?	Що змінити?
1	Головний хол у школі	брудний, сірий	Розмістити шкільні символи – герб школи, дитячі роботи, кольорові малюнки або фото, що представляють дітей
2	Столи у шкільній їдальні	подряпані, помальовані	Замінити стільниці на світлі, поставити вазочки з квітами і серветниці з серветками для витирання рук та обличчя

7. Після повернення дітей із розвідки перейди до вправи «Перелік важливих шкільних справ».
 - 7.1. Попроси групу приклеїти їхні Аркуші спостереження до спільного великого аркуша паперу.
 - 7.2. Збери дітей довкола аркуша і заохоть їх до розмови про їхні спостереження з розвідки. Скеруй розмову такими запитаннями:
 - *Від кого залежить впровадження змін?*
 - *З ким можна про це порозмовляти?*
 - *Що для вас найважливіше?*
 - *Що слід змінити в першу чергу, що – в другу і що – в третю?*
 Записуй ідеї дітей на аркуші паперу.

- 7.3. Попроси, щоб кожна дитина задумалася над записаними ідеями і вибрала три найважливіші, на свою думку, шкільні справи. Попроси, щоб діти по черзі підходили до аркуша і біля обраних ними ідей ставили ризику. Підрахуйте ризику біля кожної ідеї і впорядкуйте список відповідно до їх кількості. Таким чином ви створите Перелік важливих шкільних справ.
8. Нагадай дітям, що вони мають право впливати на записи дирекції школи і вчителів у «Календарі шкільних заходів». Їхні пропозиції змін у «Календарі» допиши до Переліку важливих шкільних справ. Також можеш повісити поруч два аркуші.
9. Сформулюй ключове питання: *Що ми можемо зробити, щоб скористатися правом вирішувати шкільні справи?* Скажи: *«Запрошую Вас до проекту, у якому ви навчитеся брати участь у консультаціях і дізнаєтеся правила успішного діалогу. Консультації полягають у тому, що якщо хтось має пропозицію, плани, то він повинен повідомити усіх людей, яких ці плани стосуються, і вислухати, що ці люди про них думають. Потім усі спільно вирішують, що зробити, як зробити, коли і т. п. Консультації – це спосіб спільно вирішувати важливі справи».*

Запиши запитання на аркуші паперу. Під ним допиши фразу: КОНСУЛЬТАЦІЇ та діяльності в проекті (під рамкою нижче).

**Що можемо зробити, щоб скористатися
нашим правом вирішувати шкільні справи?
КОНСУЛЬТАЦІЇ**

Діяльності:

- дізнаємося правила вдалого діалогу,
- навчимося наступних етапів консультацій і проведемо їх,
- поінформуємо про рішення усіх зацікавлених.

10. На завершення цього етапу запропонуй дітям гру «Консультації у школі». У чотирьох віддалених одне від одного місцях класу розмісти читабельні написи: *Ідеї, Думки, Рішення, Інформація*. Поясни дітям, що під час гри вони будуть вільно пересуватися по всьому класу, час від часу реагуючи на гасла і доручення, які ти подаватимеш. Увімкни радісну музику і попроси дітей рухатися по класу. Через хвилину зупини музику і скажи:
- гасло: *Ідеї!* (попроси, щоб усі якнайшвидше підбігли до місця з написом *Ідеї*),
 - доручення: *Усі спинами спираються на стіну!* (попроси дітей виконати доручення). Після виконання доручення увімкни музику, за хвилину подай чергове гасло і доручення і т. д. Від часу до часу вигукуй: *Консультації!*, тоді діти мають сформувати пари і голосно сказати один одному: «Розмова, розмова, розмова, діалог, діалог, діалог». Щоб стишити надмірний галас, запровадь правило: *на сигнал «Спина до спини», стаєте в парах, спинами один до одного, в тиші.*

Увага! Гра є привабливою, коли відбувається у дуже швидкому темпі.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧАС: 4 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: пізнання принципів успішного діалогу, узгодження загальних етапів консультацій і підготовка плану консультацій щодо обраних проблем.

МАТЕРІАЛИ: фрукти, ножі, дошки для приготування фруктового салату, желе/кисіль у порошку, кубки на фрукти в желе чи кисілі; аркуші паперу, фломастери, клей, розсипанка виразів (один комплект виразів для кожної дитини, додаток 4), конверти на розсипанку, аркуш з таблицею «План консультацій шкільних проблем».

Н2 Тем для діалогу є багато

З малої школи у великий світ

Увага! Перед заняттями підготуйся розіграти сценку. Запроси когось на допомогу: ученицю або учня зі старших класів, батька, іншу вчительку/іншого вчителя. Можеш також підготувати сценку з певними дітьми, що беруть участь у проекті. Ось кілька пропозицій тем для сценок:

- Дві жінки на вулиці – одна без упину говорить про своїх дітей, друга – про спалений обід.
- Двоє чоловіків у ресторані – один читає газету, другий намагається зацікавити його розмовою.
- Двоє товаришів на перерві у школі – кожен про щось розповідає, не дивляться один на одного, стоять боком один до одного або повертаються інколи плечима.
- Дві товаришки перед школою – одна хоче переконати другу, що варто купити наклейки в найближчому кіоску, друга хоче негайно іти додому, щоб робити уроки.
- Батько/мати і дитина вдома – дитина щось просить, батько не має часу, «відмахується» від дитини і т. п.

Наступні кроки:

1. Запроси дітей до обраної тобою гри для хорошого початку.
2. Підготуй дітей до участі в конструктивному діалозі; запроси до вправ, завдяки яким діти пізнають правила успішного діалогу. Підкажи, що слово «розмова» можна замінити словом «діалог».
3. Проведи вправу «Чи це розмова?»
 - 3.1. Скажи дітям, що зараз вони побачать сценки, в яких дві людини розмов-

ляють між собою. Попроси їх, щоб уважно дивились на ці сценки і подумали про те, як ці особи між собою розмовляють.

3.2. Зіграй з обраними особами дві-три раніше підготовлені короткі сценки.

3.3. Після сценок запитай дітей, чи те, що вони бачили, було розмовою. Обговори кожну сценку, запитуючи:

- Чи сподобалися їм ці «розмови»?
- Якого ставлення від свого співрозмовника ви б хотіли у такій ситуації?

3.4. Після закінчення розмови з дітьми знову зіграйте сценку зі своїми помічниками, але цим разом врахуйте принципи хорошого і активного слухання (вказівки, що стосуються хорошого слухання і спілкування знайдеш у додатку 3).

4. Задай питання: Коли «діалог» є вдалим? На основі спостереження за сценками, власного досвіду дітей визначте критерії вдалої розмови, напр.:

Співрозмовники:

- слухають один одного,
- прохання і бажання кожного з них почуті, співрозмовники намагаються виконати їх,
- є дружніми один до одного,
- вміють досягти порозуміння.

Запиши критерії на аркуші паперу, намалюй поруч з ними «личка, які розмовляють». Розмісти аркуш на видному місці у класі.

5. Щоб полегшити дітям розуміння і запам'ятовування правил вдалого діалогу, запропонуй, щоб кожна дитина склала розсіпанку з виразів (додаток 4), що містить гасла, які стосуються хорошого діалогу (Слухаю – Прошу – Дякую – Знаю, чого потребую – Очікую – Порозуміння). Роздай кожній дитині конверт з виразами. Скажи, щоб діти спробували скласти вирази у правильній послідовності. Перевір, як вони виконали завдання. Гасла з однієї розсіпанки приклейте на плакаті.

6. Попроси дітей, щоб навели приклади ситуацій, у яких їм не вдалося поводитися відповідно до наведених вище правил, та приклади ситуацій, коли їм це вдалося. Попроси їх, щоб визначили наслідки, які були в обох випадках (відсутність порозуміння, конфлікт/порозуміння, хороші стосунки). Скажи, що поведінка відповідно до правил вдалого діалогу є необхідною, щоб успішно проводити розмови і підтримувати добрі стосунки з різними особами (зі знайомими, членами родини, членами шкільної спільноти). Це – один із елементів прийняття рішень в результаті спільних консультацій. Щоби мати вплив на події у школі, треба вміти дискутувати, знаходити порозуміння і використовувати відповідні слова.

7. Запроси дітей до вправи «Фруктовий ринок – плідні консультації».

7.1. Організуй «Фруктовий ринок»: у чотирьох місцях залу поклади на столиках фрукти, напр., яблука, груші, сливи, апельсини (або інші доступні). Скажи, що на ринку продавці вихваляють свої продукти і намагаються заохотити клієнта обрати саме їхній товар. Попроси, щоб діти уявили себе в ролі продавців і обрали фрукти, які хочуть продавати. Нехай стануть поруч зі столиками з цими фруктами, які на їхню думку, є найкращі, найздоровіші, найкраще пахнуть, найсмачніші, най..., най..., най....

- 7.2. Попроси, щоб діти - усі разом - розпочали нахвалювати свої продукти.
Увага! На ринку може бути досить голосно, продавці вигукують, підскакують, виспівують речівки, але не слухають один одного.
- 7.3. Зупини вихвалання, кажучи, що хотіла/-в би вибрати фрукти, але у цьому галасі не чуєш аргументів продавців. Запропонуй дітям, щоб фруктовий ринок став місцем плідних консультацій. Скажи, що купиш усі фрукти і поділишся ними з дітьми, але тільки тоді, коли вони знайдуть порозуміння у такій справі: Який десерт можна приготувати з усіх фруктів? Запропонуй дітям такий порядок дій:
- Діти з кожної групи розробляють свою пропозицію використання усіх фруктів (наприклад, компот, фруктовий салат, пиріг з фруктами, кисіль/желе з фруктами) та аргументи на її користь (чому ця пропозиція є хорошою?) Вирішують, хто з їхньої групи представить їхню пропозицію всім іншим. Нагадай їм про правила хорошого діалогу!
 - Представниці/представники окремих груп представляють їхні пропозиції, вихваляють їх. Усі інші уважно слухають.
 - Після представлення усіх ідей та аргументів на їхню користь діти повертаються до своїх груп та консультуються між собою (яка з пропозицій інших груп сподобалася найбільше? Чому? Яку пропозицію обирають?). Після наради обирають делегатку/делегата групи, яка/-ий представляє їхній вибір іншим.
 - Представники груп зустрічаються у центрі класу і представляють пропозиції, які обрали їхні групи, надають аргументи, які їх переконали, і пробують спільно вибрати один варіант. Нагадай про правила хорошого діалогу! Під час розмови можеш робити т. зв. «стоп-кадри», представники груп можуть консультуватися з членами своєї групи. Дебати тривають аж до вибору одного, спільного десерту, який можна приготувати з усіх фруктів.
- Увага!** Важливо, щоб діти самі зробили вибір, який задовольнить усіх. Якщо думки дітей розділяться, в кінцевому результаті можуть організувати голосування і прийняти рішення волею більшості.
- 7.4. Привітай дітей з прийняттям рішення щодо десерту. Запитай, які їхні враження про консультації, проведені у малих групах:
- *Як проходили консультації?*
 - *Що полегшувало прийняття рішення?*
 - *Що ускладнювало прийняття рішення?*
 - *Про що варто пам'ятати у майбутньому?*
- 7.5. Заохоть дітей приготувати обраний ними десерт (або інші фруктові десерти) вдома при допомозі батьків. Скажи, що ви також можете приготувати десерт на уроці. Якщо діти висловлять таке бажання - заплануй це.
- 7.6. На закінчення запропонуй дітям спільно з'їсти усі фрукти (найпростіший десерт!). Поклади фрукти на столі і запроси дітей частуватися. Смачного!
8. Запитай дітей, що вони по черзі робили у грі «Фруктовий ринок - плідні консультації». Допоможи їм виокремити і назвати такі дії, запиши їх на плакаті:

1. Інформація про вибір.
2. Збір аргументів.
3. Представлення аргументів.
4. Вислуховування інших осіб.
5. Узгодження спільного рішення.
6. Виконання.

Скажи дітям, що ці пункти можуть створити план консультацій щодо проблем, обраних дітьми і записаних у Переліку важливих шкільних справ. Нагадай дітям ці проблеми (прочитай Перелік). Заохоть дітей подумати над такими запитаннями:

- Як поінформувати усіх учениць і учнів, що ви хочете провести консультації щодо важливих шкільних проблем?
- Як зібрати аргументи від учениць і учнів з усієї школи щодо обраних проблем?

9. Перейди до роботи над планом консультацій шкільних проблем.
 - 9.1. Вивісь аркуш паперу з готовою таблицею «План консультацій шкільних проблем».

План консультацій щодо шкільних проблем

№	Етап консультацій	Як? (приклади)	Хто? (імена дітей)	Коли? (терміни зустрічей)
1	Інформація - що хочемо змінити	Плакати у школі, афіші		
2	Збір аргументів	Зустріч з ученицями і учнями з учнівського самоврядування, із батьками з батьківської ради; вибір Консультаційної команди		
3	Презентація планів	Плакати, афіші, значки з написами: Консультуй, Змінюй, Дій, Вирішуй, Узгоджуй, Інформуй (для усіх в школі), можливо, маніфестація, марш школою		
4	Розмови, узгодження	Зустріч з дирекцією школи, з вчительками і вчителями		
5	Інформація про домовленості	Листи з інформацією до усіх, кого вона стосується, плакати		
6	Виконання	Зміни положень шкільних документів		

- 9.2. Заохоть дітей заповнити таблицю, зазначити, хто і коли виконає певні дії. Зверни увагу, що потрібно підготувати запрошення на зустрічі (запропонуй такі форми, як напр.: телефонний дзвінок до батьків, зроблений дітьми у твоїй присутності, письмове запрошення, передане особисто, розмова з вчителькою/вчителем-опікуном учнівського самоврядування).

- 9.3. Прочитай план, створений у результаті спільної праці дітей.

- 9.4. Запитай дітей:

- Як вам працювалося під час заповнення «Плану консультацій шкільних проблем»?
- Чи знаєте, що і коли маєте робити, про що і коли подбати?
- Чи потребуєте якоїсь допомоги? (запропонуй допомогу, якщо якась дитина її потребуватиме).

10. Закінчи заняття грою «Фруктовий салат». Попроси дітей, щоб сіли в колі на кріслах. Роздай картки з малюнками фруктів (напр., груш, яблук, винограду, слив). Те, кому який фрукт дістався, повинно бути таємницею. На заклик: «яблука і груші» діти, які отримали ці «фрукти», дуже швидко міняються місцями на кріслах. Змінюй завдання на «сливи і груші», «виноград і яблука», «яблука, груші, виноград» і т. д. На заклик «Фруктовий салат» усі діти міняються місцями. Забери одне крісло, а дитина, яка залишиться без крісла, буде давати наступне завдання.

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 2 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: підготовка матеріалів, що інформують про потребу розпочати дискусію про важливі для дітей теми.

МАТЕРІАЛИ: будь-який плакат, що інформує про якусь подію; матеріали для виконання плакатів технікою колаж (ножиці, клей, фото шкільних приміщень, стадіону, газети, тканини, гофропапір, аркуші кольорового паперу, фарби, пензлики тощо); матеріали для виконання «Дороги до порозуміння» (довгі смужки сірого паперу шириною близько 30 см, акварельні фарби, пензлики або губки, рулон паперових рушників, старі газети, щоб підкласти на підлогу); матеріали для значків (самоклеючі кольорові витинанки або інший самоклеючий папір, на якому можна писати); фотоапарат або камера для документації діяльності.

НЗ

Нічого про нас без нас (частина 1: мистецьке оформлення консультацій)

Увага:

- Пам'ятай, щоб документувати хід занять і роботи, виконані дітьми (роби фото, якщо можливо – знімай короткі відеоролики).
- Якщо зрозумієш, що маєш занадто мало часу на підготовку усіх елементів мистецького оформлення відповідно до наведеного нижче сценарію (усі діти працюють над черговими завданнями), організуй роботу в групах (дай групам окремі завдання).

Наступні кроки:

1. Запропонуй гру «Привітання» (дивись пункт Н1) або іншу «енергетичну» гру, яку люблять діти.

2. Нагадай дітям про те, що ви робили на попередніх заняттях:
 - поставлену проблему: Що ми можемо зробити, щоб використовувати свою право брати участь у вирішенні шкільних справ?
 - попередні домовленості і декларації з боку дітей, що стосуються впливу на записи в «Плані шкільних заходів»,
 - черговість потрібних змін, записаних у Переліку важливих шкільних справ,
 - план консультацій цих проблем зі шкільною спільнотою.

Скажи дітям, що зараз настав момент, щоб поінформувати усіх про намір розпочати консультації. Запроси дітей до вправ, метою яких буде підготовка мистецького оформлення консультацій («Плакат», «Дорога до порозуміння», «Значки»).

3. Розпочніть з підготовки плакатів.
 - 3.1. Для прикладу покажи дітям будь-який плакат. Порозмовляй з ними про те, яку інформацію/зміст треба подати на плакаті, щоб він виконував свою інформаційну роль.
 - 3.2. Скажи, що завдання дітей полягає у підготовці плакатів, які поінформують усю шкільну спільноту (дітей, вчителів та інших працівників школи, батьків) про те, що:
 - хочемо використати своє право узгоджувати «План шкільних заходів»,
 - хочемо зробити у школі певні зміни (згадай про пункти з Переліку важливих справ),
 - потребуємо допомоги інших учениць та учнів у пошуку рішень,
 - запрошуємо до дискусії з дирекцією школи, вчительками та вчителями.
 Узгодьте розмір плакату, кольорову гаму тощо. Попроси дітей подбати про те, щоб повідомлення було читабельним.
 - 3.3. Поділи дітей на 3 групи. Розмісти їх так, щоб їм було зручно працювати. Надай дітям матеріали для роботи у техніці колаж і попроси їх підготувати плакати.
 - 3.4. Розгляньте створені плакати. Сфотографуй їх або зними відео. Подякуй дітям за роботу.
4. Виконайте «Дорогу до порозуміння».
 - 4.1. Поясни дітям, що підготують «Дорогу до порозуміння», позначаючи її слідами своїх стоп. Їм слід пофарбувати свої стопи фарбами, відтиснути їх слід на смугах паперу (стопа права, стопа ліва; так, як виглядають сліди людини, що йде) і витерти стопи паперовим рушником, намоченим у воді (покажи, як це зробити). Готові смуги зі слідами стоп будуть потім розвішані по всій школі. Щоб вони були помічені, їх має бути багато.
 - 4.2. Попроси дітей, щоб підготували собі робоче місце, дай їм газети для застеляння підлоги, щоб захистити її від фарби.
 - 4.3. Роздай дітям потрібні для праці приладдя і матеріали, попроси їх взятися до роботи. Допомагай, слідкуй за порядком у класі. Прослідкуй, щоб кожна дитина залишила свої «сліди» на сірій смузі.
 - 4.4. Розгляньте смуги зі слідами. Порахуйте, скільки їх маєте. Скажи, що старші діти допишуть на смугах гасла (Слухаю – Прошу – Дякую – Знаю, чого

потребую – Очікую – Порозуміння) і римовані рядки, які вигадаете на спільній зустрічі.

5. Займіться підготовкою значків.
 - 5.1. Приготуй багато значків (напр., у формі прямокутника), вирізаних із самоклеючого паперу. Попроси дітей, щоб друківаними літерами записали на кожному значку одне гасло, напр.: Консультуй, Змінюй, Дій, Вирішуй, Узгоджуй, Інформуй, Розмовляй, Слухай, Висловлюй, Визначай, Називай, Обирай, Думай, Залучайся, Підготуй, Організуй, Запроси, Бери участь тощо.
 - 5.2. Роздай значки дітям і попроси їх виконати завдання.
 - 5.3. Попроси дітей порахувати зроблені ними значки. Порахуйте, скільки їх всього маєте. Складіть усі значки в коробку або торбинку.
6. Підсумуй роботу дітей. Розгляньте усі елементи мистецького оформлення. Запитай у дітей, яка з робіт принесла їм найбільше радості. Відкладіть усі роботи у безпечне місце. Пізніше використаєте їх у подальшій роботі.

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: залучення шкільної спільноти до наступних етапів консультацій, створення Консультаційної команди, вибір осіб, що виконуватимуть роль зв'язкових між класами.

МАТЕРІАЛИ: великі аркуші паперу, фломастери, воскові олівці, фарби.

Нічого про нас без нас (частина II: зустріч з **Н4** представницями і представниками батьківської ради та учнівського самоврядування)

Наступні кроки:

Зараз, відповідно до таблиці «План консультацій», слід провести зустріч з представницями та представниками батьківської ради та учнівського самоврядування. Спільно з дітьми організуй зустріч, на яку прийдуть почесні гості: батьки з батьківської ради та представниці і представники учнівського самоврядування. Збери усі матеріали, підготовлені до цього часу. Вони будуть експозицією та фоном зустрічі. Проведи зустріч спільно з дітьми. Її можливий перебіг представлений у рамці.

Зустріч з представницями і представниками батьківської ради та учнівського самоврядування

Фаза узгодження

Подбай про те, щоб були виконані такі завдання і прийняті такі рішення:

1. Знайти добровольців, які коротко представлять, що вони дізналися про правила хорошого діалогу і у чому полягає суть консультацій (з якою метою їх проводимо? з ким їх проводимо? які їх етапи? І т. п.)
2. Прийняти рішення щодо форми представлення своєї позиції у справі змін у школі (воно може мати форму маніфестації (марш по школі, через село, зі скандуванням гасел, римованих рядків).
3. Узгодження способу документації діяльності (напр., маніфестації), напр., хто робитиме фото?
4. Скликання під час зустрічі Консультаційної команди, яка повинна складатися зі старшокласників та батьків.
5. Вибір кількох зв'язкових між класами. Завдання зв'язкових:
 - збір від представників усіх класів пропозицій відповідей на гасла з плакатів, тобто: що зробити, щоб використати право узгоджувати «План шкільних заходів» і мати вплив на зміни у школі. Допоможи зв'язковим: домовся з вчительками/вчителями, щоб обговорили цю проблему на виховних годинах;
 - передача цих пропозицій Консультаційній команді,
 - інформування усіх класних керівників, усіх дітей у класах, вчителів і батьків про термін зустрічі.
6. Узгодження терміну зустрічі з дирекцією школи.

Увага! Директорка/директор повинні мати змогу підготуватися до консультаційної зустрічі.

Фаза діяльності

1. Запропонуй учасникам зустрічі (дітям і дорослим) будь-яку інтеграційну вправу.
2. Запроси дітей спільно придумувати римовані рядки, гасла. Ось приклади: *Дорога до порозуміння. У нашій школі наступають зміни – придумуємо, розмовляємо і змінюємо. Консультації – це розмови з усіма. Хороший діалог. Слухаю – Прошу – Дякую – Знаю, чого потребую – Очікую – Порозуміння. Якщо в голові ідеї крутяться – на консультації зголошуйся. Кожному учневі школу змінювати хочеться, щоб найкраще у світі вчитися.*
3. Напиши, щоб діти записали придумані гасла і римовані рядки на сірих смугах паперу зі слідами стоп. Написи повинні бути читабельними і тягнутися вздовж смуги, як вуж.
4. Роздай самоклеючі значки і домовся з батьками та з проектною групою, що від наступного ранку перед першим дзвінком біля гардеробу будуть їх наклеювати на одяг усіх членів шкільної спільноти (дітей, батьків, вчителів та інших працівників школи). «Означені» особи цілий день ходитимуть з написами, що пропагують ідею консультацій.
5. На завершення зустрічі попроси розвісити по всій школі підготовлені інформаційні плакати і сірі смуги паперу зі стопами і гаслами, тобто «Дороги до порозуміння».

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: проведення консультаційної зустрічі з дирекцією школи з метою врахування права дітей приймати спільно рішення щодо «Плану шкільних заходів» і впровадження змін, зазначених у Переліку важливих шкільних справ.

МАТЕРІАЛИ: усі попередньо підготовлені матеріали, що свідчать про усвідомлене рішення дітей; написи: МИ, ВИ, СПІЛЬНО.

Н5

Мистецтво консультацій (частина 1: зустріч з дирекцією школи)

З малої школи у великий світ

Примітка:

Презентація у цьому проекті – це організовані консультації з дирекцією школи, вибір найкращих пропозицій за участі усіх зацікавлених, насамперед дітей. Учасники зустрічі: охочі учениці і учні з усієї школи, батьки, Консультаційна команда, зв'язкові, вчительки/вчителі, директорка/директор.

Наступні кроки:

1. Перед зустріччю:

На спільно підготовленому плакаті ви просили про допомогу в пошуку рішень, тому перевірте перед зустріччю, чи представниці і представники усіх класів узгодили:

- як зробити, щоб діти відчували, що дорослі братимуть до уваги їхню думку, напр., при формуванні «Плану шкільних заходів»,
- що зробити, щоб сміливо можна було представити власні пропозиції та ідеї для здійснення змін у школі, напр., таких як: участь раз на два роки у конкурсі «Маю талант» або організація щороку ватри під гаслом «Конкурс віршів» та «Найкращий жарт при багатті».

2. Під час зустрічі візьми до уваги такі пропозиції.

- Подбай про те, щоб зустріч проходила в атмосфері невимушеного діалогу, приязності, взаємного слухання, бажання дійти до порозуміння. Вона також є можливістю представити усю роботу дітей.
- Нагадай, з якою метою діти прагнули до участі в консультаціях. Кілька з них може нагадати чергові етапи роботи, представити фото або відео. Тема є серйозною, проте можна її представити в жартівливий спосіб, напр., використовуючи сценки з вдалими і невдалими розмовами.
- Звернися до вивішених зв'язковими написів: МИ, ВИ, СПІЛЬНО. Поясни, що це представлений у простий спосіб шлях дійти до порозуміння, тобто: МИ –

спочатку свої аргументи представляють діти, потім висловлюється Консультаційна команда (включно з батьками), ВІ - потім пропозиції зголошують вчителі і дирекція школи, СПІЛЬНО - на завершення домовленості досягаються спільно.

- Попроси когось із дорослих, щоб записував пропозиції, які стосуються зауважених дітьми шкільних проблем (порівняйте з прикладами у рамці).

Пропозиції загальних домовленостей (приклад)

- Внесення у регламент учнівського самоврядування та в документи, що є шкільним правом (запишіть у які) положення, яке інформує, що консультації з усією шкільною спільнотою щодо впровадження змін у школі є постійним елементом діяльності школи.
- Ініціювання дискусії щодо змін, які запроваджуються у школі. Внесення у шкільні документи, напр., статут школи, відповідних положень, які повинні бути детальними і стосуватися конкретних пропозицій, напр., Раз на півроку дирекція та вчителі надають документ «План шкільних заходів» для консультацій Консультаційній команді, яка з складається з....
- Інформування дітей за допомогою великих інформаційних плакатів, розвішаних у шкільному коридорі, про те, що міститься у «Плані шкільних заходів» на цей місяць чи квартал.
- Врахування пропозицій та ідей дітей і батьків щодо інших необхідних змін.

Пропозиції домовленостей, що стосуються змін у школі (приклад)

- Заміна стільниць на столах у шкільній їдальні. Визначення відповідальних і терміну виконання завдання. Визначення способів і можливостей залучення спонсорів чи фінансових засобів. Зазначення завдань для дітей, батьків, вчителів.
- Визначення правил подання ідей та пропозицій зв'язковим і Консультаційній команді. Вони можуть звучати так:
 1. Подану пропозицію повинні підтримувати щонайменше три особи (підтримка підтверджується підписом).
 2. Слід подати два аргументи, які б підтвердили, що цю річ слід усунути/додати чи від чогось слід відмовитись або щось впровадити.
 3. Критичне зауваження з обґрунтуванням слід викласти максимально трьома реченнями.
 4. Критичне зауваження з обґрунтуванням та ідеї повинні бути написані розбірливо, на аркуші з альбому для малювання.

- Подбай про те, щоб зустріч не була нудною. Можеш використати гру «Консультаційні гніздечка». Попроси, щоб діти і дорослі об'єдналися у трійки і стали так, як для гри «Комірки для оренди»; дві особи тримаються за обидві руки (це «консультаційні гніздечка»), а всередині стоїть третя особа («консультант»). Коли скажеш слово «Консультант», пара, що тримається за

руки, високо їх піднімає, а «консультант» втікає з середини і біжить до іншого «гніздечка». Коли скажеш «Консультаційне гніздечко», «консультанти» стоять нерухомо, а «гніздечка», тримаючись за руки, біжать в пошуках людини, яку «ловлять» у своє «гніздечко». На вигук «Балаган у школі» усі розбігаються і шукають нову пару, «консультанти» можуть бути «гніздечками». Проте та сама пара не може знову бути «консультаційним гніздечком». Давай вказівки у досить швидкому темпі. Якщо хтось залишається (кількість учасників не є кратною трьом), то особа, що не встигла увійти в роль, дає наступну вказівку.

Увага! Дорослі грають разом з дітьми.

3. Закінчи зустріч спільним виконанням пісні чи жартівливим віршем.
4. Підбиваючи підсумки, зазнач, що усі сторони продемонстрували добру волю, щоб знайти порозуміння.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: підготовка листів і звернення щодо прийнятих рішень та дій.

МАТЕРІАЛИ: кольорові повітряні кульки (наповнені повітрям), кольорові аркуші з правилами подання зауважень і пропозицій.

Н6 Мистецтво консультацій (частина 2: обмін інформацією)

Наступні кроки:

1. Запроси дітей до останнього кроку громадських консультацій. Це інформування про прийняті рішення і дії.
2. Запропонуй дітям:
 - Передати інформацію у формі листів до: знайомих, друзів, мешканців села, влади громади і старост, місцевої газети. Узгодь з дітьми критерії, яким повинні відповідати листи, напр.:
 - Зміст листа повинен бути детальним (що було узгоджено, хто, коли і яким чином це узгодив).
 - Форма листа повинна бути привабливою: кольоровий папір, кольорові фарби чи воскові олівці.
 - Лист містить підписи дітей.

Пам'ятай про те, що листи мають бути доставлені відповідним особам: працівникам школи, батькам, дирекції, владі громади тощо. Можеш це зробити з дітьми під час прогулянки.

- Організація шкільної лінійки для усіх зацікавлених, під час якої вони дізнаються про домовленості, досягнуті на зустрічі з дирекцією школи і шкільною спільнотою. Під час лінійки також представте Консультаційну команду та зв'язкових, а також правила подання зауважень і пропозицій. Атракцією під час лінійки буде роздавання кольорових повітряних кульок з гаслами, що стосуються консультацій (це можуть бути гасла з «Дороги до порозуміння») і кольорових аркушів для кожного класу з записаними правилами подання зауважень і пропозицій.

РЕФЛЕКСІЯ

ЧАС: 1 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: здійснити рефлексію щодо діяльності, проведеної у проекті.

МАТЕРІАЛИ: аркуші з малюнком ока, вуха, серця, руки і стопи для поділу на групи, великі аркуші паперу, фломастери.

H7

Підсумок проекту – рефлексія проектної групи

Наступні кроки:

1. Заохоть дітей до рефлексії над реалізацією проекту.
 - 1.1. Поділи дітей на 5 груп шляхом жеребкування карток із малюнком ока, вуха, серця, руки і стопи.
 - 1.2. Попроси, щоб діти у кожній групі на великому аркуші паперу намалювали контур постаті людини.
 - 1.3. Заохоть дітей давати відповіді на запитання, що стосуються реалізації проекту:
 - *Що бачили ці очі?*
 - *Що чули ці вуха?*
 - *Чого торкалися ці руки?*
 - *По чому ходили ці ноги?*
 - *Що відчувало це серце?*
 Кожна дитина готує свої відповіді на ці запитання і записує їх на плакаті. Лідерка/лідер групи читає ці відповіді для всього загалу.
2. Заохоть дітей поділитися їхніми відчуттями щодо діяльності у проекті. Дозволь кожній дитині висловитися.
3. Подякуй дітям за реалізацію проекту.

Додаток 1. Приклад аркуша з «Плану шкільних заходів»

(місяць: жовтень)

Матеріал для вчительки/вчителя

№	Тип заходу – урочистості - завдання	Завдання
1	Всесвітній тиждень тварин: • Збір кормів для тварин: класи 0-3, класи 4-6, • Шкільний конкурс знань про тварин.	05-09 жовтня
2	Акція «Гора копійок» (відповідно до навчально-виховного плану)	01-25 жовтня
3	Міжнародний день музики	05-09 жовтня
4	Всесвітній день здорового харчування	12-16 жовтня
5	Посвята учениць і учнів першого класу «Я вже учень/учениця»	08 жовтня
6	Вибори до учнівського самоврядування	08 жовтня
7	Всесвітній день польської пошти - мистецький конкурс і візит на пошту з привітаннями	19 жовтня
8	«Свято дерева»	8 жовтня
9	День національної освіти	14 жовтня
10	Шкільний мистецький конкурс «Моя школа у квітах»	16 жовтня
11	Чемпіонат школи зі стрибків у висоту	20 жовтня
12	Шкільний конкурс «Харчуюся здорово і кольорово» для 1-3 класів	27 жовтня

З малої школи у великий світ

Додаток 2. Аркуш спостереження

- Ви ідете у розвідку і відвідаєте різні місця у нашій школі.
- Розгляньте їх, подумайте про те, як вони виглядають.
- Подумайте, що можна у них змінити, щоб стало краще.
- Важливі думки запишіть у таблиці:

Увага!
Під час розвідки
дотримуйтеся правил
безпеки!

№	Місце у школі	Як є?	Що змінити?
1			
2			
3			
4			
5			

Додаток 3. Правила слухання і розмови

Матеріал для вчительки/вчителя

Прочитай і дай прочитати іншим

Ми зазвичай вважаємо, що люди, які вміло використовують мову, разом з тим добре знаходять порозуміння. Проте вміння гарно висловлюватися в реальності не завжди іде у парі з вмінням вдало вести діалог. Хороша комунікація вимагає брати до уваги те, що бачить, чує та відчуває співрозмовник. Це насамперед вимагає уважного слухання, а також умілого надання та отримання зворотної інформації.

Активно слухати – це утримуватися від власних суджень і добрих порад. Вміння добре слухати виражається в зосередженні уваги на співрозмовнику через скерування тіла в його напрямку, утримання зорового контакту з ним, делікатне заохочення його до продовження розмови, не перешкоджання під час висловлювання. До технік активного слухання також належить:

- Віддзеркалювання – говоримо співрозмовнику про те, які, на нашу думку, його відчуття, напр.: «Мені здається, що ти задоволений», «Бачу, що ця ситуація тебе засмутила».
- Парафразування – повторення власними словами того, що сказав співрозмовник, напр.: «Якщо я добре тебе розумію, то..», «Я почув, що...»
- Уточнення – звернення до співрозмовника з проханням сконцентруватися на найважливіших справах, напр.: «Знаю, що це все важливе для тебе, але якщо ти маєш намір...»

Правила надання зворотної інформації:

- Говори про свої почуття, пов'язані з поведінкою співрозмовника.
- Не оцінюй, не давай порад, не нав'язуй свої погляди.
- Зосередься на тому, що бачиш, вказуй на факти.
- Говори про поведінку іншої особи, а не про те, якою вона є.
- Уникай узагальнень «завжди», «ніколи».
- Будь конкретним. Показуй те, що можна змінити. Говори про справи, на які співрозмовник має вплив.

Правила отримання зворотної інформації:

- Слухай зворотну інформацію без негайного її заперечення та відкидання.
- Перевір розуміння повідомлення, попроси пояснити суть.
- Не роби поспішних висновків.
- Не покладайся на одне джерело інформації. Перевір, чи цю інформацію поділяють інші особи.
- Пам'ятай про те, що використання зворотної інформації та оцінка її цінності залежить від тебе.

Додаток 4. Розсипанка фраз «Хороший діалог»

З малої школи у великий світ

СЛУХАЮ	ПРОШУ	ДЯКУЮ
ЗНАЮ, ЧОГО ПОТРЕБУЮ		
ОЧІКУЮ	ПОРОЗУМІННЯ	

СЛУХАЮ	ПРОШУ	ДЯКУЮ
ЗНАЮ, ЧОГО ПОТРЕБУЮ		
ОЧІКУЮ	ПОРОЗУМІННЯ	

СЛУХАЮ	ПРОШУ	ДЯКУЮ
ЗНАЮ, ЧОГО ПОТРЕБУЮ		
ОЧІКУЮ	ПОРОЗУМІННЯ	

3 візитом до сусідів

Автори: Анна Юревіч, Войцех Папай
Сценарій для 1-3 класів
Час реалізації проекту: 16 годин.

Обґрунтування реалізації проекту

Суть проекту полягає в усвідомленні дітьми цінностей, пов'язаних із життям у малій громаді, безпосередніми та близькими міжлюдськими контактами, що базуються на конкретних сусідських взаємозалежностях, взаємодопомозі, спільній історії, роботі та розвагах. Прагнемо досягнути цього шляхом різноманітної діяльності, що веде до організації міжпоколіннєвої зустрічі мешканців села, поєднаної з представленням результатів роботи окремих учнівських команд. Щоб наповнити зустріч мешканців автентичним змістом (таким, що базується на знайомствах та пробуджує емоції), діти досліджують своє найближче оточення (почавши з рідних домівок), збираючи цікаву інформацію про людей, яких зустрічають щодня. Потім діти групують дані, готуючи плакати, т. зв. «Сусідські калейдоскопи», які пізніше будуть представлені дорослим мешканцям. Презентація охоплює обговорення історії і сучасності окремих родин (господарств) та їхніх членів (особливо дітей). Можна також показати поєднання між окремими «Сусідськими калейдоскопами», які означають реальні зв'язки (різного роду) між родинами у минулому чи зараз. Реалізація проекту також може сприяти поглибленню інтеграції дорослої частини сільської спільноти («додана вартість»).

Головна мета проекту

- Зміцнимо у дітей почуття зв'язку з місцевою громадою.

Конкретні цілі

- Пізнаємо своїх сусідів.
- Отримаємо інформацію про їхнє життя зараз і в минулому.
- Зрозуміємо переваги життя у малій громаді.

Кінцеві продукти проекту

- «Сусідські калейдоскопи» (плакати з інформацією про родини сусідів).
- Міжпоколіннєва зустріч мешканців села – дітей і дорослих.

Основні ключові компетенції Європейського Союзу, що розвиваються під час реалізації проекту

- Соціальні та громадянські компетенції: зацікавленість минулим і майбутнім своєї околиці та її соціально-економічним розвитком, висловлювання власної думки, участь в процесах прийняття рішень, конструктивна участь у діяльності на благо місцевої громади.

- Вміння вчитися: співпраця у групі, пошук інформації, планування діяльності, адекватна самооцінка.

Відповідність до Державного стандарту початкової загальної середньої освіти

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Людина як особистість.	Мати уявлення про цінність моральних якостей; виявляти і оцінювати їх у життєвих ситуаціях, усвідомлювати людину як біологічну і соціальну істоту, її відмінності від інших живих істот, неповторність і самоцінність кожної людини.
Людина серед людей.	Мати уявлення про правила співжиття та взаємодію людей у родині, колективі, суспільстві; про загальновизнані права людини та рівноправність, взаємні обов'язки батьків і дітей; про основні правопорушення, поширені серед дітей, юридичну відповідальність за них. Усвідомлювати відповідальність за свої вчинки; дотримуватися моральних вимог суспільства; застосовувати їх у спілкуванні з іншими людьми, узгоджувати власні потреби з потребами інших людей для розв'язання конфліктів.
Людина в суспільстві.	Виявляти повагу до громадянських цінностей та приватного життя інших людей; активно взаємодіяти з ними у громадській сфері, знати права споживача, виявляти інтерес до розв'язання проблем, які впливають на життя місцевих громад і країни в цілому, брати посильну участь у культуроохоронній діяльності краю. Бережливо і шанобливо ставитися до результатів людської праці; позитивно ставитися до себе, до інших, до життєвих перспектив.
Людина і світ.	Мати уявлення про різноманітність народів у світі, їх культур і звичаїв.

Метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування.	Знати формули національного мовленнєвого етикету і використовувати їх під час спілкування; дотримуватися правил етикету під час спілкування з представниками різних вікових груп і статусів.
Соціальні ролі.	Уміти встановлювати елементарні комунікативні контакти під час виконання тих чи інших соціальних ролей у різних життєвих ситуаціях.

ПРИМІТКИ

- Поінформуй батьків про проект і плановану діяльність дітей. Отримай згоду батьків на участь їхніх дітей у проекті.
- У міру можливостей налагодь контакт з мешканцями місцевості, попередивши їх про реалізацію проекту (напр., можеш попросити священника зробити парафіяльне оголошення про це, передати їм лист через дітей – додаток 1).
- Якщо трапиться ситуація, що мешканка/мешканець, до яких звернуться діти, не захоче їх прийняти, спробуй порозмовляти з нею/ним особисто (поясни детально мету візиту, підкресли, що це господиня/господар візиту по суті визначає її перебіг). Можеш також запропонувати організацію зустрічі у школі – інколи люди з різних причин не хочуть показувати стороннім свій дім. У проекті насправді йдеться про людей і міжлюдські стосунки, а не про будинки самі по собі. Якщо хтось висловить згоду на зустріч у школі, постарайся належно її «оформити»: тістечка, кава чи чай і т. п.

ПЛАН ДІЙ У ПРОЕКТІ

Етап проекту	Опис діяльності	Час (год)	Термін (напиши дати)
Формулювання проблеми і цілей проекту	11. Стартер: «Таємничі предмети» і «Я – вітер» або «Мій паркан» та «Мій міст» Завдяки участі в іграх діти звертають увагу на роль безпосереднього пізнання в отриманні знань про світ, вводяться в тематику проекту.	2	від _____ до _____
	12. Цілі проекту і завдання Діти дізнаються про цілі проекту та у чому полягатиме діяльність у проекті, думають над метою.	1	від _____ до _____
Планування діяльності	13. Питання до сусідів Діти визначають детальні завдання дослідження у формі запитань, які будуть задавати сусідам.	2	від _____ до _____
	14. Організація самостійної роботи дітей Діти визначають правила роботи у місцевості, об'єднуються у дослідницькі групи.	2	від _____ до _____
Діяльність	15. Самостійна робота дітей: збір інформації, візити до сусідів. Консультації з опікуном проекту. Діти виконують дослідницьку роботу на місцевості (візити до сусідів), збираючи інформацію, необхідну для виконання «Сусідських калейдоскопів». Консультуються з вчителькою/вчителем.	7-9 днів 2	від _____ до _____
	16. Виконання «Сусідських калейдоскопів» Діти підсумовують свою роботу на місцевості і готують «Сусідські калейдоскопи» родин, які вони відвідали	3	від _____ до _____
	17. Організація міжпоколінневої зустрічі сусідів. Діти визначають організаційні рамки зустрічі і готуються до участі у ній.	2	від _____ до _____
Презентація	18. Міжпоколіннева зустріч сусідів Діти представляють сусідам плакати, виконані на основі розмов із ними.	2	від _____ до _____
Рефлексія	19. Підведення підсумків проекту. Діти підсумовують презентацію з точки зору в т. ч. попередніх очікувань; підсумовують також весь проект.	1	від _____ до _____
Всього:		16	

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: введення в тематику проекту, проведення навчальних ігор.

МАТЕРІАЛИ:

Варіант 1: мішки (найкраще полотняні, можливо з темної, непрозорої плівки) і «таємничі предмети» (щось, що рідко використовується у сучасному домашньому господарстві, напр., підсвічник, ступка, бінокль, калейдоскоп тощо); використай свої знання про місцеве середовище, щоб відповідно підібрати предмети; слід підготувати стільки мішків і предметів, скільки 3-особових команд можна утворити з групи дітей, що бере участь у заняттях); набори для малювання (альбоми, воскові олівці тощо).

Варіант 2: набори для малювання (альбоми, воскові олівці тощо).

I 1

Стартер: «Таємничі предмети» і «Я – вітер» або «Мій паркан» та «Мій міст»

Примітка:

Кінцевим продуктом проекту буде «Сусідський калейдоскоп». Варто подбати про «показовий» екземпляр калейдоскопу, популярної колись іграшки, яка вже вийшла з ужитку, хоч і можна її часом знайти на блошиних ринках. Якщо обереш перший варіант Стартеру, розмісти калейдоскоп серед «таємничих предметів».

Наступні кроки:

1. Обери один із двох варіантів дій.

Увага! Варіант 2 можна використати тоді, коли у даній місцевості є міст!

Варіант 1. «Таємничі предмети» та «Я - вітер»

- A. Запроси дітей до гри «**Таємничі предмети**» (її метою є звертання уваги дітей на роль безпосереднього пізнання в отриманні знань про світ).
 - A.1. Покажи дітям мішки, в яких розмістила/в по одному, складному для відгадування дітьми предмету. Попроси дітей, щоб об'єдналися у трійки і на дощик визначили усі заховані у мішках предмети, назвали їх та визначили їхнє призначення.
 - A.2. Дай дітям хвилю часу, щоб виконати завдання.

- A.3. Попроси кожную групу подати назву і призначення їхнього «таємничого предмету». Перевірте правильність відповіді, вийміть предмет з мішка та розгляньте його.
- A.4. На завершення гри запитай у дітей, чому щось (чи хтось) є для нас таємницею, загадкою, відповіді записуй (швидко і коротко) на плакаті. Потім запитай, що ми робимо, щоб розгадати загадку, таємницю, якщо вже на таку нашттовхнемося – знову занотовуй відповіді.
- Б. Запропонуй дітям гру «**Я - вітер**».
- Б.1. Попроси дітей, щоб підготували набори для малювання.
- Б.2. Поясни їм, що їхнім завданням є виконання малюнку (в довільній техніці) та написання 3-4 речень або короткого віршика на таку тему: «Я - вітер, що пролітає над нашим селом». Поза цією інструкцією залиш дітям повну свободу і заохочуй їх нею скористатися (на їхні запитання щодо способу відображення теми відповідай, напр.: «Як хочеш, це залежить тільки від тебе, немає жодних обмежень» тощо). Йдеться про те, щоб діти, користуючись безкарною всюдозволеністю вітру, спробували створити (насамперед у власній уяві) розширений образ власної місцевості, із зазначенням загальної структури села та внутрішніх поєднань між місцями, людьми, господарствами. Можливий словесний коментар дозволить доповнити, деталізувати картину.
- Б.3. Попроси дітей взятися до роботи і дай їм час на її виконання.
- Б.4. Після завершення роботи попроси охочих дітей представити свої малюнки і прокоментувати їх.

Варіант 2. «Мій паркан» і «Мій міст»

- А. Запропонуй дітям вправу «**Мій паркан**».
- A.1. Попроси дітей, щоб підготували набори для малювання.
- A.2. Заохоть дітей, щоб у довільній техніці намалювали малюнок, який представляє паркан навколо їхнього будинку та оточення з обох його боків. Подібно, як у вправі «Я - вітер», залиш дітям повну свободу і заохочуй, щоб її використовували («Як хочеш, це залежить тільки від тебе, немає жодних обмежень» і т. д.)
- A.3. Попроси повісити роботи на дошці, розглянути їх та поділитися думками щодо них. Звертай увагу і в разі потреби запитуй про деталі: стан паркана, його функції, можливості його перетину (брами, хвіртки, дірки...) тощо. На завершення підкресли, що паркан належить до охорони нашої території, але не можна все життя провести за парканом.
- Б. Проведи вправу «**Мій міст**»: перебіг дій ідентичний, як у вправі «Мій паркан», тобто діти готують малюнок, що зображує міст у їхній місцевості та його оточення. В обговоренні підкресли питання відкритості до інших, комунікації, можливих ускладнень тощо.
2. Підсумуй цей етап роботи, незалежно від вибору варіанту стартера. Зверни увагу дітей на значення безпосереднього пізнання в отриманні знань про світ (в інтересах дітей ми можемо назвати це «відчуття на власній шкірі»).

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧАС: 1 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: введення в тематику проекту, формулювання проблеми і цілей проекту.

МАТЕРІАЛИ: стандартне офісне приладдя; калейдоскоп.

I2 Цілі проекту та діяльності

Наступні кроки:

1. Привітай дітей у довільний спосіб.
2. Скажи дітям, що ви розпочинаєте проект, який допоможе їм зрозуміти різноманітні переваги життя у малій сільській місцевості.

Увага! Якщо вважатимеш це обґрунтованим, проведи з дітьми коротку, відверту розмову на тему «Краще у місті чи в селі?»; вона дозволить виявити ймовірні негативні стереотипи чи навіть обґрунтовані застереження. Під час цієї розмови використай висновки зі «стартерних» вправ, особливо тих, що стосуються відчуття спільноти, близьких стосунків тощо.

3. Поясни дітям, у чому полягатиме проект.
 - 3.1. Скажи, що, реалізуючи проект, діти будуть відвідувати і пізнавати своїх сусідів, а на завершення організують у школі зустріч мешканців їхньої місцевості (усіх чи принаймні тих, яких відвідали). Тоді представлять все те, що від них довідалися.
 - 3.2. Представ дітям формулу кінцевого продукту: «Сусідський калейдоскоп». Поясни її. Якщо калейдоскоп не з'явився у «стартерних» вправах, зараз відповідний момент, щоб показати його дітям; дозволь їм його розглянути. Поясни, що калейдоскоп – це візерунок, утворений з інколи випадкових фрагментів. Скажи, що «Сусідський калейдоскоп» буде плакатом, на якому діти розмістять різноманітні елементи (описи, коментарі, фото, малюнки), що описують сусідські родини (історію, традиції, перекази, досягнення, заслуги тощо). Скажи дітям, що під час зустрічі мешканців вони повинні пояснити присутнім значення усіх елементів, відображених у «Калейдоскопі». Якщо хотітимуть, теж зможуть доповнити свою презентацію додатковими елементами, залежно від своїх намірів (напр., представлення хронологічних карт, віршики, пісеньки, анекдоти, сценки).
 - 3.3. Запиши на великому аркуші паперу назву проекту і найважливіші діяльності (дивись рамку).

Назва проекту: 3 візитом у сусідів

Діяльності:

- Відвідаємо сусідів.
- Підготуємо «Сусідські калейдоскопи».
- Організуємо міжпоколіннєву зустріч мешканців нашої місцевості.

4. Поясни дітям організаційні та технічні аспекти проекту: візити до будинків сусідів, розмови, процес запису, малювання, фотографування тощо.
5. Заохоть дітей задавати питання щодо представленого проекту (це дозволить їм краще зрозуміти проект і, насамперед, зосередити увагу на завданнях, які будуть виконувати - це буде вихідною точкою для розмови про цілі.
- 5.1. Попроси дітей, щоб подумали (індивідуально), чи є якісь справи, пов'язані з проектом, про які вони хотіли б запитати. Дай їм бл. 30 секунд на роздуми.
- 5.2. Коли час закінчиться, попроси дітей об'єднатися у пари і коротко порозмовляти з партнерами про свої запитання. Попередь дітей, що у них не буде багато часу на розмову, щонайбільше 60-90 секунд («хвилинка» мовою дітей); цього часу їм має бути достатньо, щоб представити два-три питання, що стосуються проекту.
- 5.3. Потім визнач кілька пар, які представлять їхні запитання (напр., *коли це зробимо?, як довго триватиме візит до сусідів?, як сусіди дізнаються, що ми до них прийдемо?, яким чином ми задокументуємо нашу діяльність?, як слід одягнутися, коли ми підемо до сусідів?, чи на зустріч з сусідами можна спекти мій улюблений пиріг?*). Запиши запитання на дошці чи плакаті; спробуйте всією групою знайти на них відповіді (запитай дітей: Як на вашу думку...?). На завершення переконайся, чи не залишились ще якісь сумніви.
6. Запроси дітей до рефлексії щодо цілей, які повинні бути досягнуті в результаті реалізації проекту: До чого прагнемо, чого хочемо досягнути? Запиши усі пропозиції на великому аркуші паперу із заголовком ЦІЛІ. Підкресли дві-три найважливіші цілі (найбільш відповідні, на твою думку, до очікувань). Приклади цілей:
- *Краще взаємо своїх сусідів.*
 - *Дізнаємося, чим займаються сусіди.*
 - *Дізнаємося, що поєднує нас із сусідами.*
 - *Організуємо у школі сусідську зустріч і покажемо, що ми один про одного знали.*

Увага! Якщо ти вважаєш, що діти можуть мати проблеми з формулюванням цілей, сформулюй їх сама/сам, представ дітям і порозмовляй з ними про них (напр., запитай: *Як ви розумієте цю ціль?*). Ця розмова є важливою, вона дає дітям можливість пізнати цілі, подумати про них і запам'ятати.

7. Щоб поглибити дискусію про приклади, постав запитання: Звідки ми будемо знати, що ця ціль досягнута? Запиши обрані раніше цілі на аркуші і попроси дітей виробити кілька критеріїв до кожної з них. У рамці нижче подано приклад критеріїв для однієї цілі.

Критерії аргументації цілі (приклад)

Ціль: Краще взаємоємо своїх сусідів.

Ціль досягнемо, якщо:

- будемо знати, зі скількох осіб складається сусідська родина,
- запам'ятаємо як звати кожного члена цієї родини,
- дізнаємося, як члени цієї родини проводять вільний час, які мають хобі, що люблять робити,
- дізнаємося про якусь важливу подію у житті цієї родини.

8. Зберіть усі підготовлені вами плакати (назва проекту і діяльності, цілі, критерії). Розмістіть їх на видному місці у класі.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ**ЧАС: 2 год.**

ДІЯЛЬНІСТЬ: рефлексія над правилами поведінки під час візиту до сусідів, визначення тем, які будуть обговорюватися під час розмови з сусідами, формулювання питань.

МАТЕРІАЛИ: альбоми для малювання, великі аркуші паперу типу фліпчарт, воскові олівці, клей.

ІЗ

Питання до сусідів

Наступні кроки:

1. Привітай дітей у довільний спосіб.
2. Нагадай дітям, що в рамках проекту вони відвідають своїх близьких і дальніх сусідів, збираючи інформацію про них, їхні родини та родинні історії. Зверни увагу на необхідність поводитися належним чином під час візиту, дотримання конфіденційності та делікатності під час відвідин, поясни, що це означає – бути делікатним і тактовним.
3. Заохоть дітей до визначення тем, на які вони повинні звертати увагу в розмовах із сусідами, та формулювання питань, які вони будуть їм задавати.
 - 3.1. Попроси дітей: *Подумайте, на що ви будете звертати увагу, відвідуючи сусідів у них вдома?* (підготуй з дітьми список цих тем на дошці).

3.2. Запитай: *Які питання будете задавати своїм співрозмовникам?* Записуй запропоновані дітьми запитання. Прочитайте їх спільно, виберіть найбільш вдалі і відредагуйте їх (веди нотатки). Підготуй одну, спільну версію запитань, скопіюй її. Готовий аркуш із питаннями роздай кожній дитині.

Увага! Приклади тем, які діти можуть обговорювати з сусідами, і запитань, які можуть їм поставити під час візиту у їхніх будинках, наведено у рамці.

Візит до сусідів	
Приклади тем	Приклади запитань
Історія будинку	<ul style="list-style-type: none"> • Хто збудував цей дім? Коли? Хто тут жив? • Що змінилося протягом часу у конструкції будинку чи цілого господарства? Чому саме такі зміни відбулися? (напр., ліквідація стайні у зв'язку з механізацією і т. п.)
Мешканці будинку	<ul style="list-style-type: none"> • Якими є професії мешканців будинку? • Чим цікавляться? • Що люблять робити? • Що для них є важливим у житті?
Цікавинки, пов'язані з будинком, родиною, родинні пам'ятки, спогади	<ul style="list-style-type: none"> • Чи з цим будинком/родиною пов'язані якісь цікавинки, оповідки? • Чи в будинку є якісь пам'ятки? Старовинні або цікаві предмети? Фото? • Які улюблені спогади мешканців, пов'язані з будинком або історією родини?
Улюблені місця мешканців	<ul style="list-style-type: none"> • Якими є улюблені місця мешканців?
Стосунки з сусідами	<ul style="list-style-type: none"> • Якими є/були стосунки мешканців будинку з сусідами? Чому? • Що означає «хороший сусід» - що нас об'єднує?

Увага! Додаткова вправа: «Метаплан» (на вибір)

З метою поглиблення аналізу теми «Сусідство» можна запропонувати діям підготовку метаплану. Це активна техніка навчання, яка полягає у колективному критичному аналізі головної теми з точки зору наявного та бажаного стану. Проведення цієї вправи дозволить дітям більш усвідомлено та зріло виконати головне завдання проекту. Метаплан можна підготувати під час занять або в рамках самостійної роботи команд вдома (на заняттях групи представляють тільки результати роботи, особливо висновки).

Наступні кроки, якщо метаплан буде готуватися у класі

1. Поділи дітей на команди.
2. Скажи командам, що вони будуть працювати над темою: *Що це означає - бути добрим сусідом?*, а свої роздуми оформлять на плакаті. Кожній команді дай великий аркуш паперу зі схемою метаплану (дивись нижче).

Проблема: Що означає бути добрим сусідом?

Як є?

Як повинно бути?

Чому не є так, як повинно бути?

Висновки (що зробити, щоб було так, як повинно бути?)

3. Поясни дітям, що їх робота полягатиме у пошуку відповіді на запитання, записані на плакаті:
 1. *Як є?*
 2. *Як повинно бути?*
 3. *Чому не є так, як повинно бути?*
 4. *Висновки (що зробити, щоб було так, як повинно бути?).*
4. Покеруй роботою команд над окремими елементами схеми. Процедура дій стосовно усіх питань є такою:
 - Діти розмовляють один з одним, відповідаючи на дане питання.
 - Діти записують (або малюють) свої роздуми на аркуші паперу.
 - Діти приклеюють аркуш зі своїми роздумами на плакаті під відповідним запитанням.
5. Попроси представниць/представників кожної команди представити їхню роботу для усього загалу. Подбай про оплески для членів кожної команди.

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 2 ГОД.**ДІЯЛЬНІСТЬ:** визначення правил роботи на місцевості, поділ на дослідницькі групи.**МАТЕРІАЛИ:** стандартне офісне приладдя, аркуші паперу типу фліпчарт, копії рекомендаційного листа (додаток 1).

I4

Організація
самостійної
роботи дітей

Увага! На цей етап з організаційних причин слід зарезервувати близько 7-9 днів, щоб діти встигли організувати, узгодити і провести візити, опрацювати зібраний матеріал. Саме виконання калейдоскопів – це питання однієї зустрічі.

Примітка:

- Перед заняттями продумай правила роботи на місцевості, беручи до уваги кількість дітей у проектній групі, кількість домів/домогосподарств і розмір місцевості. Виріши:
 - Чи діти відвідуватимуть сусідів індивідуально, в парах чи у більших групах? (перевага надається груповій роботі),
 - Чи діти самостійно оберуть дім/домогосподарство, яке відвідають, отримають внаслідок жеребкування чи будуть скеровані у конкретне місце? (один дім/домогосподарство не може бути ціллю візиту кількох груп!),
 - Чи діти відвідають дане домогосподарство один чи більше разів?
- Продумай також правила контакту дітей з тобою під час збору матеріалів – йдеться як про змістовні консультації чи допомогу в організації візиту до сусіда, так і про суто технічні питання, напр., позичання фотоапарату чи диктофону. Для тебе ці зустрічі будуть можливістю переконатися, що робота триває відповідно до плану, і дискретної перевірки - чи результати візитів до сусідів є достатніми (Якщо вирішиш, що ні, запитай дітей, як хочуть використати зібраний матеріал і чи вони впевнені, що його представлення буде привабливим та приємним як для них, так і для господарів, які їх приймали. Це може переконати дітей ще раз відвідати сусідів і зібрати додатковий матеріал).

Наступні кроки:

1. Привітай дітей у довільний спосіб.
2. Представ дітям правила роботи на місцевості (чисельність груп, спосіб вибору дому/домогосподарства для візиту, кількість візитів у даному домі/домогосподарстві). Запиши їх у одній частині аркуша паперу (приклад нижче).

Правила роботи на місцевості

- Працюємо в групах - особових.
- Самостійно обираємо домогосподарство для візиту та інформуємо про це вчительку/ вчителя.
- Відвідуємо обране домогосподарство двічі.

3. Допоможи дітям об'єднатися у групи, в яких будуть відвідувати сусідів.
4. Узгодь з дітьми спосіб організації і перебіг самого візиту до сусідів (найважливіші домовленості коротко записуйте (малюйте) в другій частині аркуша з правилами роботи на місцевості, дивись приклад нижче):
 - Зверни увагу дітей на те, що перед тим, як відбудеться справжній «дослідницький» візит, вони повинні особисто чи телефоном сконтактуватися зі своїми сусідами, передати їм інформаційний лист про проект (додаток 1) і попросити їхньої згоди на зустріч. Термін зустрічі повинні запропонувати господарі та узгодити його з дітьми. Попередь дітей, що дехто може відмовитися прийняти їх у себе вдома. Попроси, щоб у такій ситуації діти сконтактувалися з тобою, а ти спробуєш вирішити ситуацію.
 - Нагадай про чемну поведінку під час візиту. Підкресли, що якщо діти хочуть документувати візит за допомогою фотоапарату, відеокамери чи диктофону, вони повинні попросити на це дозвіл у господарів. Не можна нічого реєструвати без їхньої згоди. Порозмовляйте про те, чому варто дотримуватися таких правил.
 - Запропонуй дітям, щоб на завершення візиту запитали, чим можуть допомогти на знак вдячності за присвячений їм час (напр., принести трохи дров з подвір'я чи виполоти бур'ян на одній грядці).
 - Нагадай дітям правила безпечного пересування місцевістю.

Правила роботи на місцевості

- Працюємо в групах - особових.
- Самостійно обираємо домогосподарство для візиту та інформуємо про це вчительку/ вчителя.
- Відвідуємо обране домогосподарство двічі.

Пам'ятайте:

- Домовтесь про візит!
- Поводьтесь чемно!
- Отримайте дозвіл на фотозйомку, відео- чи аудіозапис!
- Подякуйте за візит, запропонуйте свою допомогу!
- Дотримуйтесь правил безпеки, коли пересуваєтесь по вулиці!

5. Запитай дітей, чи почуваються вони готовими до відвідин своїх сусідів, чи знають, що потрібно робити (перевір це). Запитай також, чи хочуть вони задати тобі якісь запитання. Скажи дітям, що під час реалізації проекту завжди можуть звернутися до тебе із запитаннями/проханням про допомогу.
6. Узгодь із дітьми правила контакту з тобою під час збору матеріалу (місце і терміни консультацій).

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС:
ІНТЕРВ'Ю: 7-9 ДНІВ.
КОНСУЛЬТАЦІЇ: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: накопичення матеріалу для підготовки «Сусідських калейдоскопів», моніторинг роботи учениць та учнів.

МАТЕРІАЛИ: залежно від попередніх домовленостей – диктофон, фотоапарат, відеокамера, блокноти.

15

Самостійна робота дітей – збір інформації, візити до сусідів. Консультації з опікуном проекту.

З малої школи у великий світ

Примітка:

Цю частину проектного завдання діти виконують самостійно; це робота на місцевості, серед людей, в умовах, які інколи можуть вимагати від дітей певної імпровізації, тому її слід моніторити (консультації) і підсумувати під час найближчої спільної зустрічі (початок мистецьких занять, під час яких діти виконають «Сусідські калейдоскопи»).

Наступні кроки:

1. Діти домовляються про візити в обрані будинки/домогосподарства.
2. Діти відвідують сусідів, збираючи інформацію до «Сусідських калейдоскопів».
3. Діти звертаються до тебе за консультаціями.

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 3 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: підсумок роботи на місцевості, опрацювання матеріалів і їх використання в «Сусідських калейдоскопах».

МАТЕРІАЛИ: різноманітне приладдя для творчості (воскові олівці, фарби, клей, ножиці, альбоми для малювання, кольоровий папір, гофрований папір тощо).

I6

Виконання «Сусідських калейдоскопів»

Примітка:

У цій частині проекту діти також могли б працювати самостійно, виконуючи «Сусідські калейдоскопи» у себе вдома. Проте здається, що діти почуватимуться більш безпечно, готуючи «Калейдоскопи» під час організованих занять, під опікою вчительки/вчителя, діти, беручи участь в заняттях, можуть надихати один одного, знаходячи більш творчі рішення.

Наступні кроки:

1. Привітай дітей.
2. Попроси дітей, щоб пригадали собі процес збору інформації і здійснили самооцінку своєї діяльності як дослідниці-репортерки/дослідника-репортера. Задай по черзі такі запитання і заохоть дітей відповісти на них:
 - Як ти почувався/лась, просячи сусідів про розмову?
 - Як сусіди відреагували на твоє прохання? Чи були у них якісь сумніви? Як тобі вдалося їх переконати?
 - Як пройшла зустріч? Чи був/ла добре готовий/ва, знав/ла, про що хочеш запитати?
 - Чи робив/ла нотатки, записи, фото і т. п.? Чи вдалося тобі запам'ятати те, про що говорили господарі?
 - Чи ти допоміг/ла в чомусь сусідам? У чому?

Підсумуй висловлювання. Намагайся мотивувати дітей до роботи над «Калейдоскопами» (скажи, напр., *Бачу, що ви були дуже активними під час цієї роботи. Я впевнена/ний, що в підготовку «Сусідських калейдоскопів» ви вкложите як мінімум стільки ж енергії і винахідливості*).

3. Ще раз нагадай дітям формулу «Сусідського калейдоскопу» - типу «мультимедійного» плакату, який можна представляти вертикально (повішеним на стіні) або горизонтально (покладеним на столі чи підлозі), і на якому діти можуть вміщувати тексти оповідань, інтерв'ю, переліки реквізиту чи сам реквізит як такий, його

моделі, рисунки, фото, тривимірні моделі домогосподарств тощо, одним словом усе, що діти-«візитери» даного дому/домогосподарства визнають найважливішим, найцікавішим, найбільш характерним для родини господарів.

4. Узгодьте критерії, яким повинен відповідати «Сусідський калейдоскоп» і його презентація, напр.:
 - «Сусідський калейдоскоп» складається з різних елементів (друковані/рукописні тексти, малюнки, фото, моделі та ін.).
 - «Сусідський калейдоскоп» є завершеним (кольоровий, чистий, акуратний).
 - У підготовці і презентації «Сусідського калейдоскопу» взяли участь усі діти, що належать до робочої групи.
 - Презентація «Сусідського калейдоскопу» містить додаткові елементи (напр., танець, пісня тощо).
5. Попроси дітей взятися до роботи над «Сусідськими гороскопами». Спостерігай за роботою груп/окремих дітей - питай, мотивуй, в разі потреби підказуй, але нічого не нав'язуй. Найкраще буде, якщо твоя роль обмежиться наданням матеріалів (папір, клей, ножиці, воскові олівці, фарби тощо) та організацією місця, в якому можна буде безпечно зберігати готові роботи).
6. Попроси дітей представити свої роботи. Нагороджуйте оплесками осіб, що виступили.

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 2 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: організація зустрічі сусідів.

МАТЕРІАЛИ: аркуш із запитаннями, що впорядковують висловлювання дітей, можливо діапроектор, мультимедійний проєктор.

I7

Організація міжпоколіннєвої зустрічі сусідів

Примітка:

- Під час організації зустрічі знову найкраще буде використати різні «природні» канали передачі інформації - парафіяльні оголошення в церкві, інформаційні стенди громади, «сарафанне радіо», нарешті - іменні запрошення, підготовлені дітьми для тих мешканців, які прийняли їх у своїх будинках. У міру можливості варто також подбати про відповідну обстановку - декор залу, почастунок тощо.
- Подумай про тривалість однієї зустрічі, якщо дитячих презентацій буде багато, передбачте можливість поділу зустрічі на частини або організацію кількох зустрічей.

Наступні кроки:

1. Привітай дітей.
2. Попроси дітей, щоб коротко представили результати своєї групової роботи. Представ дітям питання, що впорядковують їхні висловлювання (їх повинно бути добре видно під час усієї зустрічі – на дошці, плакаті, показані за допомогою діапроектора чи мультимедійного проєктора):
 - Яку родину ви відвідали?
 - Що ви дізналися про своїх сусідів і їхні домогосподарства (які історії, оповіді, цікавинки)?
 - Чи могли щось сфотографувати? Що? Чи ви позичили якісь цікаві пам'ятки, фото? Які?
 - Як ви спроектували і виконали свій груповий «Калейдоскоп»?
 - Що для кожного з вас виявилось найбільш цікавим/зворушливим?
3. Скажи дітям, що ви будете працювати над організацією міжпоколінневої зустрічі з мешканцями, на якій представите результати своєї роботи, тобто «Сусідські калейдоскопи».

- 3.1. Скажи, що зустріч з мешканцями не може тривати надто довго (найбільше 2 год.). Треба узгодити максимальний час тривалості однієї презентації, щоб під час зустрічі можна було представити усі «Калейдоскопи». Попроси дітей, щоб швидко підрахували, скільки мають презентацій і скільки часу можна присвятити кожній із них. Прийміть зазначену тривалість презентації одного «Калейдоскопу» (напр., від 4 до 8 хвилин).

Увага! Подумай про поділ зустрічі мешканців на кілька частин (з кулінарними і кондитерськими «перебивками»), якщо представлення усіх родин вимагає багато часу. Якщо кількість самих презентацій є значною (велика кількість запрошених гостей), заплануй кілька зустрічей.

- 3.2. Заохоть дітей до рефлексії щодо можливості представлення результатів їхньої роботи. Попроси, щоб команди подумали над відповідями на такі запитання:
 - На чому слід зосередитися під час презентації? Що є нашою найціннішою «здобиччю»?
 - Що маємо сказати, а що показати? Як поділити завдання – хто про що розповість?
 - Чи потрібне нам додаткове обладнання (проектор, магнітофон, інший реквізит, напр., костюми)?

Увага!

- Нагадай дітям, що вони говоритимуть про делікатні справи, показувати світ, будинки інших людей, тому повинні бути делікатними і коректними. Скеруй розмову так, щоб дітям стало зрозуміло, що вони самі повинні вибрати для презентації те, що найважливіше і найцікавіше, що за короткий час покаже сусідські родини з якнайкращого боку. Варто так скерувати підготовчу дискусію, щоб діти у своїх презентаціях зробили акцент на темі добросусідства. Це буде просто, адже на етапі планування роботи відбулася поглиблена рефлексія на цю тему.

- Попроси, щоб «Сусідські калейдоскопи» представляли цілі команди, щоб кожна дитина розповіла свій шматочок історії. Завдяки цьому усі зможуть брати участь у показі, відповідно до свого віку та можливостей (це може виглядати як створення картини з пазлів, кожен докладе свій шматок). Презентація буде більш динамічною, а тому буде більш привабливою.
4. Узгодьте черговість презентацій та ведучого зустрічі.
 5. Визнач з дітьми термін, годину і місце зустрічі мешканців їхньої місцевості. Попроси, щоб діти записали цю інформацію в зошити. Попроси кожную команду про:
 - підготовку вдома запрошення для родини, в якій вони були в гостях, і особисту передачу цього запрошення цій родині,
 - підготовку вдома оголошень/плакатів для розміщення у окремих громадських місцях,
 - поширення інформації про зустріч за допомогою «сарафанного радіо» (поясни, що це означає).
 6. Порозмовляй з дітьми про вигляд залу та почастунок. Узгодьте, що, як і коли зробіте, щоб зал був готовий приймати гостей. Заплануйте, кого попросите допомогти з цим.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: проведення зустрічі.

МАТЕРІАЛИ: «Сусідські калейдоскопи».

18 Міжпоколіннева зустріч сусідів

Примітка:

Перед зустріччю підготуйте зал до прийому гостей (відповідно до домовленостей). Дай дітям вступні завдання: привітання гостей, скерування їх до залу, показування місць у залі.

Наступні кроки:

1. Діти зустрічають гостей у дверях школи, скеровують їх до залу, в якому відбудеться зустріч, просять зайняти місця.
2. Привітай разом з дітьми усіх присутніх. Коротко пояснить мету зустрічі, подякуйте усім родинам за прийом дітей у їхніх будинках. Запросіть до перегляду презентації.
3. Діти представляють свої «Сусідські калейдоскопи» відповідно до узгодженого плану.
4. Заверши зустріч, подякуй усім за роботу і участь у ній.

РЕФЛЕКСІЯ

ЧАС: 1 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: підсумок проекту, оцінка досягнення поставлених цілей, самооцінка «Сусідських калейдоскопів».

МАТЕРІАЛИ: стандартне шкільне приладдя, аркуші паперу типу фліпчарт, м'ячки або картонки червоного, жовтого і зеленого кольорів.

19 Підсумок проекту

Примітка:

У проекті значний акцент зроблено на соціальних зв'язках, тому слід - також на рівні евалюації - зосередитися на міжлюдських стосунках, як на макро- (спільнота села), так і на мікрорівні (проектна міні-група).

Наступні кроки:

1. Заохотіть дітей до рефлексії, використовуючи такі запитання (принаймні частина з них повинна прямо стосуватися цілей, сформульованих на початку проекту):
 - Чи сусіди охоче підтримували ваше «дослідження»? Чому? (обґрунтування вимагають як негативні, так і позитивні відповіді).
 - Як вам працювалося у проектній групі? Чи вважаєш ти розподіл завдань справедливим? Чи ти могла/міг розраховувати на товариську допомогу?
 - Чи сусіди погодилися скористатись запропонованою вами допомогою? Що ви зробили в рамках цієї допомоги? Як ви тоді почувалися?
 - Чи після завершення проекту ти краще знаєш і розумієш своїх сусідів? Чи можеш розказати, що вас об'єднує?
 - Чи вдалося організувати сусідську зустріч для усіх родин, залучених до проектного дослідження? (це запитання задай у разі організації кількох зустрічей).

Увага! Діти можуть також висловити свою думку і відповісти на запитання шляхом піднімання вгору м'ячиків або картонок трьох кольорів (червоний колір: діти мали складнощі з цим аспектом; жовтий колір: діти частково дали собі раду, а частково ні; зелений колір: усе було гладко і відповідно до плану). Попроси обґрунтувати відповіді.
2. Запропонуй дітям дати товариську оцінку створеним продуктам, тобто «Сусідським калейдоскопам». Скористайтеся раніше узгодженими критеріями.

Увага! Коли вчимо дітей давати товариську оцінку, варто виділити час для тренування вміння надавати зворотну інформацію відповідно до певних критеріїв. Рекомендовано дотримуватися такого принципу:

 - спершу говоримо про те, що цікаве, чудове і викликає захоплення,
 - потім говоримо про те, що для нас незрозуміле, неочевидне і вимагає виправлення,
 - а наприкінці вказуємо, як можна покращити дану частину/даний елемент.
3. Подякуй дітям за участь у проекті. Зроби експозицію «Сусідських калейдоскопів» у певному місці школи. Запроси старшокласників, а також дорослих працівників школи оглянути виставку.

Додаток 1. Лист до мешканців населеного пункту з проханням прийняти дітей у їхніх будинках.

.....
місцевість, дата

Шановна пані / Шановний пане,

У нашій школі зараз ми реалізуємо проект «З візитом до сусідів». Ми запланували, що в рамках цього проекту діти відвідають своїх сусідів, щоб порозмовляти з ними про їхню родину, її історію, цікаві випадки, пов'язані з нею, сімейні реліквії, захоплення, зацікавлення, роботу тощо.

Завдяки цій розмові діти:

- краще знають своїх сусідів,
- розширяють свої знання про місцевість, в якій живуть, про людей, які тут мешкають, і зв'язки, які їх поєднують,
- будуть розвивати різноманітні вміння, що допомагають давати собі раду у щоденному житті (напр., вміння налагоджувати контакти, вести розмову, шукати інформацію).

Результатом проекту будуть плакати, що представляють родини, які відвідали діти, та зустріч сусідів у школі, на яку сердечно Пані/Пана запрошуємо після завершення роботи.

Діти, які принесли цей лист, співпрацюють між собою. Ми довго разом готувалися до візитів до сусідів. Діти думали над тим, про що хотіли б запитати, та про те, як треба поводитися під час візиту. Проте термін та перебіг зустрічі, а також обсяг інформації, що буде надана дітям, залежить від Пані/Пана.

Звертаємося до Пані/Пана з сердечним проханням прийняти дітей і провести з ними розмову. Будемо вдячні за згоду на візит дітей та надання їм інформації.

З повагою,

.....
підпис вчительки/вчителя

Дитяча громада

N

Автори: Ольга Нап'юнтек, Ельжбета Толвіньска-Круліковска
Сценарій для 1-3 класів
Час реалізації проекту: 16 годин.

Обґрунтування реалізації проекту

В Україні спостерігається проблема низького соціального капіталу, під якою розуміємо невисоке залучення людей до громадських справ. Про це свідчать низькі показники довіри до інших людей, малий відсоток людей, що втілюють якісь низові ініціативи, діють в громадських організаціях, читають газети, зрештою, невисока явка на виборах. Низький соціальний капітал означає, що українці все ще не відчують себе у колі активних громадян – активно залучених осіб, що беруть участь в прийнятті публічних рішень.

Проте можна сказати, що «люди не народжуються активними громадянами, але активними громадянами можуть стати». Наявність високого рівня соціального капіталу вимагає вживати певних заходів для розвитку цього важливого ресурсу.

Проект має на меті підготувати дітей до буття активними громадянами місцевої громади; розуміння потреб членів громади, пошуку способів задоволення цих потреб та формування вміння працювати на благо громади. Проект повинен дати дітям розуміння, що вони є членами територіальної громади, що можуть брати участь у її житті, висловлювати свої ініціативи для створення середовища, що сприятиме належному функціонуванню громади.

Головна мета проекту

- Допомогти дітям усвідомити, що вони є повноправними членами своєї громади.
- Пробудити громадську активність дітей та дати їм змогу брати участь у житті місцевої громади.

Конкретні цілі

- Зрозуміємо, що таке об'єднана територіальна громада.
- Дізнаємося, що дорослі і діти є громадянами, членами громади і що мають право висловлюватися щодо різних справ та впливати на те, що у ній відбувається.
- Відчуємо, що у територіальній громаді важливо, аби її члени «брали справи у свої руки» і турбувалися про неї.
- Спробуємо упорядкувати територію навколо школи.

Кінцеві продукти проекту

- Проект і втілення ідеї, що стосується території навколо школи.

Основні ключові компетенції Європейського Союзу, що розвиваються під час реалізації проекту

- Соціальні та громадянські компетенції: висловлювання власної думки, участь в процесах прийняття рішень, конструктивна участь у діяльності на благо місцевої громади.
- Вміння вчитися: співпраця у групі, пошук інформації з різних джерел, відбір і впорядкування інформації, планування діяльності, адекватна самооцінка.

Відповідність до Державного стандарту початкової загальної середньої освіти

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Людина серед людей.	<p>Мати уявлення про правила співжиття та взаємодію людей у родині, колективі, суспільстві; про загальновизнані права людини та рівноправність, взаємні обов'язки батьків і дітей; про основні правопорушення, поширені серед дітей, юридичну відповідальність за них.</p> <p>Усвідомлювати відповідальність за свої вчинки; дотримуватися моральних вимог суспільства; застосовувати їх у спілкуванні з іншими людьми, узгоджувати власні потреби з потребами інших людей для розв'язання конфліктів.</p>
Людина в суспільстві.	<p>Мати уявлення про Конституцію України, державний устрій, головні історичні події, традиції і звичаї українського народу, основні пам'ятки; знати свій родовід, історію і традиції своєї школи; національну символіку і державні символи; основні права та обов'язки громадянина.</p> <p>Виявляти повагу до громадянських цінностей та приватного життя інших людей; активно взаємодіяти з ними у громадській сфері, знати права споживача, виявляти інтерес до розв'язання проблем, які впливають на життя місцевих громад і країни в цілому, брати посильну участь у культуроохоронній діяльності краю.</p> <p>Бережливо і шанобливо ставитися до результатів людської праці; позитивно ставитися до себе, до інших, до життєвих перспектив.</p>
Людина і світ.	<p>Мати уявлення про різноманітність народів у світі, їх культур і звичаїв.</p>

Метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування.	Знати формули національного мовленнєвого етикету і використовувати їх під час спілкування; дотримуватися правил етикету під час спілкування з представниками різних вікових груп і статусів.
Соціальні ролі.	Уміти встановлювати елементарні комунікативні контакти під час виконання тих чи інших соціальних ролей у різних життєвих ситуаціях.

Метою освітньої галузі “Природознавство” є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Охорона і збереження природи.	Мати уявлення про цінність природи для життя людей, залежність життя людей від стану навколишнього середовища, про охорону об’єктів неживої і живої природи. Виконувати правила поведінки у природі; брати участь у природоохоронній діяльності; дотримуватися народних традицій у ставленні людини до природи.

Метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. Технології у початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти.

Зміст освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Комп’ютер та його можливості.	Мати уявлення про можливості комп’ютерів, види діяльності, в яких використовується комп’ютер.
Інформація та інформаційні процеси.	Мати уявлення про те, як людина сприймає інформацію, збирає її, зберігає, опрацьовує, передає та використовує, а також про об’єкти та їх властивості, називає приклади властивостей конкретних об’єктів та значення таких властивостей.
Комунікаційні технології.	Мати уявлення про Інтернет, основні послуги, уміти здійснювати простий пошук інформації.

ПРИМІТКИ

- Цей проект та наступний проект «Газета, або що робити, щоб світ дізнався про нас» є одним цілим і повинні реалізовуватись один за одним як одні з останніх проектів, що стосуються розвитку соціальних та громадянських компетенцій у 1-3 класах. Ці проекти вимагають досвіду у проектній діяльності. Вони допускають значну свободу дій, віддають широкий діапазон рішень у руки дітей. У них є важливою співпраця з батьками. Очікуємо, що реалізація проекту викличе у дітей переконання, що не тільки дорослі, але й діти можуть впливати на своє оточення. Спільна праця батьків і дітей має посилити навчальний ефект проекту: підкреслювати значення співпраці і спільної діяльності на благо місцевої громади.
- Матеріали, напрацьовані у цьому проекті, будуть використовуватись у газеті, яку діти створять у наступному проекті. Тому зберігай усі матеріали, роби фотодокументацію. Вона також знадобиться для мультимедійної презентації.
- Під час проектних занять діти будуть думати про становище дітей у їхній громаді і про можливість його покращення. Очікуємо, що звіт на цю тему потрапить до рук місцевої влади. Відомо, що не усі ідеї дітей можуть бути реалізовані, проте важливо, щоб представники місцевої влади дали дітям сигнал, що ознайомилися з їхнім звітом і ставляться до них серйозно. Тому перед початком проекту налагодь контакт з представниками влади. Поясни їм цілі проекту, обговоріть можливості співпраці.
- Сферою, якою ви можете зайнятися для покращення ситуації дітей, може бути благоустрій території навколо школи, призначення для дітей певних місць у населених пунктах, в яких вони живуть (напр., місце для ігрового майданчика, «сліпі» стіни будинків для оздоблення), перетворення середовища на більш приязне для дітей.
- Подумай, хто в громаді (батьки, старші брати/сестри, інші мешканці) могли б допомогти в реалізації дитячих ідей благоустрою території довкола школи та/чи в місцевості. Налагодь контакт з такими особами, поясни їм ціль проекту, запроси до співпраці, активної участі у заняттях. Попередь дорослих про терміни занять, запланованих за їхньої участі.
- Спільно з дорослими, залученими до проекту, подбайте про відповідні матеріали і високу якість виконання запланованих робіт. Ця робота втратила б свій виховний аспект, якби через кілька місяців, для прикладу, з пофарбованого спорядження чи стіни почала злизати фарба. Тому важливо, щоб серед дорослих були особи, які розуміються на таких справах і роботах.
- Можливо, варто запросити для цього місцевих експертів. Діти також побачать, що до виконання кожної праці треба добре підготуватися, мати знання і використати досвід – власний або інших осіб.
- Найімовірніше, проект вимагатиме виконання робіт поза будівлею школи. Тому найкраще виконувати його у теплу пору року.
- Наприкінці сценарію вміщено опис різних ігор, які можна використати під час роботи з дітьми.

З малої школи у великий світ

ПЛАН ДІЙ У ПРОЕКТІ

Етап проекту	Опис діяльності	Час (год)	Термін (напиши дати)
Формулювання проблеми і цілей проекту	<p>N1. Стартер: Карта нашої громади</p> <p>Діти дізнаються, що таке громада, створюють символічну карту своєї громади, позначаючи на ній найважливіші населені пункти, місця, об'єкти громади. Діти починають вести «Щоденничок» (запис діяльності, реалізованих у проекті).</p>	2	від _____ до _____
	<p>N2. Діти, важливі члени громади і їхні справи</p> <p>Діти думають про становище дітей у своїй громаді і населеному пункті. Виконують художні роботи на цю тему. Вони утворюють дитячий звіт про становище дітей у громаді та виставку.</p>	2,5	від _____ до _____
Планування діяльності	<p>N3. Що ми хотіли б і що можна змінити в оточенні нашої школи або у нашій місцевості?</p> <p>Діти і запрошені до співпраці дорослі, у тому числі представники місцевої влади, ознайомляться з прикладами добрих практик щодо створення громадського простору, приязного до дітей. Вони створюють спільне бачення оточення школи/місцевості, шукаючи місця, які можна було б краще пристосувати до потреб дітей. Діти створюють переліки ідей використання місць навколо школи і представляють їх один одному. Під час спільної дискусії обирають ідею для реалізації</p>	3,5	від _____ до _____
	<p>N4. До справи: готуємо план!</p> <p>Діти і дорослі планують спосіб реалізації обраної ідеї.</p>	3	від _____ до _____
Діяльність	<p>N5. До справи: реалізуємо план!</p> <p>Діти разом з дорослими реалізують ідею відповідно до узгодженого плану</p>	3	від _____ до _____
Презентація Рефлексія	<p>N6. Підсумок проекту.</p> <p>Діти оглядають результат своєї роботи. Нагадують собі перебіг проекту (мультимедійна презентація, нотатки з «Щоденничка»), діляться своїми враженнями, розмовляють про результати проекту.</p>	2	від _____ до _____
Всього:		16	

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 2 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: збір інформації про те, що таке громада, створення карти громади.

МАТЕРІАЛИ: мотузка, клейка стрічка, клей, великі аркуші паперу, фарби/воскові олівці/фломастери; карта громади, фотоапарат.

N1 Стартер: Карта нашої громади

Примітка:

- Пам'ятай про фотографії, що документуватимуть роботу.
- Від початку роботи у проекті діти вестимуть «Щоденничок», де записуватимуть усі свої дії. Можуть робити це індивідуально чи в команді, напр., у формі хроніки у зошиті, на стенді. Важливо також, щоб діти підготували репортаж про наступні етапи роботи. Цей матеріал буде потрібним у наступному проекті.

Наступні кроки:

1. Привітай дітей відповідно до ваших традицій.
2. Скажи, що цей проект буде присвячений тому, що, на їхню думку, вони самі разом з дорослими можуть зробити, щоб оточення, в якому вони живуть, зробити більш приязним для дітей. Поясни, що перед тим, як цим зайнятися, треба подумати про те, що таке громада, та отримати інформацію про громаду, в якій живе (важливі місця, об'єкти, населені пункти, у яких живуть діти). Запитай дітей, чи чули вони слово «громада» і що воно, на їхню думку, означає. Заохоть дітей висловлюватися. Підсумуй сказане ними (поясни, що таке громада, якщо діти цього не знали), говорячи: *Громада – це певна територія, обмежена кордонами. На цій території знаходяться різні населені пункти (найбільший з них – це центр громади), дороги, об'єкти, природні елементи (напр., ріка, ліси). Люди, що живуть у громаді, творять спільноту. Діти також є членами цієї спільноти.*
3. Запропонуй дітям, що створите символічну карту вашої громади (зроби це в класі або у коридорі).
 - 3.1. Попроси дітей, щоб уявили собі, що клас чи коридор – це територія громади, в якій вони живуть. Визнач її кордони за допомогою мотузки, клейкої стрічки чи вказуючи на стіни, які є її кордонами. Попроси дітей, щоб:
 - назвали населений пункт, який є центром громади, та назви інших відомих їм населених пунктів, що належать до громади,
 - назвали найбільш характерні місця/об'єкти у громаді (напр., ріка, ліс, залізниця, дорога) та в окремих населених пунктах (напр., школа, церква, підприємство).

З малої школи у великий світ

- 3.2. Поділи дітей на групи, роздай їм великі аркуші паперу і приладдя для малювання. Попроси групи підготувати роботи, що представляють обрані місця/об'єкти, що знаходяться у громаді, в її окремих населених пунктах (кожна група обирає інше місце/об'єкт).
- 3.3. Розташуйте роботи дітей на «території» громади (можна, наприклад, приклеїти їх до підлоги скотчем). Спільно подумайте, де їх розмістити, як далеко один від одного. Розгляньте вашу карту. Сфотографуйте її (найкраще згори). Можете порівняти вашу карту зі справжньою картою громади і побачити, що ще варто було б на ній помістити.
- 3.4. Порозмовляй з дітьми про їхню громаду:
 - Чи любите ви свою громаду?
 - Що вам найбільше подобається у громаді?
 - Чи їздити ви в інші населені пункти громади? Чи знаєте їх?
 - Чи знаєте мешканців інших населених пунктів?
4. Скажи дітям, що з цього часу будуть вести «Щоденничок»: репортаж про діяльність в рамках проекту. Узгодьте, як будете це робити (напр., колективно у формі хроніки у зошиті, на настінному стенді чи індивідуально). Попроси дітей підготувати записи щодо того, що відбулося на цих заняттях. Записи у «Щоденничку» будуть предметом презентації на наступних заняттях.
5. Подякуй дітям за участь в занятті, запроси їх на наступне.

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛЕЙ ПРОЕКТУ

ЧАС: 2,5 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: усвідомлення дітьми, що вони є важливими членами громади – громадянами, що від них залежить майбутнє громади і їхньої околиці.

МАТЕРІАЛИ: фломастери, воскові олівці, аркуші А4, фотоапарат, копіювальний апарат.

N2

Діти, важливі члени громади і їхні справи

Примітка:

Пам'ятай про фотокартки, що документують роботу.

Наступні кроки:

1. Привітай дітей відповідно до ваших традицій.
2. Попроси дітей представити нотатки з «Щоденничка».

3. Попроси дітей нагадати, що таке громада. Зверни увагу на те, що громада – це не тільки шматок землі, але насамперед її мешканці, які є членами громади. Підкресли, що ними також є і діти.
4. Попроси дітей сісти у колі. Заохоть їх до розмови про дітей, що живуть у вашій громаді. Запитай:
 - Чи багато дітей живе у громаді?
 - Якого вони віку?
 - Де живуть?
 - З ким живуть?

5. Поділи дітей на чотири групи. Кожній групі дай одну тему, пов'язану з ситуацією дітей у громаді, і попроси її обговорити. Список тем і приклади допоміжних питань для груп подано в таблиці нижче. Визнач час на дискусію і попроси, щоб кожна група вибрала представницю/представника, яка/-ий представить роздуми групи для загалу.

Увага! Якщо у проектній групі багато дітей, збільш кількість команд (наприклад, створи їх вісім), попроси, щоб однією темою зайнялися дві групи. Якщо у проектній групі мало дітей, зменш кількість запитань. Вибір запитань залежить від твоїх намірів.

Ситуація дітей у громаді	
Група Тема	Допоміжні питання (приклади)
1. Розваги дітей	<ul style="list-style-type: none"> • Що діти роблять у вільний час? • Як вони граються? • У що грають хлопці, а у що – дівчата? • Де вони граються? • Які улюблені місця дітей у громаді? В яких місцях у громаді діти люблять проводити вільний час? • Чи діти мають легкий доступ до них?
2. Здоров'я дітей	<ul style="list-style-type: none"> • Що добре впливає на здоров'я дітей? • Що погано впливає на дитяче здоров'я? • Якщо діти хворіють, хто надає їм допомогу і опіку?
3. Самопочуття дітей	<ul style="list-style-type: none"> • Чи діти задоволені тим, що живуть у нашій громаді/населеному пункті? • По чому видно, що діти задоволені чи ні? • Чим задоволені діти, що дає їм радість? • Чого дітям бракує?
4. Навчання дітей	<ul style="list-style-type: none"> • У яких школах навчаються діти? • Навчання – це легка чи складна справа? • Що є приємного у навчанні? • Що складного у навчанні? • Що могло б допомогти дітям вчитися?

6. Попроси представників груп, щоб представили роздуми своїх груп на окремі теми. Запитай дітей, чи хочуть щось доповнити до їхніх висловлювань на цю тему.
7. Попроси, щоб діти залишились у своїх групах і щоб кожна дитина у цій групі підготувала малюнок, що стосується теми, яку вони обговорювали (розваги, здоров'я, самопочуття, навчання).
8. Попроси дітей показати малюнки та представити їх. Напиши на аркуші висновок з кожного малюнка. Збережи ці висновки до наступного заняття.

Увага!

- Сфотографуй або зроби копії усіх малюнків. Зший їх, відділяючи титульними сторінками наступну тему. Таким чином утвориться дитячий звіт про ситуацію дітей у громаді. Цей звіт можна обговорити на засіданні педагогічної ради та передати владі громади.
 - Оригінальні малюнки збережи: на наступних заняттях зробіть з них виставку.
 - Якщо з'являться малюнки, які стосуються специфічної, складної ситуації конкретної дитини, напр., сумна дитина через зловживанням алкоголем дорослих, не включай їх до загального звіту, не вивішуй на виставці. Подумай, як іншим чином, не через цей проект, що передбачає публічність проблеми, можна допомогти такій дитині.
9. Запропонуй дітям коротку активну гру як перебивку заняття.
 10. Запитай дітей:
 - Як думаєте, чи у нашій громаді, у ваших населених пунктах дітям добре живеться?
 - Як думаєте, що можна було б зробити, що слід змінити, щоб дітям жилося краще?

Заохотіть дітей висловлюватися, вислухай їх уважно, записуй ідеї дітей на картках. Зроби копію цих нотаток. Додай їх до дитячого звіту.

11. Підсумуй роботу дітей. Скажи, що передаси думки дітей владі громади з проханням ознайомитися з ними. Поясни, що не всі ідеї дітей можна реалізувати, і на це є багато причин. Попри це, люди, в тому числі діти, повинні висловлювати свої потреби/ідеї. Їх висловлення є першим кроком до мети, яку, можливо, раніше чи пізніше вдасться втілити. Зверни увагу на ті ідеї, які стосуються проведення вільного часу, розваг у населених пунктах, де живуть діти, впорядкування території навколо школи. Скажи, що це територія, стосовно якої ви можете виступити з ініціативою і зробити щось спільно з дорослими. Поінформуй дітей, що на наступній зустрічі заплануєте діяльність у цій сфері, подумаєте, що можна зробити, щоб оточення стало більш приязним для дітей. На цю зустріч будуть запрошені батьки, старші брати/сестри та інші мешканці громади, які можуть нам допомогти в реалізації ідей як облаштувати простір навколо школи та/чи у вашому населеному пункті.
12. Попроси дітей зробити нотатки у «Щоденничок».
13. Подякуй дітям за участь у заняттях.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧАС: 3,5 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: усвідомлення дітьми і дорослими (батьками та іншими мешканцями села) дитячих потреб, визначення можливості змін на користь дітей навколо школи, формулювання ідей щодо змін у шкільному оточенні.

МАТЕРІАЛИ: малюнки дітей, виконані на попередніх заняттях, презентація PowerPoint під назвою «Дитяча громада», доступна в електронній версії разом із цим сценарієм на сторінці www.malaszkola.pl.

N3

Що ми хотіли б і що можна змінити навколо нашої школи чи у нашій місцевості?

З малої школи у великий світ

Примітка:

- З цього етапу у проєкті беруть участь батьки та інші мешканці громади, у тому числі представники місцевої влади, з якими ти налагодила/налагодив контакт раніше для співпраці в реалізації проєкту.
- Під час цих занять слід зробити огляд місцевості, тому це слід робити удень.
- Пам'ятай про фото, які документуватимуть роботу, і ведення «Щоденничка».

Наступні кроки:

1. Привітай дітей та дорослих.
2. Заохоть дітей, щоб розповіли дорослим про те, що робили на попередніх заняттях.
 - 2.1. Попроси дітей представити нотатки з «Щоденничка».
 - 2.2. Попроси охочих дітей, щоб представили дорослим свої малюнки.
 - 2.3. Представ висновки з малюнків. Скажи, що з копій малюнків та висновків ви підготували звіт про ситуацію дітей у громаді. Передай цей звіт представникам влади громади.
3. Скажи дітям і дорослим, що багато речей варто зробити в громаді, щоб дітям у ній краще жилося. Ці речі можуть робити різні інституції, але також можуть ініціюватися та втілюватися самими громадянами.
 - 3.1. Заохоть до розмови про добрі практики, пов'язані з облаштуванням простору навколо школи. Запитай присутніх, чи звернули вони увагу на те, як виглядає територія навколо шкіл в інших громадах, в інших країнах.
 - 3.2. Наведи відомі тобі вдалі приклади. Якщо це можливо, покажи фото, що представляють варіанти облаштування простору навколо школи, приготуй презентацію на цю тему (матеріали можна спробувати знайти в Інтернеті).

Можеш теж використати презентацію під назвою «Дитяча громада», що показує цікаві приклади пришкольньої території у британських школах (презентація доступна на сторінці: www.malaszkola.pl).

3.3. Заохоть до дискусії щодо варіантів облаштування території.

4. Запроси усіх – дітей і дорослих – на прогулянку навколо школи. Спільно подивіться, як виглядає пришкольня територія, подумайте, які місця/обладнання, приязні до дітей, вже тут знаходяться, а які варто створити.
5. Після повернення до школи попроси, щоб діти і дорослі об'єдналися у малі групи і, працюючи в них в окремих класах), подумали над відповідями на два запитання:
 - *Що хочемо зробити, щоб оточення було більш приязним до дітей? (дошки для настільних ігор на повітрі, ігровий будиночок тощо).*
 - *Де хочемо це зробити, у якому місці?*

Дай групам великі аркуші паперу з написаними питаннями і попроси записувати ідеї. У рамці вміщено вказівки для роботи з окремими групами.

Вказівки для роботи з дорослими:

- Поясни, що працюєте у двох групах, оскільки важливо, щоб думки та ідеї дорослих не домінували над думками дітей.
- Скажи, що просиш про такі ідеї змін в оточенні, які зробили б це оточення більш приязним для дітей. Зверни увагу, що очікуєш на ідеї, які можна реалізувати, бо дітям може бути складно оцінити можливість втілення своїх ідей. Попроси, щоб дорослі пригадали собі, які ігри вони любили в дитинстві, і подумали, чого зараз не вистачає у їхній місцевості, щоб можна було їх повторити, заохоть до роздумів - що їхні діти найбільше люблять робити і чого їм бракує.
- Попроси визначити особу, яка вестиме обговорення і записуватиме ідеї на плакаті (попроси, щоб записи були читабельними і діти могли їх легко прочитати).
- Визнач час на роботу.

Увага! Можливо, варто підготувати одного з батьків до модерування роботи цієї групи або попросити про допомогу у цій справі іншу вчительку/іншого вчителя.

Вказівки для роботи з дітьми:

- Попроси дітей, щоб зголошували та обґрунтовували свої ідеї змін в оточенні завершуючи речення: *Я хотіла б / Я хотів би*, напр.:
 - *Я хотіла б / Я хотів би, щоб на площі перед школою були намальовані дошки для ігор, які ми використаємо під час перерв.*
 - *Я хотіла б / Я хотів би, щоб біля огорожі стадіону були навіси для ігор – ми могли б там разом гратися також у суботи та неділі.*
 - *Я хотіла б / Я хотів би, щоб стіна нашого спортивного залу стала більш гарною, на ній могли б з'явитися наші малюнки.*
- Записуй ідеї дітей, заохочуй їх вигадувати, звертай увагу на необлаштовані місця навколо і можливості, які вони дають.

6. Запроси обидві групи на зустріч. Попроси представити ідеї. Запропонуй, щоб:
- представляли їх по черзі: одна ідея - від групи дітей, одна ідея - від групи дорослих і т.д.
 - кожен ідею представляла інша особа.

Повісьте обидва плакати поруч, якщо в обох групах з'являться такі ж ідеї, підкресліть їх. Їх варто проаналізувати особливо детально.

7. Запитай дітей:
- *Чи, на вашу думку, усі ці ідеї вдасться реалізувати?*
 - *Від чого це залежить?*
 - *Що думаєте стосовно ідей, які з'явилися і на одному, і на другому плакаті?*
 - *Чи вам завжди вдається реалізувати ваші ідеї?*
 - *Коли так, а коли ні?*
 - *Що вам потрібно, щоб мати змогу реалізувати ваші ідеї?*

Запитай також дітей, чи є такі ідеї, які вони можуть реалізувати абсолютно самі. Напевно скажуть, що ні. Поясни, що для цього їм буде потрібна допомога дорослих.

8. Запитай дорослих:
- *Чи, на вашу думку, усі ці ідеї вдасться реалізувати?*
 - *Від чого це залежить?*
 - *Що думаєте про ідеї, які з'явилися і на одному, і на другому плакаті?*
 - *Чи вам завжди вдається реалізувати ваші ідеї?*
 - *Коли так, а коли ні?*
 - *Що вам потрібно, щоб реалізувати ваші ідеї?*

Скажи, що деякі з цих ідей легше втілити, а деякі складніше, але тим не менше можливо втілити, хоч і пізніше.

9. Запропонуй спробувати вибрати ідеї для втілення у цьому році.

- 9.1. Підкресли, що для вибору треба застосувати два критерії:

- привабливість для дітей,
- можливість втілення за наявних умов.

Зверни увагу на те, що про привабливість, можливо, краще знають діти, натомість про можливість втілення - дорослі, адже мають знання і досвід.

- 9.2. Роздай цінники (самоклеючі аркушки, на яких записуються ціни продуктів, звідти їх поточна назва) двох кольорів, напр.:

- зелені цінники роздай дітям - вони означатимуть найбільш привабливу для них ідею,
- оранжеві цінники роздай дорослим - вони означатимуть ідею, яку найлегше реалізувати (подбай, що зелених цінників було стільки ж, скільки й оранжевих, якщо дорослих є більше, то нехай визначають долю одного цінника, напр., у парах).

Попроси, щоб кожна дитина і кожен дорослий наклеїли свій цінник біля ідеї: діти – біля найбільш привабливої для них, дорослі – біля тієї, яка, на їхню думку, є найбільш реальною.

- 9.3. Подивіться на плакати: з'ясуйте, які ідеї отримали приблизно однакову кількість зелених та оранжевих цінників, що означає, що вони є і привабливими для дітей, і можливими до реалізації протягом найближчого часу. Якщо з'явилися ідеї, які високо оцінили діти, але дорослі не наклеїли поруч із ними свої цінники, порозмовляйте про те, чому ці ідеї так складно втілити і які умови мали б настати, щоб це змінилося.
 - 9.4. Скажи, що власне таким чином дорослі, у тому числі чиновники (голова громади, депутати), приймають рішення про те, які ідеї втілювати на території громади: спершу розмовляють про потреби мешканців, потім шукають варіанти рішень, а наприкінці вирішують, що буде втілено в життя. Скажи, що не завжди те, чого найбільше хочуть мешканці, можна реалізувати, але тоді варто думати, як у більш віддаленій перспективі задовольнити їхні потреби.
 - 9.5. Запишіть на плакаті великими літерами ті ідеї, які були обрані. Скажи, що плануванням роботи для їхньої реалізації займатися під час наступної зустрічі. Попроси дорослих, щоб подумали, де вони візьмуть матеріали і хто їм у цьому допоможе тощо.
10. Попроси кількох дітей підготувати нотатки до «Щоденничка».
 11. Визначте термін наступної спільної зустрічі. Подякуй всім за участь у заняттях.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

ЧАС: 4 ГОД.

ДІЯЛЬНІСТЬ: планування роботи, проектування змін.

МАТЕРІАЛИ: плакат з ідеями, обраними для реалізації, великі аркуші паперу, фарби, пензлики та інші художні матеріали, залежно від обраних ідей, фотоапарат.

N4 До справи: готуємо план!

Примітка:

- У зустрічі беруть участь також і дорослі. Якщо маєш можливість, запроси особу з художніми здібностями, її вміння можуть дуже знадобитися при проектуванні змін.
- Пам'ятай про фотографії, які задокументують роботу, і продовження «Щоденничка».

Наступні кроки:

1. Привітай усіх: дітей і дорослих.
2. Попроси дітей представити нотатки з «Щоденничка».
3. Попроси дорослих підтвердити можливість реалізації вибраних ідей та інформацію про те, що треба зробити, щоб їх реалізувати.
4. Заохоть усіх до спільної підготовки робочого плану. На великому аркуші паперу, у таблиці, записуйте наступні етапи разом з датами їх реалізації.
5. Попроси подумати про те, в яких етапах можуть допомогти діти (приклад в таблиці).

Етап	Допомога дітей (приклад)
Проектування	<ul style="list-style-type: none"> • проектування ігрових полів, які мають бути намальовані на асфальті, • узгодження, у який колір мають бути пофарбовані драбинки чи лавки, • проектування малюнку, який має з'явитися на стіні будинку.
Пошук спонсорів	<ul style="list-style-type: none"> • візит делегації дітей і дорослих разом з проектом малюнку до дистриб'ютора фарб, • участь у зустрічі ради села з метою представлення змін на території села.
Реалізація	<ul style="list-style-type: none"> • допоміжні роботи з облаштування, • фарбування визначених місць.

З малої школи у великий світ

У робочому плані зазнач ті етапи, події, в яких можуть брати участь діти. Важливо, щоб такий пункт з'явився на кожному етапі робіт, щоб діти ознайомилися з усім процесом втілення змін у їхньому оточенні.

6. Попроси дітей і дорослих про роботу у двох групах:

- Дорослі обговорюють завдання, діляться ними, узгоджують детальний часовий план їх виконання (важливо визначити особу, яка відповідатиме за координацію діяльності, обіг інформації тощо).
- Діти мають час на проектування змін.

Увага!

- Зверни увагу дітей на естетику запланованих змін. Якщо будете малювати старе спорядження, порозмовляйте про те, якого кольору шкільний будинок, а якого - його дах, який колір має огорожа, в які кольори у вашій місцевості традиційно малюють будинки. Підкресли, що спільний простір (усього села) повинен бути гармонійним, адже усі ним користуються (бачать його). Вибираючи нові кольори, оберіть такі, які подобаються дітям (можуть бути дуже веселі, контрастні), але разом з тим і такі, що не вносять хаос в загальну колористику (напр., кожна драбинка зовсім іншого кольору).
 - Якщо об'єктом змін має бути малюнок на стіні, діти повинні:
 - вирішити, якою буде тема малюнку (люди, предмети, краєвид, абстракція?), розмір, в якому місці стіни буде розташований. Подбай, щоб діти не брали до уваги мотивів з популярних кросвордів - скажи, що такі мотиви можна знайти по усьому світу, а ви ж хочете, щоб ваша школа і ваш населений пункт були вашими - винятковими. Нагадай теж про авторські права - без згоди авторів, а часто і купівлі «дозволу», не можна використовувати їх твори;
 - підготувати проект - зробити ескіз олівцями на великому аркуші сірого паперу, що і в якому місці має бути намальовано, визначити кольори, розподілити малювання.
7. Після завершення роботи у групах сядьте разом, розгляньте план і проект, перевірте, що можете ви відповісти на такі запитання:
- *Яким саме має бути результат нашої діяльності?*
 - *Чи у плані записані всі діяльності, які є важливими для досягнення результату?*
 - *Чи знаємо, що буде потрібно: які матеріальні ресурси (предмети), чия допомога?*
 - *Чи знаємо, що і коли має бути зроблено? Чи запланований час є реальним?*
 - *Чи знаємо, хто що робитиме? В яких роботах братимуть участь діти?*
8. Запитай учасників зустрічі (дорослих і дітей), що вони думають про спільний проект і його спільну реалізацію. Попроси висловитися відповідно до такої схеми: сильні сторони проекту, слабші сторони проекту і те, що слід виправити, спосіб виправлення.
9. Попроси дітей про нотатки у «Щоденничку».

ДІЯЛЬНІСТЬ

ЧАС: 3 год.

ДІЯЛЬНІСТЬ: втілення в життя запланованих змін.

МАТЕРІАЛИ: залежно від плану дій; фотоапарат, комп'ютер.

N5

До справи: реалізуємо план!

Примітка:

Пам'ятай, щоб спільно з дорослими, залученими до проекту, подбати про відповідні матеріали та належну якість виконання робіт. Ця робота втратила б свій виховний аспект, якби через кілька місяців, для прикладу, з пофарбованого спорядження чи стіни почала злазити фарба. Тому важливо, щоб серед дорослих були такі особи, що знаються на таких справах і роботах. Можливо, варто запросити для цього місцевих експертів. Діти також побачать, що до виконання кожної праці треба добре підготуватися, мати знання і використати досвід – власний або інших осіб.

Наступні кроки:

На цьому етапі діти беруть участь у роботах, які виконують дорослі: частково поза уроками, під опікою своїх батьків, а частково – разом з тобою (запланований час на роботу – 2 год.). Все дуже залежить від характеру робіт і укладеного плану. Подбай про те, щоб хоча б частина робіт відбувалася в присутності усіх зацікавлених.

Додаткові вказівки:

- Роби фото під час спільної діяльності у проекті (фотодокументація). Нагадуй про нотатки в «Щоденничку» (заохочуй дітей до записування важливої інформації під час діяльності).
- Підготуй мультимедійну презентацію (використай зроблені фото), що показує етапи роботи – від дискусії і діагностики потреб дітей через вибір оптимальних змін аж до їх втілення. Вона тобі буде потрібна для підсумку роботи у проекті.

З малої школи у великий світ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ І РЕФЛЕКСІЯ**ЧАС: 2 ГОД.**

ДІЯЛЬНІСТЬ: показ дітям результатів спільних дій та показ впливу, який вони можуть мати на своє оточення, підсумок роботи.

МАТЕРІАЛИ: комп'ютер, проектор, підготовлена вчителькою/вчителем мультимедійна презентація, що показує етапи роботи, «Щоденничок», створений дітьми.

N6 Підсумок реалізації проекту

Примітка:

- На підсумкову зустріч проекту запроси дорослих, залучених до його реалізації. Залежно від типу і часу виконаних робіт, підсумок можна робити на різних етапах роботи. Якщо роботи будуть розтягнуті в часі, не чекай із підсумком до їх закінчення. Тоді прийми рішення, що завершення планування і проектування є закриттям етапу, на якому діти відіграють ключову роль, і підсумуй проект на завершення цього етапу.
- Пам'ятай про підготовку мультимедійної презентації, що представляє перебіг проектних робіт!

Наступні кроки:

1. Привітай дітей і дорослих, залучених до реалізації проекту. Підійди разом до місця, яке змінилося внаслідок ініціативи та співпраці з дорослими. Огляньте його. Привітайте один одного з цим звершенням. Поверніться до школи.
2. Попроси, щоб усі сіли у колі. Покажи мультимедійну презентацію, що демонструє перебіг проектних робіт – від дискусії і діагностики місцевих потреб дітей через вибір оптимальних варіантів аж до їх втілення. Спільно перегляньте і прокоментуйте зібрані у «Щоденничку» репортажі і рефлексії про роботу у проекті.
3. Пригадай, що перелік ідей для діяльності на благо дітей у вашій громаді був переданий представникам місцевої влади. Розраховуємо, що наші представники, депутати місцевої ради, захочуть моніторити подальші рішення у цих справах.
4. Попроси дітей і дорослих, щоб поділилися своїми враженнями про реалізацію проекту. Запитай, наприклад:
 - *Що думаєте про цей проект?*
 - *Чи задоволені ви собою?*
 - *Чи ви відчули, що можете впливати на те, що громада робить для вас, брати справи у свої руки? (запитання до дітей).*

- Що нам вдалося?
- Що було складним?
- Що ми могли б краще зробити у майбутньому? Як?

Вислухай усі висловлювання, дозволяй, щоб кожен хто хоче, вільно висловився. У ситуації, коли діти скажуть, що мало відчують вплив на те, що відбувається в громаді, запитай, чому вони так думають, що ще їм було б потрібно, хто і яким чином міг би їм допомогти.

5. Підсумуй проект, підкреслюючи, що:
 - Якість нашого щоденного життя значною мірою залежить від низових ініціатив мешканців, у тому числі і малих.
 - Наші потреби можемо задовольняти, інформуючи про них владу, але також і самостійно, діючи індивідуально або спільно з іншими.
 - Роль голови громади, депутатів полягає у підтримці активних мешканців, у тому числі і малих.
6. Запитай дорослих учасників проекту, чи хотіли б вони щось додати на завершення.
7. Сердечно подякуй усім за зусилля, час і залучення до реалізації проекту.

Додаток 1. Ігри, які можна використати під час занять

Матеріал для вчительки/вчителя

У проектні заняття варто вплітати різноманітні ігри: на добрий початок чи завершення, як перерву в заняттях. Ці ігри можуть служити різним цілям: стишувати, розслабляти, активізувати, будувати взаємодовіру між дітьми, зміцнювати групу. Нижче подано приклади ігор, які можна використати у роботі з дітьми.

1. **Індивідуальне привітання.** Діти стоять у колі. Ведучий занять каже: *Вітаю тих, хто... (напр., має сірі очі, любить мандаринки...)*. Діти, яких це стосується, піднімають руку/махають рукою.
2. **Групове привітання.** Діти стоять у колі. Ведучий називає окремі частини тіла, а діти торкаються ними з особами, які стоять від них ліворуч і праворуч, напр.: *Вітаються наші ступні; Вітаються наші долоні; Вітаються наші чола; Вітаються наші животини* тощо.
3. **Люди до людей.** Діти об'єднуються в пари. Ведучий подає команди, а діти їх виконують (торкаючись окремими частинами тіла), напр.: *Голова до голови; Долоня до долоні; Ніс до носа* і т. д. На гасло *Люди до людей* усі міняються парами.
4. **В інших люблю...** Тур, коли кожен завершує речення, говорячи, що він любить в інших.
5. **Спільний малюнок.** Ведучий занять дає дітям аркуш, який мандрує з рук до рук, і кожен на ньому «щось домальовує». Даємо малюнку назву.
6. **Фруктовий салат.** Діти діляться на групи через розрахунок (напр., яблуко, слива, полуниця, груша). Ведучий називає по черзі різні фрукти (напр., Сливи і яблука!). Названі групи міняються місцями. На гасло: *Фруктовий салат!* усі міняються місцями.
7. **Дзеркало.** Діти стають парами один навпроти одного. Особа А показує різні гримаси, особа Б «дзеркало», показує те ж саме - наслідує особу А. Через 2 хв. діти міняються ролями.
8. **Перське око** (непарна кількість учасників). Діти стоять у колі, а перед кожним із них на кріслі сидить особа, обернена обличчям до середини, одна особа має порожнє крісло. Ця особа розпочинає гру: підморгує до будь-якої дитини, що сидить, - вона повинна швидко змінити місце і сісти на порожньому кріслі. Якщо особа, що за нею стоїть, встигне її притримати, то дитина не може пересісти і залишається на своєму місці. У такій ситуації особа, що має вільне крісло, знову підморгує до наступної дитини, аж до успіху.

9. **Прийди до мене як...** Діти стоять гуртом в одній частині класу. Одна дитина стоїть на іншому боці і кличе до себе наступних дітей, напр.: *Прийди до мене, Катю, як хмаринка!, Прийди до мене, Тарасе, як кисіль!, Прийде до мене, Ганусю, як лелека!* і т. д. Названі діти ідуть на заклик, вдаючи згадану річ.
10. **Вузол.** Діти беруться за руки і, проходячи поміж собою, утворюють зі своїх тіл вузол. Потім - повертаючись тією ж дорогою - розплутують його. Складність полягає у тому, що діти не можуть розривати рук.
11. **Розмови у колі.** Усі стають парами у колі, обличчями до себе. Ведучий гри подає якусь тему для розмови, напр., «Моя перша тваринка», «Улюблена гра», «Мій ідол» тощо. Особи в парах розмовляють на цю тему між собою, напр., протягом 2 хв. Потім зовнішнє коло переміщається на одну особу ліворуч/праворуч і утворює нові пари, які розмовляють на цю ж чи іншу тему (вирішує ведучий гри). Дуже цікавою темою цієї гри (особливо, якщо не усі діти добре знайомі) є: «Скажи мені про себе щось, чого я ще не знаю».
12. **Корабель.** Діти стоять в центрі класу, обернені в одному напрямку. Ведучий подає різні команди, напр.: *Лівий борт - усі біжать у ліву частину класу; Правий борт - усі біжать у праву частину класу; Корма - усі біжать до задньої частини класу; Ніс - тоді усі біжать вперед; Палуба - усі стоять на місці, ніхто не може рухатися.* Після кожної команди вибуває одна особа, яка найпізніше виконала завдання або помилилася. Гру слід проводити енергійно, у досить швидкому темпі.
13. **Атоми, об'єднані атоми.** Діти вільно пересуваються по класу (можна при цьому включити музику). Ведучий гри подає якесь число (напр., 3). Завдання дітей - якнайшвидше об'єднатися у триособові групи. Гру можна вести з різним темпом.